

**T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI**

**İSLAM HUKUKUNDA ÇİFT CİNSİYETLİLER
(HÜNSÂ)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İlyas ÇALIŞKAN

**DANIŞMAN
Prof. Dr. Adnan KOŞUM**

ISPARTA, 2011

T.C
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ SAVUNMASI ve SÖZLÜ SINAV TUTANAĞI

Gönderen : Temel İslam Bilimleri EABD Başkanlığı

Gönderilen : Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Enstitü Anabilim Dalımız **YÜKSEK LİSANS / DOKTORA** Programı öğrencisi
İlyas CAUSKAN tez çalışmalarını sonuçlandırması ve
kurulan jüri önünde tezini savunmuştur. Sınav tutanağı aşağıdadır.
Tez Adı Değişikliği **YAPILDI / YAPILMADI**

10.06.2011
Tarih

Prof. Dr. M. Saffet SARIKAYA
Temel İslam Bilimleri
Enstitü Anabilim Dalı Başkanı

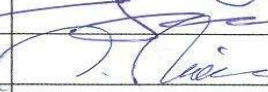
SINAV TUTANAĞI:

Jürimiz Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 25./39. maddesi uyarınca 10./06./2011 Cuma günü saat 15:30'de toplanmış ve yukarıda adı geçen öğrencinin İslam Hukukunda Sıft. Cinayetler (Hunsa) konulu tezini incelemiş ve yapılan sözlü sınav sonunda **OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞU** ile aşağıdaki kararı almıştır.

KABUL

RED

DÜZELTME

Tez Sınavı Jürisi	Ünvanı, Adı Soyadı	İmza
Başkan	Prof. Dr. Hüseyin ÇELTEL	
Üye	Prof. Dr. Adnan KOSUM	
Üye	Prof. Dr. Talip TÜRCAN	
Üye		
Üye		

Yukarıda adı geçen öğrenci Sınav Tutanağı'nda belirtildiği üzere mezun olmaya **HAK KAZANMIŞTIR / KAZANMAMIŞTIR**.
Gereğini rica ederim.

ENSTİTÜ YÖNETİM KURULU KARARI :

Tarih:

Karar No:

Enstitü Müdürü

MADDE-25 Tez Sınavının tamamlanmasından sonra Jüri tez hakkında salt çoğunlukla "KABUL", "RED", veya "DÜZELTME" kararı verir. Bu karar, Enstitü Anabilim Dalı Başkanlığınca tez sınavını izleyen üç gün içinde ilgili Enstitüye tutanakla bildirilir. Tezi reddedilen öğrencinin Enstitü ile ilişkisi kesilir. Tezi hakkında düzeltme kararı verilen öğrenci en geç üç ay içinde gereğini yaparak tezini aynı jüri önünde yeniden savunur. Bu savunma sonunda da tezi kabul edilmeyen öğrencinin Enstitü ile ilişkisi kesilir. Düzeltme alan öğrenci bir sonraki dönemde kayıt yaptırmak zorundadır.

Madde-39 Tez Sınavının tamamlanmasından sonra Jüri tez hakkında salt çoğunlukla "KABUL", "RET" veya "DÜZELTME" kararı verir. Bu karar, Anabilim Dalı Başkanlığınca tez sınavını izleyen üç gün içinde ilgili Enstitüye tutanakla bildirilir. Tezi reddedilen öğrencinin Yüksek Öğretim Kurumu ile ilişkisi kesilir. Tezi hakkında düzeltme kararı verilen öğrenci en geç altı ay içinde gereğini yaparak tezini aynı jüri önünde yeniden savunur. Bu savunma sonunda da tez kabul edilmeyen öğrencinin Enstitü ile ilişkisi kesilir.

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans/ ~~Doktora~~ tezi olarak sunduğum

“İslâm Hukukunda Gift Cinsiyetliler (Hün.sâ).....”

.....” adlı çalışmanın, tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadar ki bütün süreçlerde bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Bibliyografya’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul ettiğimi onurumla beyan ediyorum.

İmza
Öğrenci Adı ve SOYADI
Gün. Ay. Yıl

İlyas ÇALIŞKANI
04.07.2011

ÖNSÖZ

İnsan hayatında, sahip olduğu cinsiyeti, yani kadın ya da erkek oluşu önemli bir yere sahiptir. Çünkü insan, yaşamı boyunca etkileşimde bulunacağı birçok alanda sahip olduğu cinsiyetine göre hareket edecektir. Allah Teâlâ kadın ve erkek olmak üzere iki cins olarak yarattığını haber verdiği insanı, dünya hayatında başıboş bırakmayarak kendisine birtakım mükellefiyetler yüklemiştir. İnsanlar bu mükellefiyetlerden bir kısmını yaratıcılarına, diğer bir kısmını da birbirlerine karşı ifa etmekle yükümlüdürler. Bu yükümlülüklerin yerine getirilmesinde de sahip olunan cinsiyetin öne çıkarıldığı görülmektedir. Yani insanlar cinsiyetlerine göre kadın ve erkek olarak farklı hak ve sorumluluklara muhatap olmaktadır. Kadın veya erkek olarak dünyaya gelmesi halinde haklara sahip olma ve sorumlulukları yerine getirmede cinsiyete dayalı herhangi bir proplem oluşmamaktadır. Çünkü kişi, hangi cinsiyete sahipse o cinsiyete göre hareket edecektir. Ancak cinsiyeti belirsiz olarak dünyaya gelen ve bu şekilde yaşamak durumunda olan kişiler için birtakım hukukî problemler oluşabilmektedir. Bu nitelikteki kişilere İslâm hukuk literatüründe “hünsâ” denmektedir. İslam hukuku ilk dönemlerinden itibaren hünsâlarla ilgili problemleri hukuksal bir platforma oturtmuş ve öncelikle bu kişilerin Allah Teâlâ'nın insanı erkek ve kadın olmak üzere iki cins olarak yarattığı gerçeğine dayanarak, asıl cinsiyetlerine kavuşabilmeleri için çeşitli çözüm yolları ortaya koymuştur. İşte cinsiyeti belirlenemeyen, bir başka ifadeyle erkek veya kadın cinsinden birisine dâhil edilemeyen, “hünsâ-i müşkil” kapsamındaki kişiler araştırmamızın omurgasını oluşturmaktadır. Bu kişilerin cinsiyetlerindeki belirsizlik, hünsâ-i müşkil hakkında kadınlarla mı yoksa erkeklerle mi ilgili hükümlerin geçerli olacağı noktasında fakîhlerin ihtilafa düşmelerine neden olmuştur. Fukaha bu kişileri bazı hallerde erkek, bazı hallerde de kadın hükmünde değerlendirmiş ve bu doğrultuda hükümler koymuştur. Ancak konuyla ilgili ne klasik dönemde ne de günümüzde, müstakil ve kapsamlı bir çalışma bulunmaması ve ilgili kişilere gelen çok fazla soru, bu konuda çalışma yapma hususunda bizi yönlendirici olmuştur.

Çalışmamızda İslâm Hukuku ile ilgili klasik kaynaklar ve modern araştırmalardan yararlanarak yaptığımız atıf ve değerlendirmeler yer almaktadır. Böyle bir çalışmanın ortaya çıkmasında yardımlarını benden esirgemeyen ve araştırma süresince benimle yakından ilgilenip çok değerli fikir, bilgi, tecrübe ve

yöntemlerini sunan saygı değer hocam ve Danışmanım Prof. Dr. Adnan KOŞUM'a, kıymetli vakitlerini benden esirgemedi bana rehberlik eden İslam hukuku alanındaki diğer hocalarım; Prof. Dr. Talip TÜRCAN ve Doç. Dr. Hasan Ali GÖRGÜLÜ'ye, tıp alanında bilgilerinden faydalandığımız Doç. Dr. Abdullah ARMAĞAN'a içtenlikle teşekkür ederim. Bunun yanında her zaman üzüntü ve neşemle benim yanımda olan, kendilerine çok şey borçlu olduğum başta, fedakar eşime, aileme en samimi şükranlarımı sunar, aynı zamanda yardımlarını ve desteklerini gördüğüm bütün dostlarıma da teşekkür ederim. Bu çalışma Süleyman Demirel Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından 2132-YL-10 no'lu projesi ile desteklenmiştir. Katkılarından dolayı teşekkür ederim.

01.06.2011

İlyas ÇALIŞKAN

Isparta

ÖZET
İSLAM HUKUKUNDA ÇİFT CİNSİYETLİLER(HÜNSÂ)

İlyas ÇALIŞKAN

Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam

Bilimleri Bölümü Yüksek Lisans Tezi, 94 Sayfa, Mayıs 2011

Danışman: Prof. Dr. Adnan KOŞUM

“İslam Hukukunda Çift Cinsiyetliler (Hünsâ)” adlı çalışmamızda, doğuştan getirdiği özellikleriyle ne erkek ne de kız olduğu bilinemeyen, tıpta anormal cinsel farklılaşmalar başlığı altında ele alınan ve “hermafrodit” kavramıyla, İslam fikhında ise, “hünsâ” kavramıyla karşılanan, bu kavramların kapsamına giren kişiler ve onlarla ilgili gerek klasik, gerekse günümüz eserlerinde yer alan hükümler ve bazı noktalarda çözüm önerileri üzerinde durmaya çalıştık. Çalışmamız bir giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde çalışmanın konusu, önemi ve çalışmada yararlandığımız kaynaklar nelerdir bunlar üzerinde durduk. Birinci bölümde hünsâ kişileri tıpsal açıdan değerlendirmeye tabi tuttuktan sonra hünsâ kişiler için büyük önem arz eden, gerçek cinsiyetlerine kavuşturulmaları için uygulanacak tıbbi cerrahi müdahalelerin, İslam Hukukuna uygunluğunu tartıştık. İkinci bölümde hünsânın beşeri hukukta ele alınışına değindikten sonra, hünsânın İslam Hukukunda nasıl ele alındığı ve nasıl tanımlandığı üzerinde durduk ve çalışmamızın en önemli kısmı diyebileceğimiz, hünsânın gerçek cinsiyetine kavuşması için başvurulacak kriterleri inceledik. Üçüncü bölümde ise, özellikle hünsâ-i müşkil tanımının kapsamına giren ve ne erkek ne de kız olduğuna hükmedilemeyen kişilerin, İbadât, Muâmelât ve Ukûbât alanına giren hukukî işlerde nasıl hareket edecekleri konusunu işledik.

Anahtar kelimeler: İslam Hukuku, Erkek, Kadın, Hünsâ, Hünsâ-i Müşkil, Hermafrodit.

ABSTRACT**ANDROGYNOUS (HÜNSÂ) IN ISLAMIC LAW****İlyas ÇALIŞKAN**

Süleyman Demirel University, Faculty of Social Sciences, Main Islamic Sciences
Department Graduation Thesis, 94 Pages, May 2011

Advisor: Prof. Dr. Adnan KOŞUM

In our study called “androgynous (Hünsâ) in Islamic Law”, we have tried to focus on the subject about people who cannot be recognized whether they’re male or female with the characteristics they have from birth. This subject is approached under the title of “abnormal sexual differentiations” in medicine and there are two terms for these people; “hermaphrodite” in medicine and “hünsâ” in Islamic canon law. We have tried to focus on the provisions and some proposals of formula about these people both classical and also took part in contemporary works. Our study has an introduction and three parts. Introduction contains the main point and the importance of the study and sources we have benefitted. In first part, after assessing the hermaphrodite medically, we discussed if the surgical interventions to reunite them their real sex are agreeable in Islamic Law, because it is very important for them. In the second part, after we mentioned how hermaphrodites are dealt with and described in Human Law and in Islamic Law, we studied the ways the hermaphrodites must resort to reach their real sex. We may say that this is the most important part of our study. In the third part, we studied how these people who are called hermaphrodite (Hünsâ) can act in legal affairs like worship, Muâmelât (law of marriage, divorce, obligations, heritage in Islamic Law) and Ukûbât (criminal law in Islamic Law).

Key words: Islamic Law, Man, Woman, Hünsâ, Hünsâ-i Müşkil, Hermaphrodite

İÇİNDEKİLER

ÖZET	ii
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ	ii
KISALTMALAR	vi

GİRİŞ

ARAŞTIRMANIN KONUSU, ÖNEMİ, AMAÇLARI VE KAYNAKLARI

1. ARAŞTIRMANIN KONUSU	1
2. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ VE AMAÇLARI	1
3. ARAŞTIRMANIN KAYNAKLARI	2

BİRİNCİ BÖLÜM

MODERN TIPTA HÜNSÂ

1. GENİTAL (CİNSEL) SİSTEMİN EMBRİYOLOJİSİ	4
1.1. Döllenme (Fekondasyon, Fecondation)	4
1.2. Gonadların Farklılaşmaları.....	5
1.3. İç Genital Organların Oluşumları.....	6
1.4. Dış Genital Organların Oluşma Ve Belirlenmeleri	7
1.5. Puberte.....	7
2. ANORMAL SEKSÜEL GELİŞİM.....	9
2.1. Normal Kromozon Yapısı İle Birlikte Olanlar.....	9
2.1.1. Dişi Psödohermafroditizmi:	9
2.1.2. Erkek Psödohermafroditizmi	11
2.2. Anormal seks kromozom yapısı ile birlikte olanlar:	14
3. HÜNSÂNIN GERÇEK CİNSİYETİNE KAVUŞTURULMASI İÇİN UYGULANACAK TIBBİ CERRAHİ MÜDAHALENİN İSLAM HUKUKU AÇISINDAN İNCELENMESİ	19

İKİNCİ BÖLÜM
İSLAM HUKUKUNDA HÜNSÂYA İLİŞKİN TERİMLER VE HÜNSÂNIN
CİNSİYETİNİ BELİRLEME KRİTERLERİ

1. BEŞERİ HUKUTA HÜNSÂ	21
2. İSLAM HUKUKU AÇISINDAN HÜNSÂ	22
2.1. Hünsânın Tanımı	22
2.2. Hünsânın Kısımları	23
2.2.1. Hünsâ-i Gayr-i Müşkil	24
2.2.2. Hünsâ-i Müşkil.....	24
3. HÜNSÂNIN CİNSİYETİNİ BELİRLEMEK İÇİN BAŞVURULACAK	
KRİTERLER.....	25
3.1. Tıp	25
3.2. İslam Hukuku Klasik Kaynaklarında Hünsânın Cinsiyetini Tayin Edici Olarak	
Yer Alan Alametler	26
3.2.1. Bevl Alameti	26
3.2.2. Meni ve Hayız Alameti	29
3.2.3. Kaburga Kemiği Alameti	32
3.2.4. Diğer Alametler.....	33
3.2.4.1. Erkekliğine Delalet Eden Alametler	33
3.2.4.2. Kadınlığına Delalet Eden Alametler	34
3.3. İkrar	35

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
İSLAM HUKUKU ALANLARI AÇISINDAN HÜNSÂ

1.1. KİŞİLER HUKUKU AÇISINDAN	36
1.2. İBADETLER AÇISINDAN	37
1.2.1. Gusül	38
1.2.1.1. Hünsâ İle Ön Taraftan Birleşme	38
1.2.1.2. Hünsâ İle Arka Taraftan Birleşme	38
1.2.1.3. Hünsânın Bir Başkasıyla Her İki Yoldan Birleşmesi.....	39
1.2.2. Abdest	40

1.2.2.1. Kadına Dokunma Karşısında Hüsnâ	40
1.2.2.2. Cinsel Organa Dokunma Karşısında Hüsnâ.....	41
1.2.3. Namaz İbadeti Kapsamına Giren Hükümler	43
1.2.3.1. Ezan.....	43
1.2.3.2. Cemaatle Namaz	43
1.2.3.3. Hüsnânın Avreti ve Namazın Şartlarından Setr-i Avret Karşındaki Durum	45
1.2.3.4. Kıraatteki(Açıktan Okumadaki) Durum	47
1.2.3.5. Rükû, Secde ve Kaadelerdeki Durum	47
1.2.3.6. İmamlık	48
1.2.4. Cuma Namazı.....	49
1.2.4.1. Cuma Namazının Vucup/Mükellefiyet Şartları Açısından Hüsnânın Durumu	49
1.2.4.2. Cuma Namazının Sıhhat Şartları Açısından Hüsnânın Durumu.....	50
1.2.5. Hac	51
1.2.6. Oruç.....	53
1.2.7. Sünnet.....	54
1.2.8. Kurban Kesmedeki Hüküm.....	55
1.2.9. Vefat Sonrası İşlemler.....	55
1.2.9.1. Yıkanması	55
1.2.9.2. Kefenlenmesi.....	57
1.2.9.3. Cenaze Namazı.....	57
1.2.9.4. Taşınması	58
1.2.9.5. Defnedilmesi	59
1.3. AİLE HUKUKU AÇISINDAN	59
1.3.1. Radâ'	59
1.3.2. Nikâh.....	61
1.4. HÜNSÂNIN MİRAS HÜKÜMLERİ	64
1.5. KAMU GÖREVLERİ AÇISINDAN	69
1.5.1. Devlet Başkanlığı	69
1.5.2. Hâkimlik.....	69
1.6. CEZA HUKUKU AÇISINDAN.....	70

1.6.1. Kısas.....	70
1.6.2. Diyet.....	70
1.6.3. Hünsâya Karşı İşlenen Suçların Cezası ve Ceza Hukuku Alanına İlişkin Bazı Hükümler	71
1.6.4. Âkıleye Katılma	74
1.6.5. Kasameye Katılma	74
1.6.6. Kazf(Nitelikli İftira).....	75
1.6.7. Dinden Dönme(İrtidat).....	76
1.7. HÜNSÂ İLE İLGİLİ DİĞER HÜKÜMLER.....	76
1.7.1. İsim Koyma.....	76
1.7.3. Velilik ve Vekillik.....	77
1.7.2. Giyim ve Takı	77
1.7.4. Halvet ve Yolculuk	79
1.7.5. Şahitlik	81
1.7.6. Yeminler.....	81
1.7.7. Vakıf Kurumu	82
1.7.8. Vasiyet	82
1.7.9. Savaşla İlgili Hükümler.....	84
1.7.9.1. Cizye	84
1.7.9.2. Hünsânın Savaşa Katılmasının Hükümü ve Savaşa Katılması Halinde Ganimetten Alacağı Pay.....	84
1.7.9.3. Esirlik	85
SONUÇ	86
KAYNAKÇA.....	88
ÖZGEÇMİŞ	94

KISALTMALAR

a.g.m.	: Adı geçen madde
a.s.	: Aleyhisselâm
b.	: Bin
bkz.	: Bakınız
b.y.	: Basım yeri yok
c.	: Cilt
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
TDVİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
Hz.	: Hazreti
S.	: Sayı
s.a.v.	: Sallâllahu aleyhi ve selem
thk.	: Tahkik eden
t.y.	: Basım tarihi yok
ö	: Ölüm tarihi
v.b	: Ve benzeri
y.	: Yayınları

GİRİŞ

ARAŞTIRMANIN KONUSU, ÖNEMİ, AMAÇLARI VE KAYNAKLARI

1. ARAŞTIRMANIN KONUSU

Araştırmamızda hünsâ ve hünsâ-i müşkil kavramlarının kapsamına giren kişileri konu edindik. Bu kişilerin bir kısmı Tıbbî yöntemlerle kadın veya erkek kimliğini elde edip, böylece erkek ve kadınla ilgili hükümlerin muhatabı olmaktadır. Ancak tıp biliminin sürekli ilerleme göstermesine rağmen, tıbbi müdahale yaptırabilecek kadar ekonomik imkâna sahip olamama, ameliyatın hayati tehlike arz etmesi, durumun gizlenmek istenmesi ve gerçek cinsiyetine kavuşturmanın tıbben imkânsız olması gibi nedenlerle bu durumda olan bazıların cinsel kimliklerini kazanamadıkları, hünsâ-i müşkil olarak hayatlarını devam ettirmek zorunda kaldıkları bir realitedir. Bu itibarla çalışmamızda hünsâların Tıbbî ve Hukukî durumları ele alındıktan sonra, bu kişilerin gerçek cinsiyetlerinin tespiti için uygulanacak kriterler ve daha sonra da bu kişilerin İslam hukuku çerçevesinde; şahıs hukuku, ibadetler, aile, idare, ceza hukuku alanında ve şahitlik, giyim, velilik gibi diğer konularda tâbi olacakları hükümler konu edilmektedir.

2. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ VE AMAÇLARI

Çeşitli sebeplere bağlı olarak çift cinsiyetli olarak yaşamak zorunda olan insanlar; hukukta, tıpta yoğun bir şekilde gündemi meşgul etmektedir. İslam hukuku klasik kaynaklarına bakıldığında, var olan problemler, o günün şartlarında verilen hükümlerle giderilmeye çalışılmıştır. Ancak tıpta yaşanan gelişmelere paralel olarak, hünsâlarla (çift cinsiyetliler) ilgili önceden belirlenen birçok hükmün yeniden gözden geçirilmesi gerekmektedir. Aynı zamanda çift cinsiyetli insanlar hak ve sorumlulukların yerine getirilmesi noktasında, cinsiyet faktörünün öne çıkarıldığı yerlerde hak ve sorumluluklarını hangi cinse göre yerine getireceklerini bilememekteler. Bu doğrultuda çalışmayla, toplumumuzda azımsanmayacak çoğunlukta olan çift cinsiyetlilere İslam'ın bakışını ortaya koyarak, toplumda bu kişilerin fikhî statüsünün belirlenmesini sağlayacak veriler elde etmek ve çift cinsiyetliler konusunda toplumun bilinçlendirilmesi hedeflenmektedir. Bir diğer amaç; ibadetler, miras, şahıs ve aile hukuku gibi alanlarda çift cinsiyetlilerin

hukuksal statüsünü ve dini açıdan kişinin bedeni üzerinde tasarruf hakkının bulunup bulunmayacağını ortaya koymak ve meseleyi tıp etiği açısından tartışmaya açmaktır.

Konunun hukuksal boyutu kadar psikolojik boyutu da önem arz etmektedir. Bunun için hüsnâ teriminin kapsamına giren kişilerin ve ailelerinin içersinde buldukları psikolojiyi iyi irdelemek gerekmektedir. Hüsnâlarda statü belirsizliği ve beraberinde rol belirsizliği, stres, ruh sağlığının bozulması, sosyal uyumsuzluk gibi psikolojik rahatsızlıklar görülebilmektedir. Yine hüsnâların istatistiğini ortaya koymak için yapılan bir araştırmada¹ çift cinsiyetli doğumların arttığı, çift cinsiyete sahip olan ailelerin çocuklarını kabullenmekte zorlandıkları, çocuklarını hastanede bırakıp giden ve hatta çocuklarının öldürülmesini isteyen ailelerin bile olduğu, böyle bir çocuğa sahip olmayı yüz kızartıcı bir durum olarak algıladıkları belirtilmektedir. Araştırmamızla, hüsnâ çocuğa sahibi olan âilelerin, bu problemle başa çıkmasına ve bu durumu kabullenmesine katkı sağlayacağımızı düşünüyoruz.

Şunu da ifade etmek gerekir ki, araştırmamızın konusu sadece hüsnâ kişiler ve aileleri için değil, toplum için de önem arz etmektedir. Çünkü toplumumuzun çoğunluğu hüsnâ kelimesinin ne anlam içerdiği ve hangi türden kişileri kapsadığı hususunda ya bilgi sahibi değildir ya da çok az bir bilgiye sahiptir. Bu da toplumun hüsnâlara bakışının olumsuz olmasına, homoseksüellik vb.leriyle karıştırılmasına sebep olmaktadır. Çalışmayla, toplumun hüsnâ kişiler konusunda bilgilendirilmesi de amaçlanmaktadır. Bu bakımdan da düşünüldüğünde, çalışmamızın hüsnâlar konusunda birçok ihtiyacı karşılayacağı; fakat her geçen gün ortaya çıkan gelişmelere binaen de çalışmanın alanında son olmayacağı, yeni ve daha kapsamlı araştırmalara ihtiyaç duyulacağı görüşündeyiz.

3. ARAŞTIRMANIN KAYNAKLARI

Araştırmamıza dört mezhebe ait olan eserlerin, mukayeseli eserlerin ve günümüzde konunun ele alındığı eserlerin tümünde “hüsnâ” kelimesini tarayarak başladık. Bu noktadan sonra hüsnâ ile ilgili yer alan hükümleri dört mezhebe göre mukayeseli olarak işledik. Eski dönemlerde de günümüzde de hüsnânın hukukî-fikhî durumunu konu alan müstakil bir çalışma yapılmadığını daha önce ifade etmiştik. Çalışmamızda yararlandığımız eserleri kaynakça bölümünde ayrıntılı olarak

¹ Söylemez, Haşim, “Neo-Cinsiyetliler”, *Aksiyon Dergisi*, 2002, S. 378.

sunacağız. Ancak burada konunun işlendiği eserlerin bazılarında değinmek istiyoruz. Konu Hanefî eserlerinde “*Kitabu’l-Hüsnâ*” başlığı altında müstakil bölümlerde ele alınmakla birlikte, bu başlığın dışında konuyla bağlantılı olarak da hüsnâ ile ilgili hükümler yer almıştır. Bu eserler arasında Serahsi’nin *Mebcut*’unu, Kâsânî’nin *Bedâiu’s-Sanâi*’sini, Merğînani’nin *Hidâye*’si ve şerhlerini, İbn Nüceym’in, *Kenzi’d-Dekâik*’ini, Mevsilî’nin, *İhtiyâr*’ını, İbn Âbidîn’in *Reddu’l-Muhtâr*’ını, Halebi’nin *Mülteâa*’sını, ayrıca *el-Fetâva’l Hindiyye* adlı Hanefî kaynaklarını sayabiliriz. Fakat belirtmeliyiz ki bu kaynaklarda hüsnâ ile ilgili bütün hükümlere yeteri kadar değinilmemiştir. Hanefî mezhebinin dışındaki diğer üç mezhep eserlerinde konu bir başlık altında değil; fakat hüsnâ ile bağlantılı konu içersinde genellikle de ferâiz başlığı altında yer almıştır. Şâfiî ve Hanbelî mezhep eserlerinde hüsnâ ile ilgili birçok hükme yer verilmiştir. Mâlikî mezhebi ise, konuyu çok az işlemiştir. Konuyu işleyen Mâlikî eserleri arasında, Sehnûn’un *el-Müdevvenetü’l-Kübrâ*’sı, Derdîr’in *eş-Şerhu’s-Sağîr*’i ve *eş-Şerhu’l Kebîr*’i, Hattab’ın *Mevahibü’l-Celil li-Şerhi Muhtasari Halil*’i, Huraşî’nin *el-Huraşî ala Muhtasari Sidi Halil*’i, Şâfiî kaynakları arasında, Şâfiî’nin, *Ümm*’ü, Nevevi’nin *Ravdatü’t-Talibin*’i ve *Mecmu’u*, Remlî’nin *Nihayetü’l-Muhtaâc*’ı, Maverdî’nin *el-Havi’l-Kebir*’i, Suyûtî’nin, *el-Eşbah ve’n-Nezair*’i, Şîrbînî’nin, *Muğni’l-Muhtâc*’ı, Hanbelî kaynakları arasında İbn Kudame’nin *Muğni*’si, Behûtî’nin *Keşşâfu’l-Kinâ*’sı, Merdavi’nin *İnsaf*’ı, Haccavi’nin *İkna*’ı, Âsîmi’nin *Hâşiyetü’r Ravzü’l-Mürbi*’i sayılabilir. Ayrıca dört mezhebin görüşlerinin verildiği kaynaklardan, *el Mevsuatü’l-Fıkhiyye*, Zuhaylî’nin *el-Fıkhu’l-İslâmî ve Edilletuhû* adlı eseriyle, Cezerî’nin *el-Mezahibu’l-Erbaa* adlı eseri de hüsnâ konusunun işlendiği kaynaklardan bazılarıdır. Günümüz kaynaklarında bu konunun bir ansiklopedi maddesi olarak ele alındığı görülmektedir. Mesela *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, *Şamil İslâm Ansiklopedisi* ve *İslâm’da İnanç İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedilerinde* “hüsnâ” başlığı altında bu konu işlenmiştir. Bunların dışında; Ömer Nasuhi Bilmen’in *Istilahat-ı Fıkhiyye Kamusu*’nda, Celal Yıldırım’ın *Kaynaklarıyla İslâm Fıkhu*’nda, Vecdi Akyüz’ün *Mukayeseli İbadetler İlmihali*’nde hüsnâ konusuna özlü olarak değinilmiştir. Konuyu günümüzde ele alan Hilal DUMAN’ın, “*İslâm Hukukunda Hüsnâ (Çift Cinsiyetliler)*” adlı makalesi de başvurduğumuz kaynaklar arasındadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

MODERN TIPTA HÜNSÂ

Hünsâ(çift cinsiyetliler) problemi Tıp literatüründe “anormal seksüel gelişim” veya “cinsiyet farklılaşması” konuları çerçevesinde ele alınıp incelenmektedir. Bu başlık altında, normal cinsel farklılaşmanın nasıl olduğunu ortaya koyduktan sonra hünsâ kişilerin de dâhil olduğu anormal seksüel gelişimin nasıl ortaya çıktığını ve tıp alanında nasıl ve hangi başlıklar altında incelendiğini tıp literatürüne yabancı olmamız sebebiyle tıpçıların diliyle ortaya koymaya çalışacağız.

1. GENİTAL (CİNSEL) SİSTEMİN EMBRİYOLOJİSİ

Cinsiyetin farklılaşması birçok geni içine alan kompleks bir süreçtir. Cinsiyetin ikiye ayrılmasındaki anahtar, testis (sperm ve cinsiyet hormonunun üretildiği organ) belirleyici faktör genini taşıyan Y kromozomudur. Bu faktörün varlığı veya yokluğu, gonadal farklılaşma üzerinde doğrudan etkilidir ve aynı zamanda bir şelale gibi Y kromozomlarından aşağıya doğru, birçok başka genin de cinsiyet organlarının kaderini tayin etmek için harekete geçmesini sağlayacak olan düğmeyi çevirir. Embriyonun cinsiyeti, genetik açıdan daha fertilizasyon (döllenme) sırasında belirlenmiş olmasına rağmen, gelişimin yedinci haftasına kadar gonadlar over (yumurta ve cinsiyet hormonlarının üretildiği organ) ve testis erkek veya dişi morfolojik özelliklerine sahip değildirler.² Genetik cinsiyet, cinsel farklılaşmanın en üst kademesidir. Bu farklılaşmanın (Y) kromozomunun varlığına veya yokluğuna bağlı olup, X dışında 45 kromozomdan 44'ünün aynı cinsten olduğunu kaydetmek gerekmektedir.³

1.1. Döllenme (Fekondasyon, Fecondation)

İnsan cinsiyeti, prometamorfaz durumunda iken hücre çekirdeklerindeki, kromozom adetleri (diploid adet) 46'dır. Aralarında 44 adet olanlar, otozomlar (Autosome), ikiye, iki olarak ve iki cinsin müşterek olanları da vardır. İki cinsin birlikte olduğu şekilde bulunan cinsel kromozomlar veya gonosomlardır. Bunlar

² Sadler, T. W, *Medikal Embriyoloji* (Çeviri Editörü: A. Can Başaklar), Ankara 1995, 272, 273.

³ Öztürel, Adnan, “Transseksüalizm İle Hermafrodizimde Yasasal Tıpsal ve Adli Tıp Problemleri”, *Ankara Üniversitesi Dergisi*, Ankara 1981, c. 38, S. I, 254.

kadında (XX) şeklinde, erkekte ise, birisi (X), diğeri kadından farklı olan (Y) şeklinde bulunurlar (XY).

Redüksiyonel mitozda gametler yarı derecede, kromozom ihtiva ederler. (Haploide adet), gerek övülde (23 X), gerek spermatazoidi (23 Y) adettelerdir. Fekondasyon esnasına erkek ve dişi hücrelerin birleşmeden husule gelen zigot, fekondasyonu yapan, spermatozoidin X veya Y muhtevasına göre dişide 46 XX, erkekte 46 XY şeklinde bulunmaktadır. Genetik cinsiyet, cinsel farklılaşmanın en üst kademesidir. Zigotta, dişi hücre tespiti karyotip (caryotype) veya kromozomik formül muayene ile kolayca saptanabilir ve genetik cinsiyet tespiti mümkün olabilir. İki X hücreli oluşumlarda, hücre istirahat halinde iken, belirli kromantiniyen korpüsküller (chromatinien corpuscul) araştırılması, normal dişi cinste de yapılabilmektedir. Bir adet X kromozomu eksik olan gametlerde de Barr corpusculeri'nin bulunabildikleri bilinmektedir. Gonozomlar (Gonosome) dağılımlarının, muhtelif bozuklukları meiose'da, fekondasyonun ve zigotun bölünmesinde veya blastomerlerde husule gelmektedir. Gonozomik anomaliler, fazlalıklar halinde olan kromozomlar veya çeşitli yanılıgılarla ve aynı zamanda aynı kişide hücre bağlantılarının (veya kolonlarının), yani kromozomik farklı gruplarca husule getirilmektedirler. Bunlara mozaik (mosaique) ismi verilmektedir.⁴

1.2. Gonadların Farklılaşmaları

Gonadların farklılaşmaları, differansiyasyon, Gonadik belirti, rahim içi yaşamın, 4'üncü haftasında çolomik (coelomique) boşluğun arka duvarında belirir. Önce belirsiz olan cinsel oluşumda, daha sonra dişi ve erkek embriyonlar şeklinde ayırım yapılır. Mezanşim, kapsantılı bir medülla meydana gelir ve menşei münakaşalı olan cinsel kordon ve bir kardoteks, çolemik epitelyum kalınlaşma görülmektedir. Primer gonositler (Gonocyte), vitellin vesikülünün, cidarına göç ettiklerinden itibaren, 5 inci haftada (medülla ve korteks) gonadik kısımda bir kolon oluştururlar. Erkekte gonadik cinsiyetli embriyonda, farklılaşma 6 ncı ayda, testislerin meydana geldikleri gözlenir. Aynı zamanda, bu oluşumla birlikte, kortikal atrofide görülmektedir. Cinsel kordondan ileri de, seminifer tüpler çoğalacaklardır Dişi embriyonda, yumurtalık oluşumu, daha geç olarak 8 inci haftada husule gelir.

---

⁴ Öztürel, 254.

Medüllerin kaybolmasına karşı korteksin, gelişimi görülmektedir. Böylece, doğumdan sonra görülen, cinselgonadik durumu, mikroskopik muayene ile kesin olarak tayin edilebilmektedir.⁵ Perimordial germ hücreleri (öncül hücreler) farklılaşmamış gonada ulaşılmadığı takdirde, gonad farklılaşamaz veya yok olur. Farklılaşmamış kanal sistemi ve dış genital organlar hormonların etkisiyle gelişir. Testis tarafından salgılanan testesteron (erkeklik hormonu) mezonefrik kanalların (erkek kanal sistemi) gelişmesini uyarırken, mullerian inhibe edici madde, paramezonefrik kanallarını (dişi kanal sistemi) baskılar. Dihidrotestesteron dış genital organları, penisi, skrotumu ve prostatın gelişimini uyarır. Östrojenler (dişilik hormonu) ise, dişide paramezonefrik sistemi stimüle ederek (uyararak) uterus (rahim) tüplerinin, uterusun, vagenin üst kısmının oluşumunu etkiler. Aynı zamanda, klitoris, labra ve vagen alt kısmını da içine alan dış genital organların gelişimini de uyarırlar. Testis hormonlarının yapımındaki veya hedef organ duyarlılığındaki bozukluklar, maternal (anne) ve plasental östrojenlerin hâkimiyetine neden olarak, dişi karakterlerin daha öne çıkmasına yol açar.⁶

1.3. İç Genital Organların Oluşumları

İç genital yol iki tanedir. Bunlar Wolff ve Muller kanallarından teşekkül ederler. İkinci ayda, erkek ambriyonda fark edilmeye başlarlar. Önce Wolff kanalları gelişirler, daha sonra her iki tarafta epididim, deferent kanal, seminal vesikül ve ejakülatör kanal teşekkül ederler. Bunlarla aynı zamanda Muller kanalları atrofi olurlar. Yalnız Hidatik kist pedikül kısmı kalmaktadır. Bu kısım prostatik oluşum, ütrikül'dür. Dişi embriyonda oluşma, 3 üncü ayda başlamaktadır. Bu oluşmada prensipal olarak rol oynayan Muller kanallarındır. Her iki tarafta Fallop Trompları ve Adelphe kanallarının orta hattı üzerinde birleşme husule gelerek uterus ve vagina üstünün bir kısmı meydana gelmektedir. Wolff kanallarının hemen hemen birkaç bölümde, epoophore, paroophore ve Gartner kanalı kısımları kalır. Jost'un çalışmaları erkek ve iç genital yol oluşmasının ayrıntılı şekilde fark edilmesinin, aktif bir fenomen olduğu, bu halde ancak testislerin husule gelmesinin sağladığı sonucuna varmıştır. Dişi cinsin oluşması, passif şekilde, yumurtalık husulü mümkün olmakta veya yumurtalık husule gelmeyebilmektedir. Bu durumda testislerin yokluğu,

⁵ Öztürel, 254, 255.

⁶ Sadler, 294, 296

komple bir dişilik meydana getirmektedir. Gonoforik (genophorique) cinsiyetin doğumdan sonraki teşhisi, doğumdan sonraki klinik araştırmaya dayanmaktadır. Bu teşhis, coliyaskopi (coeliascopie), eksploratris laparotom ile yapılmaktadır.⁷

1.4. Dış Genital Organların Oluşma Ve Belirlenmeleri

3' ncü aya kadar dış genital organlar, her iki cinste de teşekkül etmekteledir. Cinsel oluşum çıkıntısı (genital tüberkülün), önce ürogenital sinüs orifisi arka tarafta, daha sonra her iki tarafta kıvrım ve çıkıntılarla kendini göstermektedir. Erkeklerde, genital tüberkülün gelişmekte ve penis husule gelmektedir. Aynı hat üzerinde scrotom meydana gelmektedir. İçinde testis bulunan, transversal kıvrım, daha geç olarak 7 inci ayda torbalar içine inmektedir. Bazan bu iniş daha geç ayda olmaktadır. Bu halde ürogenital sinüsün orifisi, tüberkülün ekstremitesinde bulunmaktadır. İdrar yolu ve genital kısım birbirlerine karıştırılmamalıdır. Kadınlarda genital tüberkül daha küçük kalarak klitoris, teşkil etmektedir. Husule gelen kıvrımlar ve genital çıkıntılar, küçük ve büyük dudakları teşkil etmektedirler. Küçük ve büyük dudaklar, vulva ağızında bulunmaktadır. Fakat üriner yol, genital yoldan ayrılmakta ve klitoryüsün, husulünden önce bunun hemen arkasından meydana gelmektedir. Dış genital organların formasyonları gonadların hakimiyeti altında bulunur. Doğumda ürogenital yol, ürogenitografi ile tanımlanabilir. Genital dış organlar konusunda, yeni doğmuş çocukta, eğer kesin bilgi alınmıyorsa sistematik klinik bir muayeneye tabi tutulurlar. Bu bilgiler üzerine hekim veya ebe cinsiyetin, Medenî Kanun bakımından tayinini yaparlar ve çocuk böylece kendi cinsine has şekilde yetiştirilir. Bu hallerdeki hipospadiyaslı (Hypospadiase) çocukta klitoris (clitorise) hipertrofisi, büyük dudakların yukarıda birleşik olmaları hata sebepleri arasında bulunabilir, çocuk erkek gibi kabul edilir.⁸

1.5. Puberte

Kız ve erkek çocuk cinsiyet belirlenmesinden sonra klasik tali cinsel karakterler de görülebilir. Hipofis (Diancephale Hypophysaire) kısım tarafından, gonadotrophine salgısına başlanır. Bu salgılama ile erkek ve dişi cinste organlardaki değişiklik yanında, morfolojik, biyolojik, psişik karakterler de sağlanmaktadır. Ergin

⁷ Öztürel, 255.

⁸ Öztürel, 255, 256.

yaşta, erkekler kadınlardan daha cüsselilerdir. Kaslar kuvvetlidir. Kadınlarda yağ dokusu daha fazla miktarda bulunur. Bilhassa karın kısmında kuşak altında, yağ daha fazla olmaktadır. Erkeklerde ise, yağ daha çok mide üstündeki bölgelerde bulunur. Irka göre kıllanmada değişiklikler de olabilir. Özellikle saç şekli, sakal, bıyık teşekkülü değişik şekilde oluşur. Göğüste ve kollarda, bacaklarda kıllar çıkar. Kadınlarda pubiste kıllar çıkar, saçlar daha fazladır. Daha çok ense üstünde, başta bulunur. Erkeklerde pubis kısmı kıllarında daha çok gelişme görülür. Kadınlarda ise pubis bölgesinde sadece üçgen şeklinde kıllı bölge bulunur. Nihayet erkeklerde larenks daha hacimli ve ses kadınlardan daha kaim şekilde oluşur. Kadın göğüsleri süt üretimine muktedir durumda bulunmaktadır.⁹

Karşılıklı olarak pek çok etkenin etkileşime girmesiyle kişinin cinsiyeti belirlenmektedir. Çok etkenli bir nitelik olan cinsiyet dokuz tipe ayrılır.

- 1- Kromozomlara göre cinsiyet
- 2- X kromatinine göre cinsiyet
- 3- Dış genital organlara göre cinsiyet
- 4- Kanal sisteminin gelişmesine göre cinsiyet
- 5- Gonadal cinsiyet
- 6- Hormonal cinsiyet
- 7- Psikolojik cinsiyet
- 8- Sosyal cinsiyet
- 9- Genetik cinsiyet

Bu dokuz cinsiyetin de aynı yönde, yani dişi ya da erkek yönünde gelişmesi ile kişi cinsiyetini tam olarak bulabilmektedir. Herhangi birinde bozukluk, değişik türdeki sapmalara neden olmaktadır.¹⁰ Bu kısa etüdde seksüel ayırımlaşma ve oluşma izaha çalışılmıştır. Cinsiyetin tayini bazan tesadüfi olmaktadır. Muhtelif birbirine karşıt faktörlerin tesirleriyle, cinsel farklılaşma rastlantı şeklinde olmaktadır. Bir şahıs cinsiyetinin tayini, karyotip caryotype gonadlarının veya üst genital cihazının durumuna dayanılarak, hatalı şekilde saptanabilmektedir¹¹

⁹ Öztürel, 256.

¹⁰ Başaran, Nurettin, *Tıbbi Genetik*, Eskişehir 1996, 261.

¹¹ Öztürel, 256, 257.

2. ANORMAL SEKSÜEL GELİŞİM

Cinsel farklılaşma anormalilerinin bilinen, gelişmiş şekilleri 4 grupta toplanabilir. Bunlar kromozomik arızalar, gonadik bozukluklar, disginezi (dysgenesies), hakiki hermafrodizm, kadın ve erkek psödohermafrodizmus'üdür. Hermafrodizmin kelime manası sınırlı bir şekilde anlaşılır. Bugünkü yazarlarca, hermafrodizm deyimi, iki cinslilik (intersexuel) terimi kapsamında bulunan organik anomaliler için kullanılmaktadır.¹²

2.1. Normal Kromozon Yapısı İle Birlikte Olanlar

2.1.1. Dişi Psödohermafrodizmi:¹³

Psödohermafrodizmi dendiği zaman gonadların kromozal sekse uygun yönde gelişme göstermesine karşın, dış genitalerin değişik derecelerde olmak üzere karşı cinsiyetteki benzemesi durumu akla gelir.¹⁴ Bir başka ifadeyle, Dişi psödohermafrodizmi overli 46, XX bireylerin parsiyel olarak maskülen fenotipe ve ambigius genitaliye sahip oldukları bir fenotipik cinsel gelişim bozukluğudur.¹⁵ Kromatinleri pozitif ve overleri olmasına rağmen böbrek üstü bezinden aşırı miktarda salgılanan androjenlerin (erkeklik karakteri sağlayan hormon) etkisiyle dış genital organlar erkek yönünde gelişmiştir.¹⁶ Dişi psödohermafrodizmin en sık nedeni konjenital adrenal hiperplazidir. Bu aynı zamanda yenidoğanda ambigius genitaliyanın da en sık nedenini oluşturmaktadır. Dişi psödohermafrodizmin çok ender rastlanan diğer iki nedeni ise androjenlerin maternal alımı ve annede virilizasyona neden olan tümörlerdir.¹⁷

Üç durumda oluşur.

1- Adrenogenital sendrom (Böbreküstü bezinin yetmezliğine bağlı testesteronun aşırı üretimi), dişi psödohermafroditlerin çoğu bu nedene bağlı olarak oluşur.

Tedavi steroid verilmesidir.

¹² Öztürel, 257.

¹³ Robby, Stanley j. ve Diğerleri, "Pathology of Abnormal Sexual Development" (Edisyon: H. Fox, M. Wels), *Hanes & Taylor Obstetrical and Gynaecological Pathology*, Newyork 1995, II, 1279,1298.

¹⁴ Başaran, 259.

¹⁵ Walsh PC, *Campbell Üroloji*, In: Alan R, Darracott V, Alan W, editors, (Çeviri editörü: Anafarta MK, Yaman MO), İstanbul 2005, 2411.

¹⁶ Sadler, 290.

¹⁷ Walsh PC, *Campbell Üroloji*, 2411.

2- Progesteron ve androjen içeren ilaçların anne tarafından alınması. Bu çocuklarda ilerde normal dişi gelişimi meydana gelir.

3- Annedeki erkeklik hormonu salgılayan tümörler.¹⁸ Psödo hermafrodizm (Psedo-hermaphroidisme) dişi veya jinandroid (Gynandroide) çok büyük bir kısmında, böbreküstü bez surrenal kapsüllerinin hiperplasisi (Hyperplasia congenitaleden capsules surrenales) bulunmuştur. Zaten bütün psödo-hermafrodismus şekillerinde bu hal sık görülmektedir.¹⁹

Dış genital organ arızaları, Prader tarafından 5 tipe ayrılmıştır.

Tip I — Klitoris (Clitoris) Hipertrofisi bulunmaktadır.

Tip II — Üreterin açıklığında ve vaginanın sonunda müşterek bir boşluk bulunan tiptir.

Tip III — Bu tip büyükçe bir Clitorius ihtiva eder. Ayrıca üretigenital derinlik sinüsü ve prostat bulunur.

Tip IV — Bu tipte ise, Clitoris çok hacimli büyüktür. Klitoris, Hysospade şeklindeki penise benzemektedir.

Üregenitografi bütün vakalarda cinsel niteliği tesbit için büyük önemi haizdir. Gelişimi ilerlemiştir. Fakat son birleşme durumu zayıf bir şekildedir. Birleşme kıkırdaklarında erken kaynama, zayıf kaynama dolayısıyla doku yetersizliği meydana gelmektedir. Morfolojik bakımdan, tipik olarak erkek gibi görülebilir. Kasların gelişimi fazladır, uyluk başları arası (bitrochanterien mesafeden), bi-aoromial üst omuz mesafesi daha fazla olur. Kılınma erken ve çabuk olmaktadır. Göğüslerde gelişme olmamaktadır. Aybaşı, menstürasyon hemen hemen görülmemektedir. Biyolojik bakımdan 17-keto steroid'lerin seviyesinde yükselme olduğunu belirtmek idrarda pregnane-triol olduğunu da kaydetmek gerekmektedir. Överler ekseriya polikistik durumdadır. 11-hydroxylation'un hatası dolayısıyla hiperplazi çok nadirdir. Klinik sendrom evvelce söylendiği şekilde olduğu gibidir. Devamlı ve orta derecede bir hipertansiyon görülmektedir. Tuz kaybı sendromu bulunmamaktadır. Biyolojik noktai nazarandan 17 hydroxycorticoide'm dışarı atılma düzeyinde kayda değer bir durum bulunmaktadır. Sürrenal hiperplazisi dışında, göğüste erkekleşme iki halde ve daha nadir olarak görülmektedir. Annenin kılınmasma sebep olan ümör meselâ oyer arrenoblastom'u ve bilhassa iatrogönes şekiller, cins tayini ve tıpsal sorumluluk

¹⁸ Robby ve Diğerleri, II, 1279, 1298.

¹⁹ Öztürel, 260.

bakımından Adli Tıp Problemi oluşmasına neden teşkil etmektedir. Gebeliğin başlangıcında, annenin hormonlarının kullanılması hali farklı olmaktadır. Başlıca itham edilen sübdanslar 101 vakada Wilkm tarafından aşağıdaki oranda görülmüştür. 17-ethynil-testosteron 34 defa, 17-ethynil-19 Nor testosteron 35 defa; Norethanalone 1 defa; Testosteron veya methyl-testosteron 15 defa; Progesteran 2 defa. Klinik gösteri sürrenal hiperplazisinde farklı bir durum husule getirmektedir. Bu halde pratik olarak hürmonal salgı bozukluğu ve doğumda anomali gelişimi yoktur. Pubertede gelişme, normal şekilde menstürasyonun görülmesiyle ve göğüslerin gelişmesiyle oluşmaktadır. Kriptogenetik (Cryptogenetiques) dişi psödohermafrodizmi ile gerçek hermafrodizmi klinik olarak teşhis etmek çok zordur.²⁰ Buna karşın Dişi psödohermafroditler diğer hermafroditlerin çoğuna benzemezler ve erken dönemde tedavi altına alındıkları zaman, normal cinsel gelişim ve üretkenlik gösterirler.²¹

2.1.2. Erkek Psödohermafrodizmi

Erkek içi Psödohermafrodizmi, oldukça önemli Adli Tıp problemleri ortaya çıkarmaktadır. Dış görünüşü erkek olan organları bulunan şahıslar bahis konusu olmaktadır. Bir veya iki testis vardır. Fakat gonofarlar ve aynı zamanda ürogenital sinüsün üst kısmı daha ziyade dişi de olduğu şekilde gelişmiş bir halde epididimis deferant, vesicul semiselle birlikte oluşmaktadır. Prostat ile kanalları daha ziyade daha az farkedilen bir uterus husule gelmektedir. Problem gerçekten çok karışıktır. Eğer dış genital organlar normal değillerse, bunlarda kriptorşid (Cryptarchide) veya hipospadiyas (hypospadias) mevcuttur. İkinci gurupta seks, tayininde yanılma nedeni olan daha çok sebep vardır. Zira, erkekteki dış genital organlar iki taraflı veya daha çok kadın organlarına benzemektedir. Posteriyor hipospadias (Hypospadias posterieur) penis yetersiz büyüklükte veya atrofik bir şekil olabilir. Testise bağlı cinsel dişilik sendrom'u, (Syndrome feminisation testiculdire) pratikte çok yanılmalara sebep olan bir sendromdur. Fenotip belirli bir şekilde dişidir. Şahıs primer bir amenore gösterir şeye steril haldedir. Bunların morfolojileri ve dış genital organları söylediğimiz gibi tamamen kadın genital organları şeklindedir. Bilhasa göğüs, normal olarak gelişmiştir. Yegâne belirli anormallik, pubis kullanması ve

²⁰ Öztürel, 260, 261.

²¹ Başaran, 260.

koltuk altı kıllanmasının olmayışıdır. İç genital organlar değişik görünüştedirler. Muller'in ve Wolff'un kanalları az veya çok şekilde bulunurlar, fakat testislerin bulunması belirlidir. Testis normal yerinde olsun, över normal yerinde veya inguinal bir kese içinde olsun, hata nedeni değişmemektedir. İnterseksüel kompleks haller, dış genital organın küçük anomalileri tarafından husule getirilirler. Diğer taraftan aynı anomali tipi Nosogrofik olarak muhtelif sendromlar meydana çıkar. Böylece, embriyolojik olarak genital bir tüberkül görünüşü, ürogenital bir yarıkla penis görünüşü, belirli bir testis olmayışı, Kriptorşid (Cryptorchide), çocuk olsun Hypospadias olsun, hyperplasieli bir kız olsun hakiki bir Hermafrodit olsun teşekkül edebilir. Bu oluşum dikkatli bir muayene icap ettiğini göstermektedir.²²

Kromozom yapısı 46, XY dir ve kromatinleri de genellikle negatiftir. Anomalinin ortaya çıkışından, androjenik hormonların, dişi kanal sistemini baskılayan müllerian inhibe edici maddenin yeterli miktarda üretilmemesi sorumludur.²³ Bireyin dış genital organları ve ikincil seks karakterleri (koltuk altı kıllanması, pubik kıllanma, memelerin gelişimi) dişi gibi gelişir.

Başlıca iki sebebi ve bunun da alt grupları vardır.

1. Gonadal defektler

a- Testiküler regresyon (gerileme) sendromu: Testis gelişim aşamasında bir evrede geriler. Testisler hiç olmayabilir. Dış genitaller dişi gibi olabilir veya garip, tuhaf olabilir. Dış genitaller erkek gibi de olabilir. Tedavi, hastanın dış genital görünümüne ve çocuğun hangi cins olarak yetiştirilmesine göre belirlenir.

b-Leyding hücre(testesteron salgılayan hücreler) agenezisi olmayışı: Dış görünüşleri genellikle dişi görünümünde yada garip, tuhaftır. Testis atrofiktir (gelişmemiştir). Ancak erkeklerdeki kanal sistemi vardır.

c-Testesteron sentezinde bozukluklar: İç genital organlar erkek; dış genital organları kadın gibi veya garip, tuhaf görünümlüdür. Tedavi, bozukluğun derecesi, dış görünüş ve çocuğun hangi cins olarak yetiştirildiğine göre değişir.

d-Müllerian gelişimi (dişi yönünde gelişimi) engelleyen sistemde bozukluk: İnmemiş testisler, normal erkek dış genital organları vardır. İnfantil uterus (gelişimin

²² Öztürel, 61, 62.

²³ Sadler, 290.

erken döneminde olan rahim) ve tuba uterinalar (tüpler) vardır. Tedavi, erkek yönünde desteklenir. Uterus ve tubalar cerrahi ile çıkarılır.

2. Hedef Organ Bozuklukları (Hormonların Etkilediği Hedef Organlardaki Hormonların Bağlanma Yerindeki Bozukluk)

a) Androjen reseptör hastalıkları:

1) Tam testiküler feminizasyon: Erkek psödohermafroditizminin en sık nedenidir. Genetik yapı (XY) erkektir. Ancak dış genitaler tamamen dişi yapısındadır ve pubertede ilk adet olmaması ile belirir.²⁴ Dış genital organlar, testis tarafından salgılanan androjene karşı duyarsızdırlar ve östrojenlerin altındaki normal dişilerde olduğu gibi dişi yönünde farklılaşmıştır. Ancak bu hastalarda testis ve müllerian inhibe edici madde mevcut olduğundan paramezonefrik sistem baskılanmakta bunun sonucu uterus ve tüpler oluşmamaktadır. Vagen kısadır ve kör olarak sonlanır. Testisler, sıklıkla ingiunal (kasık) ve labial (Vagina ağzındaki dudağa benzer oluşumlar) bölgelerde yer alırsa da, spermatogenezis (sperm üretimi) yoktur.²⁵ Testis kanalları ve prostat yoktur. Bu kişilerde androjen seviyeleri yüksektir.

2) Tam olmayan testiküler feminizasyon: Dış görünüş dişi veya erkek olabilir. Eğer erkek ise bunlar infertildir (kısırdır).

b) Bozuk testesteron metabolizması:

“5 alfa redüktaz” denen enzim eksikliği vardır.²⁶ 5 alfa redüktaz enzimi testesteronu dihidro testesterona çevirir. Dihidrottestesteron dış genital organları, penisi, skrotumu ve prostatın gelişimini uyarır.²⁷ Vücudun yüz, beden, kol ve bacaklar gibi bölgelerinde kıllanmayı artırmakta ve yağ bezlerinin aktivitesini uyarmaktadır.²⁸ Dış genitaler dişidir. Dişi iç genital organları yoktur. Erkek testis kanalları var, prostat yoktur. Testis var ancak bireyler infertildir. Tedavi, östrojen dişi özelliklerini artırmak için kullanılır.

²⁴ Robby ve Diğerleri, II, 1279, 1298.

²⁵ Sadler, 291.

²⁶ Robby ve Diğerleri, II, 1279, 1298.

²⁷ Sadler, 296.

²⁸ Onat, Taner ve Diğerleri (Editör: Taner Onat, Kaya Emerk), *Temel Biyokimya*, İzmir 1996, II, 753.

2.2. Anormal seks kromozom yapısı ile birlikte olanlar:²⁹

a. Turner Sendromu

Hastalığın oluşmasına neden olan temel kusur, kadındaki cinsiyet kromozomu olan X kromozomlarından birindeki anomalidir. (45, X)³⁰ Kromozon çalışmalarında Turner sendromunda sadece normal fonksiyone bir X kromozomun var olduğu tanımlandı. Diğer kromozomu kayıp, anomili ya da mozaikizm varlığı ile birlikte. 45, X karyotipli Turner sendromu 4 klasik özelliğe sahiptir; Dişi fenotip, kısa boy, sekonder seks karakteri gelişimi eksikliği ve çeşitli sematik anomiler.³¹ Dış görünüşleri dişidir. İlk adetlerinin olmaması ile belirir. İç genital organları dişi, ancak normalden küçüktür.³² Kanda östrojen düzeyleri çok düşüktür. Bu çocuklarda böbreküstü bezi androjenlerin etkisi ile pubis kıllanması oluşur. Ancak meme gelişmesi olmaz. Hormon tedavisi ile meme gelişmesi sağlanır ve adet başlatılabilir.³³ Sendromun sık görülen diğer elemanları kısa ve yeleli boyun, ayak ve bacaklarda lenfödem, iskelet anomalileri, enli bir göğüs ve geniş meme uçlarıdır.³⁴ Zekâları genelde normaldir.³⁵ Turner sendromu klinik bakımdan tüm nitelikli şekiller içinde primer amenorenin de iştirakiyle orta derecede, nanizm (nanisme) ve muhtelif malfarmasyonlar oluşturur (Cubitus valgus, ptergium colli, aort coarctation'u üriner cihaz malfarmasyonları, deri pigmentasyonları). Dış görünüşü münakaşa edilemeyecek derecede kadın olan, fakat seksüel sekonder karakterleri bulunmayan kişilerde, bilhassa agenezi total overyel, gonadotropin'in önemli derecede artması saptanmaktadır. Böyle kişilerde 45'lik kromozom karyotipi (caryotype) ile, bir X lik kişi söz konusudur. Sitogenetik (cytogenetik) noktai nazardan kişinin aseksel durumunu, eğer Y erkek cinsi tayin için lazımsa dış cins içinde iki tane X bulunması gerekmektedir.³⁶

²⁹ Robby ve Diğerleri, II, 1279, 1298.

³⁰ Başaran, 250.

³¹ Walsh PC, *Campbell Üroloji*, 2405.

³² Robby ve Diğerleri, II, 1279, 1298.

³³ Okumuş, Nurullah ve Diğerleri (Editörler: Nurullah Okumuş, Sami Selçukbiricik), *Pediyatri*, İstanbul 2000, 197.

³⁴ Sadler, 133.

³⁵ Okumuş ve Diğerleri, 197.

³⁶ Öztürel, 258.

b. Klinefelter Sendromu

Klinefelter sendromu, kendi niteliğine uygun problemler ortaya çıkarıyor. Birkaç şekilde aksi durum olmaktadır. Burada fenotipi genellikle erkek olan, oldukça iri vücutlu şahıslarda, bir testis etrofisi görülmektedir.³⁷

Bir X kromozomu fazladır. (47, XXY) Yeni doğan her 1000 erkekte birinde meydana gelir.³⁸ Bu kişiler dış görünüş olarak erkektir. Ergenlikten sonraki yaşlarda ince, uzun bacaklı yapıdadır. Testis küçüklüğü de puberteden sonra farkedilir. Penis de normalden biraz küçüktür. Ergenlik genelde gecikir. Erişkin yaşlarda tipik olarak dişi tipi yağlanma, ince ses, vücut kılların da seyreklik saptanır. Özellikle sakal çok azdır. Vakaların yaklaşık yarısında jinekomasti (meme büyümesi) görülür. Azospermi (spermeda canlı spermatozoidlerin bulunmaması) infertilite sıklığıdır. Sperm üretimi yoktur. Leydig hücreleri iyi gelişmemiş olduğundan kan testesteron düzeyi düşüktür ve sekonder seks karakterlerinde gerilik vardır. Uzun süreli testesteron tedavisi ile virilizasyon (erkeklik karakterinin sağlanması) sağlanırsa da hastalar genelde infertil kalırlar.³⁹

c. Triple- X Sendromu

İki yerine üç X kromozomu vardır.(47, XXX) Bu kişiler dış görünüşü olarak dişidir. Az gelişmiş meme, erkek tipi kıllanma, amenore (cinsel yaşama girmiş kadının adet görmemesi) erken menapoz (adetin bitmesi) ve sterilite (kısırlık), zekâ gelişimi ile ilgili problemler ve çoğunlukla şizofreni bildirilmiştir.⁴⁰ Bununla birlikte vakaların çoğunda cinsel yaşam normaldir ve normal çocukları vardır.⁴¹

d. Tetra- X Sendromu

İki yerine dört X kromozomu vardır. Oval yüz, zekâ geriliği, gelişmemiş cinsel organlar vardır.

³⁷ Öztürel, 259.

³⁸ Robby ve Diğerleri, II, 1279, 1298.

³⁹ Okumuş ve Diğerleri, 198, 199.

⁴⁰ Başaran, 252.

⁴¹ Okumuş ve Diğerleri, 199.

e. Penta- X Sendromu

İki yerine 5 X kromozomu vardır. Karakteristik yüz görünümü, iki göz arası mesafe artmış, gelişmemiş cinsel organlar, zekâ ve fiziki gerilik vardır.⁴²

f. 46, XX Sendromu

Genetiği 46,XX. Ancak dış görünümü erkektir. Testisler ve penis küçüktür. İnfertildir. Psikoseksüel oryantasyon erkektir.⁴³

g. 47, XYY Sendromu

Dış görünüşü erkektir. Çoğunda testis büyüklüğü normaldir. Hormonal bir bozukluk saptanamamıştır.⁴⁴ Uzun boy, dış genital organların anormal gelişimi, antisosyal kriminal yönde kendini gösteren davranış bozuklukları vardır.

h. 48, XYYY Sendromu

Değişik derecede cinsel anomali, davranış ve kişilik kusurları yanında orta derecede zekâ geriliği vardır.⁴⁵

i. Pür (saf) Gonadal Disgenezis

Dış görünüş dişidir. İç genital organlar uterus ve tüpleri içerir. Streak (iz, kalıntı şeklinde olan) gonadlar (yani over ve/ veya testis) vardır.⁴⁶ Amenore vardır. Sekonder seks karakterleri gelişmemiştir. Östrojen düşük veya normaldir. Hastaların hepsi psikolojik olarak dişidirler ve zekaları normaldir. Tanı genelde ergenlik çağında konur. Hormon tedavi ile adet görmesi ve dişi görünüm sağlanır.⁴⁷

j. Karma Gonadal Disgenezis

Genetik 45, X / 46, XY Dış genitaler normal erkekten normal kadına kadar pek çok dış görünüş gösterirler. Bu olgularda hem testis, hem de fallop tüpleri(yumurtalık

⁴² Başaran, 253, 254.

⁴³ Robby ve Diğerleri, II, 1279, 1298.

⁴⁴ Okumuş ve Diğerleri, 199.

⁴⁵ Başaran, 257.

⁴⁶ Robby ve Diğerleri, II, 1279, 1298.

⁴⁷ Okumuş ve Diğerleri, 198.

kanalı) uterus ve vagen üst kısmı birlikte bulunur.⁴⁸ Müllerian sistem (dişi kanalı) baskılanması tam değildir. Wolf kanalı (erkek kanalı) farklılaşması tam değildir. Dış genital organları tam olmayan erkek gelişimi vardır. 2/3 dişidir, 1/3 erkek yönünde gelişir. Hem iç, hem dış genital organlarda gelişim karışıktır.

k. Geçek Hermafroditizm

Bir kişide hem testis, hem de overin birlikte bulunmasıdır. Hastanın dış görünümü erkek veya kadın olabilir.⁴⁹ Olguların çoğu (3/4 kadarı) erkek olarak yetiştirilir. Over ve testisler ayrı ayrı yerlerde bulunabileceği gibi, ovo-testis olarak birlikte bulunabilir. Olguların hemen tümünde uterus vardır.⁵⁰ Gerçekten bazı kişilerde testis ve yumurtalıklar (överler) birlikte bulunmaktadır. Bununla beraber bazı hayvanlarda olduğu gibi her iki seksin üreme fonksiyonu birlikte olmamaktadır. İki cinsli şeklin (İnterseksüalite) bu tipi nadirdir. Bu tip yani hem kadın ve hem erkek fonksiyonunun birlikte yapılması son senelerde yayınlanan müşahedelere nazaran eskiden zannedildiğinden daha az bulunmaktadır.⁵¹

% 60' ı 46, XX

% 12' si 46, XY

% 28' i mozaik → 46, XX / 46, XY

46, XY / 47, XXY

45, X / 46, XY (daha az)48

Ergin yaşta hakiki hermafrodit, kadın olsun erkek olsun, kişinin morfolojisi belirli durumda bulunmaktadır. Göğüsler vak'aların 8/10'unda, gelişmişlerdir. Menstürasyon şeklinde veya ritimli üretroraji idrar yolu kanamaları vak'aların yarısında görülmektedir. Bu durumda kasık fitiği (inguinal hernie) pek sık görülmektedir. Kasık fitiği, interseksüel aynmı imkânını verebilir. Çeşitli dış genital organların görünümleri medeni halin cinsel tayini için önemlidir. Guinet ve Putela 4 tip bildirmektedir.

⁴⁸ Başaran, 258.

⁴⁹ Robby ve Diğerleri, II, 1279, 1298.

⁵⁰ Başaran, 257, 258.

⁵¹ Öztürel, 258.

Tip I: Dişilik ayrımı bakımından gelişme çok ilerlemiştir. Perinede üretral orifisin farkedilmesi ve perinede vaginal kısım bulunması, vulver aralık genellikle hipertrofik, ender olarak da Klitoris normal niteliktedir.

Tip II: Labio - Scrotum; Perineal hipaspadias durumu vardır. Vagina sinusu, aşağıdan tıkanık şekildedir. Peno – Clitoridien organ vardır.

Tip III: Labio-Scrotum; Penis veya Scrotal hipospadias durumu bulunmaktadır. Vaginanın üst taraftan üreter tıkanıklığı bulunur. Bu tip en çok görülen tiptir.

Tip IV: Erkeklik ayrımı; Scrotom, üreter tarafından sonuna kadar kanalize olan penis ucu üreter ucuna kadar, mevcut ve açıktır. Yeni yapılan genetik, hakiki hermafrodit araştırmaları önemli sonuçlar vermektedir. Barr korpüskülü vakaların 1/3 ünde görülmüştür. Karyotip (Caryotipe) ekseriya görülmektedir. Fonder'e göre ise % 60'ında Barr konfüskülleri bulunmamaktadır. Formülde 46 XX görülmektedir. Bazı yazarlar, Lejeune ve arkadaşları, olavero ve arkadaşları, değişik mozaik tiplerinde Y şekli bulunduğunu gözlemişlerdir. Vakalarda testis dokusu bulunmayan hallerde de Y kromozunun mevcudiyeti saptanmıştır. Bu durum karşıt durumu farkedilmeyen, bir mozaik muhteva olarak kabul edilmektedir. Gerek Y'nin kısmen oluşu, gerek testis ve yolları oluşumları halinde, genlerin bulunmaları görülmüştür. Birçok vakalarda, hayret vericidir ki 46 Caryotype XX (Chapelle ve arkadaşları) aynı tarzda bir yorum yapmışlardır.⁵²

Bu açıklamalardan da anlaşılacağı üzere; cinsel gelişme düzensizlikleri tıbbın sadece bir alanıyla ilgili olmayıp birçok branşını (Biyokimya, Patoloji, Genetik, Endokrin, Üroloji, Kadın Doğum, Pediatri, Çocuk Cerrahisi, Psikiyatri, Plastik Cerrahi) ilgilendiren bir konudur. Bu tür şikayeti olan bir bireyin durumu ile ilgili bütün bu branşlar tarafından kişinin psikoseksüel oryantasyonu da göz önüne alınarak ortak bir değerlendirme yapılır ve tedavisi planlanır.

---

⁵² Öztürel, 259, 260.

3. HÜNSÂNIN GERÇEK CİNSİYETİNE KAVUŞTURULMASI İÇİN UYGULANACAK TIBBİ CERRAHİ MÜDAHALENİN İSLAM HUKUKU AÇISINDAN İNCELENMESİ

İhtiyaç halinde ve bir zararın giderilmesi için cerrahi müdahale ile tedavi olmak İslam hukukuna göre Kitap, sünnet, icma ve aklın delaletiyle caiz görülmüştür.⁵³ Ancak cerrahi müdahalenin caiz olabilmesi; onun Allah Teâlânın izin verdiği şekliyle yapılması, cerrahi müdahaleye ihtiyaç duyulması, cerrahi müdahalenin bir maslahatı gerçekleştirmeye yönelik olması gibi şartlara bağlanmıştır.⁵⁴ Bu bağlamda, bir hastalığın giderilmesi için, otopsi için, çocuğun doğması için, sünnet için ve ihtiyaç halinde de İslam'a uygun olarak güzelleştirme amaçlı yapılan cerrahi müdahalenin dinin izin verdiği cerrahi müdahale çeşitlerinden olduğu ifade edilmiştir.⁵⁵ Dinin helal saydığı cerrahi müdahalelerin yanı sıra ihtiyaç olmaksızın güzelleştirme amaçlı ve cinsiyet değiştirme amaçlı yapılan cerrahi müdahalelerin ise, haram olduğu ifade edilmiştir.⁵⁶ Teknolojik ve cerrahi tıptaki gelişmelere bağlı olarak hünsâ durumda olan kişilerin gerçek cinsiyetlerine kavuşmaları için uygulanacak cerrahi müdahaleler, klasik fıkıh literatüründe yer almamıştır. Günümüzde ise, konunun "Estetik Ameliyat" başlığı altında ele alınıp incelendiği tesbit edilmiştir. Estetik ameliyatlarda günümüz fıkıhçılarının görüşü ve Din İşleri Yüksek Kurulunun, 28.11.2002 tarihinde estetik ameliyatların hükmü konusunda verdikleri karar; fitratı değiştirmeye yönelik olmadığı, zarurete binaen yapıldığı, karşı cinse benzeme kastı bulunmadığı, kanuni bir karşılığı olduğu, yanlış anlaşılma, hile ve aldatmaya yönelik olmadığı müddetçe caiz olduğudur.⁵⁷ Hünsâ kişilerin gerçek cinsiyetlerine kavuşmaları için yapılacak estetik cerrahi müdahaleleri de günümüz fıkıhçıları bu kapsamda değerlendirmişler ve hünsâların gerçek cinsiyetlerine kavuşmaları için yapılacak cerrahi müdahaleyi caiz görmüşlerdir. Hatta

⁵³ Şingîfî, Muhammed b. Muhammed el-Muhtar, *Ahkamü'l Cerâhati't Tıbbiyyeti ve'l Âsâru'l Müterattibetü Aleyhâ*, Cidde 1994, 84.

⁵⁴ Şingîfî, 103.

⁵⁵ Şingîfî, 130.

⁵⁶ Şingîfî, 190.

⁵⁷ Karaman, Hayrettin, <http://www.hayrettinkaraman.net/yazi/hayat2/0106.htm> <http://www.hayrettinkaraman.net/sc/00208.htm> (24.04.2011); Beşer, Faruk, *Fetvalarla Çağdaş Hayat*, İstanbul 1997; 262, 265; Heyet, *İlmihal*, TDV, Ankara 2006, II, 82, 83, 84.

bu türden cerrahi müdahalenin caiz olduğu konusunda günümüzde fıkıhçıların ittifak ettiği ifade edilmiştir.⁵⁸

Fıkıhçıların İslam'da cerrahi müdahalenin ve estetik ameliyatın hükmü konusundaki görüşleri doğrultusunda hüsnâ kişilerin cerrahi estetik müdahale ile gerçek cinsiyetlerine döndürülmeleri caiz olduğu kadar gereklidir de. Zira daha önce değindiğimiz gibi, hüsnâ durumda olan kişilerin hem kendilerinin hem de aileleri ve yakın çevrelerinin psikolojik olarak zor durumda oldukları ve hüsnâ durumda olan kişilerin eğer mümkünse gerçek cinsiyetlerine kavuşturulmalarının gerek hüsnâ durumda olan kişilerin düzgün bir psikolojiyle normal bir hayat sürebilmeleri gerek de ailesi ve yakın çevresinin psikolojik sağlığı için gerekli olduğu kanaatindeyiz.

---

⁵⁸ [http://www.hayrettinkaraman.net/yazi/hayat2/0106.htm\(24.04.2011\)](http://www.hayrettinkaraman.net/yazi/hayat2/0106.htm(24.04.2011)),
[http://www.startimes.com/f.aspx?t=24729293\(12.02.2011\)](http://www.startimes.com/f.aspx?t=24729293(12.02.2011))

İKİNCİ BÖLÜM

İSLAM HUKUKUNDA HÜNSÂYA İLİŞKİN TERİMLER VE HÜNSÂNIN CİNSİYETİNİ BELİRLEME KRİTERLERİ

1. BEŞERİ HUKUKTA HÜNSÂ

Hünsâ durumunda olan kişilerin Türk hukuk sistemindeki cinsiyet açısından konumu, bu kişilerin nüfusa hangi cinsiyetle kayıt olduklarıyla ilgilidir. Kanunen yeni doğan bir çocuğun otuz(30) gün içinde nüfusa kayıt olması zorunludur. Kayıt esnasında çocuğun hangi cinsiyete ait olduğu ile ilgili bölümün doldurulmasında ailenin beyanı ve doğum raporu belirleyicidir. Ailenin beyanı ve doğum raporuna göre yeni doğan bir bebeğin cinsiyeti ya erkek ya da kız olarak kaydedilmektedir. Beyanda bulunanın erkek ya da kız olarak beyanda bulunabileceğini, bu iki cinsiyetin dışında çift cinsiyetli olarak beyanda bulunamayacağını, konuyla ilgili bilgisine başvurduğumuz Nüfus Müdürü ifade etmiştir. Bu bağlamda hünsâ olarak dünyaya gelen bebekler, ya erkek ya da kız olarak nüfusa kaydolup buna göre bir nüfus cüzdanına sahip olmakta ve bundan sonraki bütün hukuki işlemlerde bu cinsiyet kimliğine göre muamele görmektedirler. Hünsâlarla ilgili özel hükümler ise, bu kişilerin belirlenen cinsiyetlerin aksine gelişme göstermesi sonucu, gerçek cinsiyetine kavuşturma amaçlı yapılacak cinsiyet değiştirme ameliyatlarının hukuki yolunun açılması yönündeki madde de yer almıştır. Buna göre hünsâ durumda olan ve daha sonra nüfus cüzdanının aksine bir cinsiyete sahip olan kişilerin Türk Medeni Kanun'un 40. maddesi ve Nüfus Kanunu'nun (23) 46'ncı maddesinin 1'nci fıkrasına yer alan, *“Yaş, ad, soyadı ve diğer kayıt düzeltme dâvaları ilgilinin oturduğu yer asliye hukuk mahkemesinde cumhuriyet savcısı ve nüfus baş memuru veya nüfus memuru huzuruyla görülür ve karara bağlanır”*, hükümleri kapsamında Asliye Hukuk Mahkemelerinde görülecek *“Cinsiyet Tashihi”* davaları çerçevesinde gerçek cinsiyetlerine dönebilmek için hukuka uygun olarak ameliyat olabilmeleri ve ameliyat sonrası yeni cinsiyetine göre yeni nüfus cüzdanı alabilmeleri sağlanmıştır. Bunun dışında kanunlarımızda hünsâlarla ilgili özel hükümler yer almamaktadır.⁵⁹

⁵⁹ Güven, Kudret, *Cinsiyet Değişikliği ve Hukukî Sonuçları*, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 1997, Ankara c. I, S. I, 38; Sağlam, İpek, *Türk Medeni Kanununun Madde 40 Üzerine Bir Değerlendirme*, Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi, Erzurum 2004, c. VIII, S. III, IV, 456, 469.

2. İSLAM HUKUKU AÇISINDAN HÜNSÂ

2.1. Hünsânın Tanımı

Hünsâ kelimesi “fu’la” vezninde olup, ”hanese” filinden türemiştir.⁶⁰ Yumuşak olma, kırılma⁶¹, kırıltma,⁶² kadınsı hareketlerde bulunma⁶³ ve er-dişi⁶⁴ gibi anlamlar taşımaktadır. Hünsânın İslam Hukuku eserlerinde hukukî anlamda yapılan tanımları da şöyledir:

- a.) Hünsâ, cinsiyet durumu karışık olan, kadın mı, erkek mi olduğu tam olarak belli olmayan kişidir.⁶⁵
- b.) Hünsâ, hem kadın hem de erkek cinsel organına sahip olan kişidir.⁶⁶
- c.) Hünsâ, her iki cinsel organa sahip olan veya hiçbirisine sahip olmayan kişidir.⁶⁷
- d.) Hünsâ, kendisinde hem erkeklik hem kadınlık organı bulunan veya bunlardan hiçbirisi bulunmayıp göbeğinden idrar ve gaita çıkaran kişidir.⁶⁸

⁶⁰ Kâsâni, Alaüddin Ebu Bekr b. Mes’udi’l-Hanefî, *Bedâiu’s-Sanâi fî Tertibi’ş-Şerâi*, Beyrut 1997, X, 461; Mevsîli, Ebu’l-Fazl Mecduddin Abdullah b. Mahmud, *el-İhtiyar li Talil Muhtar*, İstanbul 2007, III, 38; İbn Nüceym, Zeynüddin(Zeynulâbidîn) b. İbrahim Muhammed, *el-Bahr’r Raik Şerhu Kenzi’d-Dekaik*, Beyrut 1997, IX, 334; Tehânevi, Muhammed b. Ali, *Keşşafu Istilahâtü’l-Fünûn*, Beyrut t.y., I, 406.

⁶¹ Kâsâni, X, 461; Mevsîli, III, 38; Zeylai, Fahreddin Osman b. Ali, *Tebyinü’l-Hakaik fî Şerhi Kenzi’d-dekaik*, Beyrut 2000, VII, 440; Tehânevi, I, 406; İbn Âbidin, Muhammed b. Ömeri’l-Hanefî, *Reddi’l-Muhtar ale’d-Düruri’l-Muhtar*, Beyrut 2003, X, 446; İbn Manzur, Ebu’l-Fadl Cemaluddin Muhammed, *Lisanü’l-Arab*, Beyrut 1990, II, 145; Yavuz, Yunus Vehbi, “Hünsâ” maddesi, *İslam’da İnanç İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi*, İstanbul 1997, II, 301.

⁶² el-Hin Mustafa, el-Buğa, Mustafa, eş-Şerbecî Ali, *el-Fıkhü’l-Menhecî alâ Mezhebi’l-İmam eş-Şâfi*, Beyrut 1996, V, 127.

⁶³ Çeker, Orhan, “Hünsâ” maddesi, *TDVİA*, İstanbul 1997, XVIII, 491.

⁶⁴ Komisyon, *Türkçe Sözlük*, Ankara 1988, I, 659; Mutçalı, Serdar, *Arapça-Türkçe Sözlük*, İstanbul 1995, 250.

⁶⁵ Sabık, Seyyid, *Fıkhü’s-Sünne*, Beyrut 1992, III, 454; Yaşar, Ahmet, “Hünsâ” maddesi, *Şamil İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2000, III, 329; Çeker, “a.g.m”, XVIII, 491.

⁶⁶ Serahsi, Şemsü’l Eimme Ebu Bekr Muhammedi’l-Hanefî, *el-Mebsut*, Beyrut 1409, XXX, 91; Semerkandî, Ebû Bekr Alaeddin Muhammed b. Ahmed b. Ebî Ahmed, *Tuhfetü’l-fukaha*, Beyrut 1984, III, 357; Kâsâni, VIII, 215; Mevsîli, III, 38; Zeylai, VII, 440; Kadızâde, Ahmed Şemsettin Edirnevi Rumi, *Netâicu’l-Efkâr fî Keşfi’r-Rumuz ve’l-Esrar (Tekmileti Şerhi Fethu’l-Kadir)*, b.y., 1970, X, 516; Halebi, İbrahim b. Muhammed, *Mültekâ’l-Ebhur*, Beyrut 1989, II, 334; Tehânevi, I, 406; Maverdî, Ebû’l-Hasen Ali b. Muhammed b. Habib el-Basrî, *el-Havi’l-Kebir Şerhu Muhtasari’l Müzenî fî Fıkhî Mezhebi’l-İmâm eş-Şâfi*, Thk. Seyh Ali Muhammed Muavviz, Beyrut 1999, IX, 380; Nevevî, Ebû Zekeriyâ Muhyiddin Yahyâ b. Seref en-Nurî, *el-Mecmu’ Şerhu’l-Mühezzeb*, Mektebetü’l-İrşad, Cidde t.y., II, 52; Erdoğan, Mehmet, *Fıkh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, İstanbul 1988, 163; Çeker, “a.g.m”, XVIII, 491.

⁶⁷ İbn Âbidin, X, 446; Sabık, III, 454; Yavuz, “a.g.m”, II, 301.

⁶⁸ Serahsi, XXX, 92; Kâsâni, X, 461; İbn Nüceym, *el-Bahrü’r Raik Şerhu Kenzi’d-Dekaik*, IX, 334; Heyet(Şeyh Nizam Burhanpurlu ve diğerleri), *el-Fetâvâ’l-Hindiyye fî Mezhebi’l İmâmi’l-Azam Ebî Hanife*, Beyrut 1999, VI, 437; Hattab, Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed b. Muhammed b. Abdurrahman Ruayni, *Mevahibü’l-Celil li-Şerhi Muhtasari Halil*, y.y., 1992, VI, 424; Suyûtî,

e.) Hünsâ iki mahreci(çıkış yeri) olan kimsedir.⁶⁹

Ebu Hanife ve Ebu Yusuf'a göre; hiçbir cinsel organı bulunmayıp göbeğinden idrar ve gaita çıkararak hünsâ değildir. Onlar: “Biz ona ne denileceğini bilmiyoruz” demişlerdir. İmam Muhammed ise, “Böyle bir durumda olana hünsâ hükmü verilir” demiştir.⁷⁰

f.) Hünsâ, erkeklik ve kadınlık alametlerini birlikte taşıyan kişidir.⁷¹

Bu tanımlardan da yararlanarak bir tanım yapmak gerekirse şöyle denilebilir: Hünsâ, cinsiyet kimliği (anatomik fizyolojik ve psikolojik yönden) doğuştan problemlili olan, bu nedenle erkek veya dişi olduğu konusunda kesin bir hüküm verilemeyecek durumda olan şahıstır. Veya hünsâ, ya her iki cinsin cinsiyet özelliklerini birlikte taşıyan, ya kendi cinsiyetini belirleyen nitelikleri tam olarak bulunduramayan ya da hiçbir cinsiyet emaresi kendisinde bulunmayan şahıstır.⁷² Kendisinde bu sayılan alametlerden hiçbirisi belirmeyen veya her iki cinsin alâmetleri birlikte bulunan kişiler ittifakla hünsâ-i müşkildir⁷³

2.2. Hünsânın Kısımları

Klasik kaynaklarda hünsâ, hünsâ-i gayr-i müşkil ve hünsâ-i müşkil şeklinde iki kısımda ele alınmış ve ona göre farklı hükümler ortaya konmuştur.

Ebü'l Fazl Celaleddin Abdurrahman b. Ebî Bekr, *el-Eşbah ve'n-Nezair fî Kavaid ve Furuu fihî's-Şâfiyye*, 1983, 241; *el-Fıkhü'l-Menhecî alâ Mezhebi'l-İmam eş-Şâfiî*, V, 127; İbn Kudâme, *el-Muğni ve's-Şerhu'l-Kebir ala Metni'l-Mukni*, Beyrut 1997, VII, 114; Buhuti, Şeyh Mansur b. Yunus b. Selahiddin Hanbeli, *Şerhu Münteha'l-İrâdat*, Beyrut t.y., IV, 623; Âsîmi, Abdurrahman b. Muhammed b. Kâsım, *Hâşiyetü'r-Ravzü'l-Mürbi' Şerhi Zadi'l-Müstekni*, b.y., 1397, VI, 167; *Mevsuatu'l-Fıkhıyye*, “Hünsâ” maddesi, Kuveyt 1990, XX, 21; Bilmen, Ömer Nasuhi, *Hukuki İslâmiyye ve İstilahat-ı Fıkhıyye Kamusu*, İstanbul 1985, V, 367; Yazır, Elmalılı Hamdi, *Alfabetik İslam Hukuku ve Fıkıh İstilahatları Kâmusu*, İstanbul 1996, II, 380; Yıldırım, Celal, *Kaynaklarıyla İslam Fıkhı*, Konya t.y., III, 306.

⁶⁹ *el-Fetâva'l-Hindiyye*, VI, 337.

⁷⁰ Tehânevi, I, 406; İbn Âbidîn, X, 446.

⁷¹ Semerkandî, III, 357; Yazır, II, 380.

⁷² Duman, Hilal, *İslâm Hukukunda Hünsâ (Çift Cinsiyetliler)*, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2002, VI, S. II, 303.

⁷³ Serahsi, XXX, 104; Kâsânî, X, 461; Mevsılı, III, 39; Halebi, II, 335; Kadızade, X, 516, 517; İbn Âbidîn, X, 447; Derdir, Ebu'l Berakât Ahmed b. Muhammed b. Ahmed, *eş-Şerhu's-Sağir ala Akrahi'l-Mesalik*, Kahire t.y., IV, 725, 726; Nevevi, Ebû Zekerıyyâ Muhyiddin Yahyâ b. Şeref en-Nurî, *Ravdatu't-Talibin*, Beyrut 1995, I, 188, 189; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VII, 115; Sabık, III, 454; Bilmen, V, 367; *Mevsua*, XX, 22, 23; Yıldırım, III, 306; Çeker, “a.g.m.”, XVIII, 492.

2.2.1. Hünsâ-i Gayr-i Müşkil

Her iki cinse ait cinsiyet özelliklerine sahip olmakla birlikte erkek veya kadınlık alametleri açık olup, erkekliğine veya kadınlığına delalet eden alametler erkek veya kadın olduğuna hükmedilebilen kişidir.⁷⁴ Durumunun müşkil olmamasından dolayı bunlara gayr-i müşkil hünsâ denilmektedir. Hünsâ ya kadındır, diğer cinse ait özellikler zaid olarak yaratılmıştır veya erkektir diğer cinsin özellikleri zaid olarak yaratılmıştır.⁷⁵ Bu şahıslara, baskın olan cinsiyet özellikleri dikkate alınarak o cinse ait hükümler uygulanır. Yani kadın olduğuna karar verilirse bu şahıs hakkında kadınlarla ilgili hükümler, erkek olduğuna karar verilirse erkeklerle ilgili hükümler geçerli olur.

2.2.2. Hünsâ-i Müşkil

Erkeklik veya kadınlığına delalet edecek alametleri açık olmayan, erkekliği ve kadınlığı bilinmeyen veya var olan alametleri tearuz eden kimseye denir. İki çeşidi vardır. Birincisi her iki organa sahip olmakla birlikte alametleri eşit seviyede olan, ikincisi ise hiçbir cinsel organa sahip olmayıp göbeğinde bir deliği bulunandır.⁷⁶ Her iki cinsiyet organına birlikte sahip olan⁷⁷ fakat organların birinin diğerine baskınlık arz etmemesi nedeniyle kadın veya erkek olduğuna kolayca hükmedilemeyen⁷⁸ veya hiçbir cinsel organa sahip olmayıp⁷⁹ sadece idrar yapabileceği bir deliği olan kişidir.⁸⁰ Bir başka ifadeyle erkek veya kadın olduğuna delalet eden hiçbir alamet bulunmasa veya her ikisine eşit seviyede delalet eden alametler bulunursa o zaman hünsâ-i müşkildir.⁸¹ Fıkhî anlamda hünsâ denilince, daha çok ikinci kategoriye giren şahıslar yani hünsâ-i müşkil kastedilir. Bunlara müşkil denmesinin sebebi,

⁷⁴ İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-Raik Şerhu Kenzi'd-Dekaik*, IX, 334; *el-Fıkhü'l-Menhecî alâ Mezhebi'l-İmam eş-Şâfî*, V, 127; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VII, 114; *Mevsua*, XX, 22; Yazır, II, 380; Çeker, "a.g.m.", XVIII, 491; Yavuz, "a.g.m.", II, 301.

⁷⁵ İbn, *el-Muğni*, VII, 115; *Mevsua*, XX, 22.

⁷⁶ İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-Raik Şerhu Kenzi'd-Dekaik*, IX, 334; Hattab, VI, 424; Derdir, *eş-Şerhu's-Sağir*, IV, 725, 726, 727; Nevevi, I, 114, Suyûti, 241, 242; İbn Âbidîn, X, 446; *el-Fıkhü'l-Menhecî alâ Mezhebi'l-İmam eş-Şâfî*, V, 127; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VI, 253, 254; Âsîmi, VI, 168; *Mevsua*, XX, 22; Sabık, III, 454; Çeker, "a.g.m.", XVIII, 491.

⁷⁷ İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-Raik Şerhu Kenzi'd-Dekaik*, IX, 334; *el-Fıkhü'l-Menhecî alâ Mezhebi'l-İmam eş-Şâfî*, V, 127; Âsîmi, VI, 168; *Mevsua*, XX, 22; Sabık, III, 454; Çeker, "a.g.m.", XVIII, 491.

⁷⁸ Yazır, II, 380; Yıldırım, II, 407; Çeker, "a.g.m.", XVIII, 491; Yavuz, "a.g.m.", II, 301.

⁷⁹ *Mevsua*, XX, 22; Sabık, III, 454; Çeker, "a.g.m.", XVIII, 491; Yavuz, "a.g.m.", II, 301.

⁸⁰ *Mevsua*, XX, 22; Yavuz, "a.g.m.", II, 301.

⁸¹ Hattab, VI, 424; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VII, 116; İbn Âbidîn, X, 447.

cinsiyetlerinin tespitindeki zorluk veya imkânsızlık nedeniyle kendilerine uygulanacak hükümleri belirlemenin de zor olmasından dolayıdır. Araştırmamızda da “hünsâ” kelimesiyle genel olarak hünsâ-i müşkil kapsamına giren kişiler kastedilmektedir.

3. HÜNSÂNIN CİNSİYETİNİ BELİRLEMEK İÇİN BAŞVURULACAK KRİTERLER

3.1. Tıp

Günümüzde hünsâ birisi hakkında kadın ve erkekte hangi cinse ait hükümlerin uygulanabileceğini tespit etmek için, bu konu ile alakalı (Biyokimya, Patoloji, Genetik, Endokrin, Üroloji, Kadın Doğum, Pediatri, Çocuk Cerrahisi, Psikiyatri, Plastik Cerrahi) branşlardaki doktorların hünsâyı incelemeleri neticesinde bir araya gelerek aldıkları karara ve o ana kadar yetiştirilme şekline göre bir değerlendirme yapılarak, en azından hangi cinse daha yakın olduğu tespit edilmeye çalışılır. Yukarıda hünsâ hakkında verdiğimiz tıbbi bilgilerden de anlaşılacağı üzere, hünsâların gerçek hermofraditizm ve karma gonadal disgenезis sendromluları hariç diğer sendromlularında her ne kadar tamamen kadın veya erkek olduğu söylenemiyorsa da kadın veya erkekte herhangi birisi yönünde cinsiyetinin baskın olduğu görülebilmektedir. Ancak bu durum yani hastalık ve boyutu şahsa göre değişebilmektedir. Zira tıpta da “Hastalık yoktur, hasta vardır” prensibi bulunmaktadır.⁸²

Bunlar arasından ameliyat veya tedavi ile herhangi bir cinse dönüştürülmesi mümkün olanlar varsa, kadın veya erkeğe dönüştürülür. Bu kişiler hakkında normal insanlar için geçerli olan hükümler verilir. Eğer herhangi bir cinse dönüştürülmesi mümkün değilse, durumu kendisine anlatılır ve bu şekilde yaşamayı kabullenmesi sağlanır. Bunlar için durumlarına özel hükümler verilir. Ancak ameliyat ve tedavi olmak istemeyenler veya buna fırsat bulamadan ölenler veya doktora gitme imkânı olmayanlar yahut da durumunu gizleyerek yaşamak isteyenler olabilir. Bu durumda

---

⁸² Duman, II, 303.

bu tür insanların İslâm hukukundaki yeri, diğer kriterlerle tespit edilmeye çalışılır ve durumlarına göre bir takım dini ve hukuki hükümler verilir.⁸³

3.2. İslam Hukuku Klasik Kaynaklarında Hüsnânın Cinsiyetini Tayin Edici Olarak Yer Alan Alametler

Mezhepler hüsnâyı, müşkil durumdan çıkartmak ve onu ayetlerde insanoğlunun erkek ve kadın olmak üzere iki cins olarak yaratıldığı gerçeğine de dayanarak erkek veya kadın cinsinden birisine dâhil edebilmek, onun cinsiyetindeki belirsizliği giderebilmek, daha doğrusu gerçek cinsiyetini ortaya çıkartabilmek için, o günün şartlarında iki cinsi birbirinden ayıran birtakım alametleri ortaya koymuşlardır. Bu bölümde mezheplerce zikredilen bu alametleri ve ortaya konan alametlerin geçerliliği konusunda yapılan tartışmaları ele alacağız.

3.2.1. Bevl Alameti

Hüsnânın cinsiyetini belirleme konusunda ortaya konan alametlerin birincisi ve en önemlisi, dört mezhebin üzerinde ittifak ettiği, idrarını yaptığı organ hangi cinse ait ise o cinse dâhil olacaktır.⁸⁴ Zira Hz. Peygamber (sav)’e bir toplulukta yeni doğan ve kendisinde hem kadınlık hem de erkeklik organı bulunan hüsnâ-i müşkil bir çocuğun nasıl mirasçı olacağı sorulmuş, Hz. Peygamber (sav) de; **“İdrarını yaptığı organa göre”**⁸⁵ cevabını vermiştir. Hz. Ali’den, Cabir b. Zeyd, Katâde ve Said b. Müseyyeb’den de böyle rivayet edilmiş ve cahiliye döneminde de bu hükmün bilindiği ifade edilmiştir.⁸⁶ Hukukçular bu hükmü verirken, kız ve erkeği birbirinden

⁸³ Duman, 303.

⁸⁴ Semerkandi, III, 357; Kâsâni, VIII, 215; Mevsili, III, 38; Zeylai, VII, 440; İbn Nüceym, *el-Bahrü’r-Raik Şerhu Kenzi’d-Dekaik*, IX, 334, 335; Kadızâde, X, 516; *el-Fetâva’l-Hindiyye*, VI, 437; İbn Âbidîn, X, 447; Hattab, VI, 429; Maverdî, IX, 380; Nevevî, *el-Mecmu’*, XVII, 167; Nevevi, *Ravdatu’t-Talibin*, I, 114; Şirbînî, Şemsüddin b. Ahmed, *Muğni’l-muhtâc ilâ Ma’rifati Meâni’l-Minhâc*, Beyrut 1997, III, 40; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VII, 115; İbn Kudâme, Ebû Muhammed Muvaffakuddin Abdullah b. Ahmed, *el-Umde fi’l-Fikhi’l-Hanbeli*, Dımaşk 1990, I, 140; Buhuti, *Şerhu Münteha’l İradat*, IV, 623; Âsîmi, VI, 167.

⁸⁵ Abdürrezzâk, Ebû Bekr Abdürrezzâk b. Hemmam Abdürrezzâk es-San’ani, *el-Musanef*, (thk. Habîbürrahman el-A’zamî), Beyrut 1403, X, 309; İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed b. İbrâhim, *el-Kitâbü’l-Musanef fi’l-ehâdis ve’l-Asar*, (thk. Kemâl Yûsuf el-Hût), Riyad 1409, VI, 277; Beyhaki, Ahmed b. Hüseyin, *Sünenü’l-Kübrâ*, Beyrut 1994, Ferâiz 52, VI, 261; Dârimi, Ebu Muhammed Abdullah b. Abdurrahman et-Temîmî es-Semarkandi, *Sünenü’d-Dârimi*, Beyrut 1991, Ferâiz 25, II, 82; İbn Hacer el-Askalani, Ebû’l-Fazl Şehabeddin Ahmed, *Telhisü’l-Habir fi Tahric-i ehâdisi’r-Rafiyyi’l-Kebir*, Medine 1384, I, 128.

⁸⁶ Serahsi, XXX, 103; Kâsâni, VIII, 215; Mevsili, III, 38; Zeylai, VII, 440; Halebî, II, 335; İbn Nüceym, *el-Bahrü’r-Raik Şerhu Kenzi’d-Dekaik*, IX, 335; Kadızade, X, 516, 517; Hattab, VI,

ayırır hususun cinsiyet organı olduğunu ve çocuk doğduktan sonra cinsiyet organının ona sağladığı yararın idrarının oradan çıkışı olduğu,⁸⁷ ayrıca Allah(cc)'in erkeklik organından idrarını yapmayı erkeklerin karakteri, kadınlık aletinden idrarını yapmayı kadınların karakteri kıldığını ifade etmişlerdir.⁸⁸ Bu durumda Hz. Peygamber'in bu hadisine göre; hüsnâ-i müşkil hakkında şayet o, kadınlık uzvuyla idrar yapıyorsa kadın, erkeklik uzvuyla idrar yapıyorsa erkek olduğuna hükmedileceği, diğer uzvun zaid olarak yaratılmış kabul edileceği söylenmiştir.⁸⁹ İdrarın her iki uzvudan da çıkması durumunda, idrarın ilk çıktığı uzva itibar olunacağı konusunda da mezhepler ittifak halindedir.⁹⁰ Zira Hz. Peygamber(sav)'in idrarın iki organdan çıkması durumunda ilk çıkan organa itibar edileceği ile ilgili hadisi bulunmaktadır.⁹¹ Fakat Şâfiîler ve Hanbelîler, farklı bir yaklaşım daha sergilemişler ve iki organdan aynı anda idrar çıkması halinde, idrarın en son kesildiği organa itibar olunacağını ifade etmişlerdir.⁹² Şâfiîlerin bu konudaki bir diğer yaklaşımı da eğer idrar her iki uzvudan da çıkıyorsa, ikisinden beraberce kesilmek şartıyla önce çıkana veya ikisinden idrar aynı anda çıkmak şartıyla en son kesilene itibar edileceğidir.⁹³ Yine Şâfiîler eğer iki uzvudan birinden idrar önce çıkıyor, diğerinden ise sonra kesiliyorsa, hükmün önce çıkan ve önce kesilene göre olacağını söylemişlerdir.⁹⁴

İdrarın her iki organdan da aynı anda çıkması durumunda hükmün ne olacağı konusunda ise âlimler arasında ihtilaf vardır. Eşitlik (musavât) veya aykırılık (muâraza) durumunda önce olanı tercih etmek İslâm hukukunda esas olduğundan,

425; Derdir, *eş-Şerhu's-Sağir*, IV, 725, 726; Maverdî, IX, 380; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VII, 115; İbn Âbidîn, X, 446; Sabık, III, 454; Bilmen, V, 367; *Mevsua*, XX, 22, 23; Yıldırım, III, 306; Çeker, "a.g.m.", XVIII, 492.

⁸⁷ Serahsi, XXX, 103; Zeylai, VII, 440; Kadızâde, X, 516; Nevevî, *el-Mecmu'*, XVII, 167; İbn Âbidîn, X, 446.

⁸⁸ Nevevi, *el-Mecmu'*, XVII, 167.

⁸⁹ Serahsi, XXX, 104; Kâsâni, VIII, 215; Mevsîli, III, 38; Zeylai, VII, 440; İbn Nuceym, *el-Bahrü'r-Raik Şerhu Kenzi'd-Dekaik*, IX, 335; Kadızade, X, 516, 517; *el-Fetâva'l-Hindiyye*, VI, 437; Sehnûn, İbn Saîd et-Tennûhî, *el-Müdevvenetü'l-Kübrâ*, Beyrut 1994, II, 173; Maverdî, IX, 380; Nevevî, *el-Mecmu'*, XVII, 167; Nevevi, *Ravdatu't-Talibin*, I, 114, 115.

⁹⁰ Serahsi, XXX, 103; Semerkandî, III, 357; Kâsâni, VIII, 215; Zeylai, VII, 441; İbn Nuceym, *el-Bahrü'r-Raik Şerhu Kenzi'd-Dekaik*, IX, 335; Kadızade, X, 516, 517; *el-Fetâva'l-Hindiyye*, VI, 437; Sehnûn; *el-Müdevvenetü'l-Kübrâ*, II, 173; Hattab, VI, 430; Maverdî, IX, 380; Şîrâzî, Ebû İshak Cemaleddin İbrâhim b. Ali b. Yusuf, *el-Mühezzeb fi Fikhi'l-İmam eş-Şâfiî*, Beyrut 1996, IV, 100; Nevevî, *el-Mecmu'*, XVII, 167; Şîrbînî, III, 40; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VII, 115; Buhuti, *Şerhu Münteha'l-İradat*, IV, 623; İbn Âbidîn, X, 447; Âsîmi, VI, 168.

⁹¹ İbn Ebî Şeybe, *el-Kitâbü'l-Musannef fi'l-ehâdis ve'l-Âsar*, VI, 277; Beyhaki, Ferâiz 52, VI, 261.

⁹² Maverdî, IX, 380.

⁹³ Suyûti, 241.

⁹⁴ Maverdî, IX, 380.

idrarın her iki uzuvdan da aynı anda çıkması halinde Ebu Yusuf, İmam Muhammed ile Malikî ve Hanbelî hukukçular diğer organa oranla idrarın kendisinden daha fazla çıktığı organın esas alınacağı görüşündedirler. Çünkü muâraza (çelişki, anlaşmazlık, zıtlık) halinde tercih daha güçlü olana dikkat edilerek yapılacağı, yani her iki uzuvdan da idrar çıkmakla birlikte, birinden daha fazla idrarın çıkmasının o organının diğerine tercih edilme nedeni olduğu ve bu şekilde önceliğe göre tercih yapıldığı gibi çokluğa göre de tercih yapılabileceği bu görüşte olanlarca ifade edilmiştir.⁹⁵ Ebu Hanife ise çokluk veya azlığın idrar mahallinin genişliği veya darlığı ile ilgili olduğu ve idrardaki çokluğun idrarda görüleceği, idrar yapma yerinde görülemeyeceği ve bu sebepten idrarın çok olmasının tercih nedeni olamayacağını ifade etmiş⁹⁶, hatta huzurunda, Ebu Yusuf mesele ile ilgili olarak “idrara daha çok çıkan organ esas alınır buna göre mirasçı olur” dediğinde, Ebu Hanife: “Ey Ebu Yusuf, sen idrarı kaplara koyup tartan bir hakim gördün mü?” diyerek yaklaşımının hoş olmadığını ifade etmiştir.⁹⁷ Şâfiîler de idrarın çokluğuna itibar edilmeyeceğini noktasında Ebu Hanife ile aynı görüştedirler.⁹⁸ Mâlikî hukukçulardan bazıları, idrarın çokluğuna itibar konusunda farklı bir yaklaşım sergilemişler ve idrardaki çokluğun ölçü ve ağırlık bakımından değil, idrar yapmadaki tekrar bakımından çokluk olduğunu, mesela hünsâ olan birisi kadınlık organından iki kez, erkeklik organından bir kez idrarını yapsa ve ölçü açısından da erkeklik organından yaptığı idrar çok olsa bile onun kadınlığına hükmedileceğini söylemişlerdir.⁹⁹

İdrarın hünsânın cinsiyetinin belirlenmesinde kullanılmasının bir diğer şekli de idrarı fırlatması veya fırlatamayıp bacaklarından aşağıya doğru akmasıdır. Eğer hünsâ erkekse idrarı fırlatabileceği, kadınsa idrarın bacaklarından akıp gideceği ve böylece hünsânın cinsiyetinin belirleneceği söylenmiştir. Zira bu konuda Cabir b. Zeyden rivayet edilen bir hadiste Hz. Peygamber(sav) hünsânın duvara

⁹⁵ Serahsi, XXX, 104; Kâsâni, X, 461; Mevsili, III, 38; Halebi, II, 335; İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-Raik Şerhu Kenzi'd-Dekaik*, IX, 335; Kadızâde, X, 516, 517; *el-Fetâva'l-Hindiyye*, VI, 438; Derdir, *eş-Şerhu's-Sağir*, IV, 725, 726; İbn Kudâme, *el-Muğni*, IV, 558, 559; Buhuti, *Şerhu Münteha'l-İradat*, IV, 623; İbn Âbidîn, X, 447; Âsimî, VI, 168; *Mevsua*, XX, 22, 23; Sabık, III, 454; Bilmen, V, 367; Yıldırım, III, 306; Çeker, “a.g.m.”, XVIII, 492.

⁹⁶ Semerkandî, III, 357; Kâsâni, VIII, 215; Mevsili, III, 39; Zeylai, VII, 441; İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-Raik Şerhu Kenzi'd-Dekaik*, IX, 335; *el-Fetâva'l-Hindiyye*, VI, 438; İbn Âbidîn, X, 447.

⁹⁷ Serahsi, XXX, 104; Kâsâni, VIII, 215; Mevsili, III, 39; İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-Raik Şerhu Kenzi'd-Dekaik*, IX, 335; Kadızade, X, 516, 517; İbn Âbidîn, X, 447; Bilmen, V, 367; *Mevsua*, XX, 22, 23; Yıldırım, III, 306; Çeker, “a.g.m.”, XVIII, 492.

⁹⁸ Suyûti, 241; Şirbînî, III, 40.

⁹⁹ *Mevsua*, XX, 23.

yanıştırılacağı ve idrarı yaptırılacağı, idrarı duvara isabet ettirebilirse erkek, bacaklarının arasından akarsa kadın olduğuna hükmedileceği yönünde şöyle buyurmuştur: “Hünsâ duvara yanıştırılır, püskürtürse erkek, akarsa kadındır”.¹⁰⁰ Bu hadise göre Hanbeliler hünsânın bir duvara yaklaştırılacağını, eğer idrarı fırlatabilirse erkek olduğuna, fırlatamayıp ayaklarından akarsa kadın olduğuna hükmedileceğini söylemişlerdir.¹⁰¹ Şâfîilerden bu görüşü benimseyenler idrarın çıkma yeri ve çıkmadaki kuvvet ve zayıflığı, farklı organlardan olursa iki uzuvdan birinde birleşip birleşmediğine bakılacağını, böyle olunca çoklukla beraber idrarı fırlatması erkeklik organından olursa erkek, çoklukla beraber idrarın bacaklarından akması kadınlık organından oluyorsa kadın olduğuna hükmedileceğini, eğer idrarın bacaklarından akması kadınlık organından, çokluk ise erkeklik organından olmakla tearuz varsa veya bunun tam tersi olursa bu iki durumda eşitlik olduğu için bunun bir açıklamasının olmadığı söylenmiştir.¹⁰² Yine Şâfîiler; hünsânın organlarının biri idrarı fırlatabiliyor, diğer organından gelen ise bacaklarından akıyorsa bunun da hünsâyı belirlemede alamet olamayacağını belirtmişlerdir.¹⁰³ Şâfîilerin konu hakkındaki bir diğer görüşü ise bunun bazı kere çıkış yerinin kuvvetinden ve zayıflığından olabileceği için bu durumun hünsânın cinsiyetini belirlemede bir ölçüt/kriter olamayacağıdır.¹⁰⁴ Hanefîlerden İbn Âbidîn de idrarı fırlatmanın veya fırlatamayıp bacaklarından akmasının hünsânın cinsiyetini belirlemede sahih bir görüş olmadığını ifade etmiştir.¹⁰⁵

3.2.2. Meni ve Hayız Alameti

Fakîhler, hünsâyı belirlemek için, hadiste ifade edilen bevl etmeden başka alametleri de ortaya koymuşlardır. İdrar yapmadan sonraki en kuvvetli alametlerin başında hünsâdan gelen meni ve hayız kanı vardır. Dört mezhebin genel görüşü erkeklik organdan gelen meninin onun erkekliğine, kadınlık organından gelen hayız kanının da onun kadınlığına delalet ettiğidir.¹⁰⁶ Şâfîilerden bir kısmı, meni ve hayız

¹⁰⁰ Beyhaki, Ferâiz 52, VI, 261.

¹⁰¹ Maverdî, IX, 380; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VII, 116.

¹⁰² Maverdî, IX, 381.

¹⁰³ Nevevî, *Ravdatu't-Talibin*, I, 114, 115.

¹⁰⁴ Maverdî, IX, 380; Suyûti, 241; Şirbînî, III, 40.

¹⁰⁵ İbn Âbidîn, X, 447.

¹⁰⁶ Serahsi, XXX, 104; Hattab, VI, 430, 431; Nevevî, *Ravdatu't-Talibin*, I, 114, 115; Suyûti, 241; Şirbînî, III, 40; İbn Kudâme, *el-Muğni*, II, 558, VII, 116; İbn Müflih, Ebû İshak Burhaneddin

kanının alamet olmasını kayıtlayarak zannı kuvvetlendirecek derecede tekrar etmesi şartıyla bunların alamet olacağını söylemişlerdir.¹⁰⁷ Hünsâdan gelen meninin erkekliğine delalet edeceği görüşünde olanlara, kadından da meni geleceği söylenerek itiraz edilmiş ve buna itibar edilmeyeceği ifade edilmiştir.¹⁰⁸ Meniyi erkeklik alameti sayanların bir kısmı, gelen meninin erkek menisi olması ve erkeklik organından gelmesi gerektiğini söylemişlerdir.¹⁰⁹ Şâfîiler bu konuda erkek menisi sıfatını taşıyan meni gelirse erkek, kadın menisi sıfatını taşıyan meni gelirse kadın olacağına hükmedileceğini; fakat organların birinden erkek menisi sıfatını taşıyan meni, diğerinden kadın menisi sıfatını taşıyan meni gelirse meni gelmesinin hüsnâyı belirleme de alamet olamayacağını ifade etmişlerdir.¹¹⁰ Hanbelîler kadınlık organından meni çıkması halinde onun kadınlığına delalet edeceğini söylemişlerdir.¹¹¹ Şâfîiler de erkeklik organından meni gelirse erkek olduğuna, kadınlık organından meni veya tekrar etmek şartıyla hayız kanı gelirse kadın olduğuna hükmedileceğini söylemişler¹¹² ve bu konuda, erkekten gelen menin yarısı gelirse erkekliğine, kadından gelen menin yarısı gelirse kadınlığına hükmedileceğini, meni ile idrar karışırsa veya erkeklik organından gelen idrar ile ve hayız kanıyla meni karışırsa, kadınlık organından gelen idrarla veya hayızla meni karışırsa bunun bir şeye delalet etmeyeceğini¹¹³ veya bu durumda bevl etme alametine öncelik verileceğini ifade etmişlerdir.¹¹⁴ Şâfîilerin bu konudaki bir başka görüşü de meni hayız kanından fazla ise erkekliğine hükmedileceği; çünkü kanın gelmesinin bazı kere hayıza bağlı olarak değil de bir hastalığa binaen olabileceğidir.¹¹⁵ Yine Şâfîiler meni ve hayız kanının hüsnânın kadınlık organından çıkması halinde bunun kadınlığına delalet edeceğini ve bununla hüsnânın cinsiyeti belirlenerek var olan müşkilliğin ortadan kaldırılacağını,¹¹⁶ eğer erkeklik organından hayız kanı gelir,

---

İbrâhim b. Muhammed, *el-Mübdî' fî Şerhi'l-Mukni*, Beyrut 2000, VI, 220; Haccavi, Ebü'n-Neca Şerefeddin Musa b. Ahmed b. Musa, *el-İkna' li-Talibi'l-İntifa'*, Riyad 2002, III, 223; Buhuti, *Şerhu Münteha'l-İradat*, IV, 624; İbn Âbidîn, I, 475; Âsîmi, VI, 168.

¹⁰⁷ Suyûti, 241; Şîrbînî, III, 40.

¹⁰⁸ *el-Fetâva 'l-Hindiyye*, VI, 438.

¹⁰⁹ Nevevî, *el-Mecmu'*, XVII, 167; Suyûti, 241; İbn Kudâme, *el-Muğni*, II, 558, VII, 116; Haccavi, III, 223; Buhuti, *Şerhu Münteha'l-İradat*, IV, 624; Âsîmi, VI, 168.

¹¹⁰ Nevevî, *Ravdatu't-Talibin*, I, 114, 115; Suyûti, 241.

¹¹¹ İbn Kudâme, *el-Muğni*, II, 558; Buhuti, *Şerhu Münteha'l-İradat*, IV, 624; Âsîmi, VI, 168.

¹¹² Nevevî, *Ravdatu't-Talibin*, I, 114, 115.

¹¹³ Nevevî, *Ravdatu't-Talibin*, I, 114, 115; Suyûti, 241.

¹¹⁴ Nevevî, *Ravdatu't-Talibin*, I, 114, 115.

¹¹⁵ Maverdî, IX, 383.

¹¹⁶ Maverdî, IX, 382.

kadınlık organından da meni çıkarsa onun kadınlığına hükmedileceğini; çünkü meninin fercinden gelmesinin bir delil olacağını, hayız kanın erkeklik organından çıkmasının ise bir delil olamayacağını söylemişlerdir.¹¹⁷

Hanefiler de meni ile hayız kanı karışırsa meniye itibar edilmeyeceğini söylemişlerdir.¹¹⁸ Hanefî hukukçular da erkek ve kadından meni gelebileceğini¹¹⁹ belirtmiş ve bu ikisini birbirinden ayırabilmek için bir takım kurallar ortaya koymuştur. Hanefiler, beyaz ve koyu renkte ise erkeğin menisi olduğuna, berrak ve sarı renkte ise kadının menisi olduğuna hükmedileceğini söylemişlerdir. Hanefilerce menin nerden geldiği de onun hangi cinse ait olduğunun belirtisi olduğu, bel kemiğinden geliyorsa erkek menisi, göğüs kemiğinden geliyorsa kadın menisi olduğu ifade edilmiştir.¹²⁰ Hanefilerin erkek ve kadın menisini ayırt etmek için ortaya koyduğu kriterlerin delillerine Hanefî kitaplarında rastlayamadık. Ancak araştırmalarımız sonucunda erkek ve kadın menisini Hanefilerin görüşünü destekleyen mahiyette birbirinden ayıran ayet ve hadisleri tespit ettik. Konuyla ilgili, Tarık suresinin 7. ayetinde **“O su, bel ve göğüs kafesleri arasından çıkar”** buyrulmaktadır. Bu ayeti müfessirlerin çoğunluğu “erkeğin bel kemiği ile kadının kaburga kemiğinden çıkar” şeklinde yorumlamışlardır.¹²¹ Buradan hareketle Hanefilerden İbn Âbidin’e ait olan bel kemiğinden gelen menin erkek menisi, göğüs kemiğinden gelen meninin ise, kadın menisi olduğu görüşünün dayandığı delilin bu ayet olabileceğini söyleyebiliriz. Yine beyaz ve koyu renkte ise erkeğin menisi olduğuna, berrak ve sarı renkte ise kadının menisi olduğuna hükmedileceği görüşünü destekleyen hadis olduğunu tesbit ettik.

Bu hadiste; Ümmü Süleym Peygamber (sav)’e gelerek: **“Ya Rasulallah! Şüphesiz ki Allah haktan hayâ etmez. Acaba ihtilam olduğu vakit kadına da gusül lazım mı?”** diye sordu. Rasulallah(sav): **“Evet! Suyu (meniyi) görürse lazımdır.”** buyurdular. Bunun üzerine Ümmü Süleym: **“Ya Rasulallah kadın ihtilam olur mu?”** dedi, Rasulallah (sav): **“Allah hayrını versin. Ya çocuğu ona neden**

¹¹⁷ Maverdî, IX, 383.

¹¹⁸ İbn Âbidîn, I, 474.

¹¹⁹ *el-Fetâva'l-Hindiyye*, VI, 438; İbn Âbidîn, I, 296.

¹²⁰ İbn Âbidîn, I, 296.

¹²¹ Taberi, Ebû Cafer İbn Cerir Muhammed b. Cerir b. Yezid, *Câmiü'l-Beyân fî Tefsiri'l-Kur'an*, Kahire 1955, XXX, 92, 93; el-Kurtubi, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Ensârî, *el-Câmi li Ahkâmi'l-Kur'an*, Beyrut 2006, XX, 5, 6; İbn Kesir, Ebü'l-Fida İmadüddin İsmail b. Ömer, *Tefsirü'l-Kur'âni'l-Azim*, Riyad 1997, VIII, 375.

benziyor? Erkeğin suyu koyu ve beyazdır. Kadının suyu sarı ve akışkandır. Bunlardan hangisi üstün olur veya öne geçerse, benzerlik hâsıl olur” buyurdular.¹²²

Bu konuda görüşlerini aldığımız uzman doktor; gelen meninin erkekliğine, hayızın kadınlığına delalet edebileceğini; fakat bunun bu durumda olan kişilerin cinsiyetini belirlemede yeterli olmayacağını, gerek bu alametten gerekse klasik kaynaklardan çıkarttığımız ve tezimizde işlediğimiz kaburga kemiği alameti hariç diğer bütün alametlerin hüsnânın cinsiyetini belirlemede yardımcı olacağını; fakat öncelikli olarak tıbbın imkânlarının kullanılarak hüsnâ durumunda olan kişilerin cinsiyetlerinin belirleneceğini ifade etmiştir.

3.2.3. Kaburga Kemiği Alameti

Yine erkeğin kaburga kemiğinin kadından fazla olduğu söylenmiş ve bunun da hüsnânın cinsiyetini belirlemede bir alamet olabileceği, fakihlerce ifade edilmiştir.¹²³ Mâlikî hukukçular hüsnânın müşkilliğini gidermek için en son olarak kaburga kemiklerinin sayılacağını, eğer sağ tarafında 18, sol tarafında 17 kemik varsa erkek olduğuna, her iki tarafında da 18’şer kemik varsa kadın olduğuna hükmedileceği yönünde görüş olduğu fakat; erkek de olsa kadın da olsa her iki tarafta eşit sayıda kemik olacağı konusunda ittifak olduğunu da ifade etmişlerdir.¹²⁴ Şâfiîler hüsnânın cinsiyetini belirlemede bir diğer alamet olarak ileri sürülen kaburga kemiği sayılarına itibar edilip edilmeyeceği hususunda ihtilaf etmişleridir.¹²⁵ Mezhepte bu konuda iki görüş vardır. Bunun alamet olacağı görüşünde olanlar; Hz. Ali’den Allah Teâlâ’nın Hz. Havva’yı, Hz. Âdem’in sol kaburga kemiğinden yarattığı yönünde bir rivayet olduğunu, bu sebepten erkeğin sol tarafındaki kemiklerin bir eksik olduğunu, kadının ise, her iki tarafındaki kemiklerin eşit sayıda olduğunu ifade etmişlerdir.¹²⁶ Bu görüşe göre; eğer hüsnâ-i müşkilin kaburga kemiği

¹²² Müslim, Ebu’l-Hüseyin Müslim b. Haccâc el-Kuşeyri, *Sahih-i Müslim*, y.y, 1991, Hayz, 30, I, 250.

¹²³ Zeylai, VII, 441; İbn Nüceym, *el-Bahrü’r-Raik Şerhu Kenzi’d-Dekaik*, IX, 335; Hattab, VI, 431, 432; Nevevi, *Ravdatu’t-Talibin*, I, 114, 115; Suyûti, 242; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VII, 114; Buhuti, *Şerhu Münteha’l-İradat*, IV, 623, 624; İbn Âbidîn, X, 447.

¹²⁴ Hattab, VI, 431, 432.

¹²⁵ Maverdî, IX, 381.

¹²⁶ Nevevî, *el-Mecmu’*, XVII, 167.

sayıları birbirine eşitse o kadın, eğer sol tarafındaki kemikler bir eksikse erkektir.¹²⁷ Şâfîîlerin bu konudaki ikinci ve çoğunluğun görüşü ise, kaburga kemiği sayılarına itibar edilmeyeceğidir.¹²⁸ Bu görüşü savunanlar da Hz. Peygamber (sav)'in idrarını yaptığı organa göre cinsiyeti belirlemeyi desteklediğini, bu durumun hal olarak da daha güçlü olduğunu ve Hz. Ali'den de böyle bir rivayet gelmediğini ve buna itibar edilmeyeceğini söylemişlerdir.¹²⁹ Şâfîîlerden, kaburga kemiği sayılarının alamet olamayacağı görüşünü savunanlar, bu konunun tıp ilminden şârihlere sorulduğunu, onların da her iki tarafta toplam 24, her bir taraf da 12'şer kemik bulunmak suretiyle erkek ve kadının kaburga kemiği sayılarının birbirine eşit olacağı cevabını aldıklarını söylemişlerdir.¹³⁰ Hanefîlerden İbn Âbidîn de kaburga kemiği sayılarının alamet olamayacağını ifade etmiştir.¹³¹ Görüşüne başvurduğumuz günümüz tıpçıları da erkek ve kadının her iki tarafında bulunan kemik sayılarının birbirine eşit olduğunu söylemişlerdir.

3.2.4. Diğer Alametler

Hüsnânın cinsiyetini belirlemek için klasik eserlerde yer alan diğer alametleri şu şekilde sıralayabiliriz.

3.2.4.1. Erkekliğine Delalet Eden Alametler

- a.) Erkeklik alametleri ortaya çıktığında hayız görmemesi.¹³²
- b.) Kadınlara meyiletmesi.¹³³ Şâfîîlerin bir görüşüne göre zikredilen diğer bütün alametlerle hüsnânın cinsiyeti belirlenemese bu bir alamettir.¹³⁴
- c.) Erkeklik organıyla ilişkide bulunması.¹³⁵
- d.) Cesaretliliğin, savaşçılığının, düşmana dayanma gücünün ortaya çıkması.¹³⁶
- e.) Sakalının çıkması.¹³⁷

¹²⁷ Maverdî, IX, 382.

¹²⁸ Maverdî, IX, 382; Nevevî, *Ravdatu't-Talibin*, I, 114, 115; Suyûti, 242; Şîrbînî, III, 40.

¹²⁹ Maverdî, IX, 382; Nevevî, *el-Mecmu'*, XVII, 167.

¹³⁰ Maverdî, IX, 382.

¹³¹ İbn Âbidîn, X, 447.

¹³² Suyûti, 242.

¹³³ Kadızâde, X, 516; Şîrâzî, IV, 100; Nevevî, *el-Mecmu'*, XVII, 167; Suyûti, 242.

¹³⁴ Nevevî, *Ravdatu't-Talibin*, I, 114, 115.

¹³⁵ Serahsî, XXX, 104; Mevsîlî, III, 39; Zeylai, VII, 441; İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-Raik Şerhu Kenzi'd-Dekaik*, IX, 335; *el-Fetâva'l-Hindiyye*, VI, 438.

¹³⁶ Suyûti, 242.

3.2.4.2. Kadınlığına Delalet Eden Alametler

- a.) Erkeklerle meyletmesi.¹³⁸ Şâfîîlerin bir görüşüne göre zikredilen diğer bütün alametlerle hünsânın cinsiyeti belirlenemese bu bir alamettir.¹³⁹
- b.) Kadınlık organıyla ilişkide bulunması.¹⁴⁰
- c.) Hamile kalması.¹⁴¹
- d.) Kadınlar gibi göğüslerinin çıkması.¹⁴²
- e.) Göğüslerinin yuvarlak olması.¹⁴³
- f.) Göğüslerine süt inmesi.¹⁴⁴ Hanefîlerden bazıları, bazen erkekte de süt gelebileceğini söyleyerek buna itiraz etmişlerdir. Onlara göre bazen meme olmadığı halde süt gelir. Bazen de meme görünür ama erkek memesinden ayırt edilemez.¹⁴⁵ Şâfîîlerden de erkekte de süt geleceği ve bunun delil olamayacağını ifade edenler olmuştur.¹⁴⁶
- g.) Doğurması.¹⁴⁷

Şâfîîler; sayılan alametlerin dışında, erkeği ve kadını temsil eden tabiatındaki ve konuşmalarındaki gelişmelere itibar edilmeyeceğini, zira erkekte kadınlık, kadında da erkeklik alametlerinin zuhur edebileceğini ifade etmişlerdir. Bu görüşte olanlar, sakalının çıkmasının da bunun gibi olduğunu ve buna da itibar edilmeyeceğini; çünkü bazı erkeklerde sakal çıkmazken bazı kadınlar da sakal çıkmakta olduğunu söylemişlerdir.¹⁴⁸

¹³⁷ Serahsi, XXX, 104; Semerkandî, III, 357; Mevsili, III, 39; Zeylai, VII, 441; İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-Raik Şerhu Kenzi'd-Dekaik*, IX, 335; Kadızâde, X, 516; *el-Fetâva'l-Hindiyye*, VI, 438; Hattab, VI, 430, 431; Suyûti, 242; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VII, 116; Haccavi, III, 223; Buhuti, *Şerhu Münteha'l-İradat*, IV, 624; İbn Âbidîn, X, 446; Âsîmi, VI, 168.

¹³⁸ Şîrâzî, IV, 100; Nevevî, *el-Mecmu'*, XVII, 167; Suyûti, 242.

¹³⁹ Nevevî, *Ravdatu't-Talibin*, I, 114, 115.

¹⁴⁰ Serahsi, XXX, 105; Mevsili, III, 39; *el-Fetâva'l-Hindiyye*, VI, 438; İbn Âbidîn, X, 446.

¹⁴¹ Serahsi, XXX, 105; Semerkandî, III, 357; Mevsili, III, 39; Zeylai, VII, 441; Kadızâde, X, 517; *el-Fetâva'l-Hindiyye*, VI, 438; Suyûti, 242; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VII, 116; Haccavi, III, 223; İbn Âbidîn, X, 446.

¹⁴² Serahsi, XXX, 105; Semerkandî, III, 357; Mevsili, III, 39; Zeylai, VII, 441; İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-Raik Şerhu Kenzi'd-Dekaik*, IX, 335; Kadızâde, X, 517; *el-Fetâva'l-Hindiyye*, VI, 438; Hattab, VI, 430, 431; Suyûti, 242; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VII, 116; Haccavi, III, 223.

¹⁴³ Haccavi, III, 223; Buhuti, *Şerhu Münteha'l-İradat*, IV, 624; Âsîmi, VI, 168.

¹⁴⁴ Serahsi, XXX, 105; Mevsili, III, 39; Zeylai, VII, 441; İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-Raik Şerhu Kenzi'd-Dekaik*, IX, 335; *el-Fetâva'l-Hindiyye*, VI, 438; Suyûti, 242.

¹⁴⁵ İbn Âbidîn, X, 446.

¹⁴⁶ Şîrâzî, IV, 590.

¹⁴⁷ Kadızâde, X, 517.

¹⁴⁸ Maverdî, IX, 382.

3.3. İkrar

Sözlükte “itiraf etmek, hakikati yazı, söz ve işaretle açığa çıkarmak” anlamlarına gelen ikrar, fıkıh literatüründe, sözlük anlamına yakın olarak, bir kimsenin üzerinde başkasına ait bir hakkın bulunduğunu itiraf etmesi, bildirmesi demektir.¹⁴⁹ Bu itibarla hünsâ olan kişinin başta cinsiyeti konusunda ve diğer bazı konulardaki ikrarı mezheplerce değerlendirilmiştir. Hanefiler, bir hünsânın, müşkil olduğu sabit olduktan sonra “ben erkeğim” veya “ben kadınıam” gibi ifadelerinin, belirtilerin, dolayısıyla hakikatin aksine iddiada bulunmuş olacağından dikkate alınmayacağı görüşündedir.¹⁵⁰ Bununla birlikte müşkil olduğu tespit edilmeden önce erkeklere veya kadınlara meyletme, ihtilam olma veya hayız görme gibi, başkalarının vâkıf olamayacağı konularda, kendi durumunu başkasından daha iyi bileceğinden kendi beyanına itibar edileceği, daha sonra bu sözünden dönmesi halinde sözünün kabul edilmeyeceği¹⁵¹, hünsânın durumu bilinmiyorsa, babasının veya vâsisinin “o erkektir” veya “o kadındır” şeklindeki sözlerinin esas alınacağı da Hanefilerce ifade edilmiştir.¹⁵² Cumhur; hünsânın mirası ve diyetinin az olması konusundaki ikrarının kabul edileceği, bunların arttırılması konusundaki ikrarı, başkasının zararına bir söz olması hasebiyle kabul edilmeyeceği, ibadet ve başka konularda sözünün ise kabul edileceği, mehrin kendisinden düşürülmesi konusundaki ikrarına da itibar edilmeyeceği görüşündedir.¹⁵³ Şâfiîler, bulığdan önce kendisinin erkek veya kadın olduğunu söylemesine itibar edilmeyeceği görüşündedirler.¹⁵⁴ Hanbelîlerden Hıraki (ö.334/945) eğer hünsâ erkek olduğunu, kadınlara meyli olduğunu söylerse kadınlarla, kadın olduğunu ve erkeklere meyli olduğunu söylerse erkeklerle evlenebileceğini söyleyerek, hünsânın evlenme konusunda kendi sözüne müracaat edileceğini, dolayısıyla cinsiyeti hakkındaki ikrarının geçerli olacağını ifade etmiştir.¹⁵⁵

¹⁴⁹ Heyet, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, 305.

¹⁵⁰ Zeylai, VII, 443; İbn Nüceym, *el-Bahrü 'r-Raik Şerhu Kenzi 'd-Dekaik*, IX, 338.

¹⁵¹ Serahsi, XXX, 110; Halebi, II, 336; İbn Nüceym, *el-Bahrü 'r-Raik Şerhu Kenzi 'd-Dekaik*, IX, 338; Kadızade, X, 521, 522; İbn Âbidîn, X, 449; Yazır, II, 380; Bilmen, V, 368; Yıldırım, III, 306.

¹⁵² *el-Fetâva 'l-Hindiyye*, VI, 442.

¹⁵³ İbn Kudâme, *el-Muğni*, VII, 620, VI, 158; *Mevsua*, XX, 28.

¹⁵⁴ Şirbînî, III, 40.

¹⁵⁵ Bilmen, V, 368.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İSLAM HUKUKU ALANLARI AÇISINDAN HÜNSÂ

Bu bölümde klasik ve günümüz kaynaklarında İslam hukuku branşlarında hünsâ ile ilgili olarak verilen hükümleri ele aldık. Bu hükümlerden bir kısmı, günümüzde geçerliliği olmayan, diğer bir çoğu ise, hünsâ-i müşkiller için problem teşkil eden hükümlerden oluşmaktadır. İslâm hukukunda hünsâ-i müşkil ile ilgili hükümler belirlenirken temel hareket noktası ihtiyat prensibi olmuştur. Sübûtu şüpheli olan konularda hüküm sabit olmuş gibi bir yaklaşımda bulunulamayacağından, daha çok haramlık ciheti mübahlık cihetine tercih edilir. Buna göre ihtiyat¹⁵⁶ prensibi esas alınarak hünsâ bazen kadın, bazen erkek statüsünde değerlendirilerek, onlarla ilgili hükümlere, bazen de bu iki cins için belirlenen hükümlerden farklı hükümlere tabi tutulmuştur. Hanefilerden İbn Âbidîn, hünsânın durumunun şüpheli olduğu ve şüphenin de kesin bilgiyle bilinen bir şeyi ortadan kaldırmayacağından, hünsâ ile ilgili işlerde daima ihtiyatlı davranmanın vacip olmadığını; fakat müstehap olduğunu söylemiştir.¹⁵⁷ Şimdi de İslâm hukukunun farklı branşları açısından hünsânın hukuki durumunu görelim.

1.1. KİŞİLER HUKUKU AÇISINDAN

Hünsâ, ehliyet¹⁵⁸ veya ehliyetini daraltan ve ortadan kaldıran sebepler konusunda diğer insanlardan yani cinsiyet yönünden normal yaratılıştaki bir kadın veya erkekten farklı değildir. Ancak cinsiyetle alakalı olması hasebiyle, buluğa erme konusunda ve hayatının buluğdan sonraki dönemlerinde, haklarına sahip olurken ve yükümlülüklerini yerine getirirken uygulama hususunda farklı yaklaşımlar bulunmaktadır.¹⁵⁹ Normalde, ergenliğin hangi yaşta vuku bulacağı kesin değildir. Kişiden kişiye değişmektedir. Asgari sınırı; kızlarda 9, erkeklerde 12 yaştır. Buluğa ermenin azami sınırı; Ebu Hanife' ye göre; erkeklerde 18, kızlarda 17 yaştır. Diğer

¹⁵⁶ İhtiyat: Şüpheli konularda hata ve günaha düşmemek için en güvenli usulü ve çözümü benimsemektir. Daha geniş bilgi için bakınız: Apaydın, Yunus, "İhtiyat" maddesi, *TDVİA*, İstanbul 2000, XXI, 577, 579.

¹⁵⁷ İbn Âbidîn, X, 447.

¹⁵⁸ Ehliyet konusunda bkz.: Zeydan Abdülkerim, *Medhal li'd-Diraseti's-Şeriatil-İslamiyye*, Bağdat, 1969, 261, 264; Bilmen, I, 226, 242; Karaman, Hayrettin, *Mukayeseli İslam Hukuku*, İstanbul 1996, I, 240, 252.

¹⁵⁹ Duman, 305.

müçtehitlere göre; her iki cins için de 15 yaştır. Buluğun asgari ve azami sınırları arasındaki kişiye mürâhık denir. Bülüğ; kızın hayız görmesi, erkeğin ihtilam olması ile fiilen sabit olur. Kendisinde bu belirtilerin görülmediği şahıslar, 15 yaşını bitirmesiyle bâliğ kabul edilir.¹⁶⁰ Hünsâyâ gelince o, bülüğün belirtileri olan hayız veya ihtilamdan hangisini görürse ona göre bülüğa erer. Eğer her ikisini de görürse, önceliğe itibar edilir. Eğer her ikisini aynı anda görürse veya her ikisini de görmezse durumu hiçbir şey görmeyen erkek ve kızlar gibi kabul edilip on beş yaşını bitirmekle bâliğ sayılır.¹⁶¹ Hanbeliler, hünsânın 15 yaşını doldurunca veya ön tarafında bulunan her iki cinse ait organların etrafında tüyler bittiğinde bülüğa ereceğini, eğer sadece bir organın etrafında tüyler biterse bunun bülüğuna delalet etmeyeceğini veya bunların dışında iki organının birinden meni veya hayız görmesiyle bülüğuna hükmedileceğini söylemişlerdir. Hünsânın bunların dışındaki; sesinin kalın olması, burnunun farklı olması, göğüslerini çıkması ve koltuk altlarında tüylerin bitmesi gibi alametlerle onun bülüğuna hükmedilemeyeceği de Hanbelilerce ifade edilmiştir.¹⁶² Şâfîîlerin bu konudaki genel görüşü; hünsâdan gelen meni veya hayız kanına göre onun bülüğuna hükmedileceği, bunlar bulunmasa bülüğuna hükmedilemeyeceğidir. Mezhepteki bir diğer görüş de erkekliğine veya kadınlığına delalet eden bir alamet bulunmassa onun 15 yaşını doldurmasıyla bülüğuna hükmedileceğidir.¹⁶³ Şâfîîlerin konu hakkındaki bir görüşü de Hanbelilerin görüşü gibidir ki 15 yaşını doldurmasıyla ve kasıklarında sert tüyler bitmesiyle onun bülüğuna hükmedilir.¹⁶⁴

1.2. İBADETLER AÇISINDAN

Hünsâ durumda olan kişilerin, belki de en çok problem yaşadıkları konular ibadet alanındaki konulardır. Zira kul olarak yerine getirmekle mükellef oldukları ibadetlerini erkek olarak mı kadın olarak mı yerine getirecekleri sorusuyla karşı karşıya kalınmaktadır. İşte bu hususta İslam hukukçularının klasik dönemde ve günümüzde verdikleri hükümleri bu bölümde ele alacağız.

¹⁶⁰ Karaman, I, 244.

¹⁶¹ Duman, 305.

¹⁶² Buhuti, *Şerhu Münteha'l-İradat*, III, 478.

¹⁶³ Şirbînî, II, 218.

¹⁶⁴ Nevevî, *el-Mecmu'*, XIII, 27.

1.2.1. Gusül

Sözlükte gusül (gasl ve gusl) “bir şeyi su ile yıkamayı”, fıkıh ilminde ise “bütün vücudun temiz su ile yıkanması şeklinde yapılan hükmî temizlik işlemi”ni ifade eder. Kur’an-ı Kerim’de “**Eğer cünüp iseniz iyice temizlenin**”¹⁶⁵ buyrulurken cünüplük halinden kurtulmak için guslün gerekliliği bildirilmiştir. Mezhepler de hükmi temizlik vasıtası olan gusül abdesti ile alakalı bilinmesi gerekenleri ayrıntılarıyla ele almışlardır. Bu başlık altında guslü gerekli kılan hallerden olduğu hususunda mezheplerin üzerinde ittifak ettiği,¹⁶⁶ “ön veya arkaya penisin başını girdirmekle” farz olan guslü incelemeye çalışacağız. Mezhepler Hüsnâ-i müşkil ile birleşmeyi ön taraftan birleşme, arka taraftan birleşme ve hüsnânın her iki yoldan başkasıyla birleşmesi olmak üzere üç şekilde ele almışlardır. Burada şunu ifade etmek gerekir ki “birleşme” sözcüğünden kasıt, penisin başını girdirmektir. Yine gusülle ilgili zikredeceğimiz üç durumda, guslün gerekmeceği hükmünün verildiği haller, meninin gelmediği durumlarda geçerlidir. Aksi halde guslün gerekmeceği hükmünün verildiği durumlarda, dört mezhebe göre de meni gelmişse, meninin gelmesinden dolayı gusül gerekli görülmüştür.

1.2.1.1. Hüsnâ İle Ön Taraftan Birleşme

Hanefî,¹⁶⁷ Şâfiî¹⁶⁸ ve Hanbelî¹⁶⁹ mezhepleri; Hüsnânın ön tarafına penisin başını girdirmekle, her iki tarafa da gusül gerekmeceği görüşündedirler.¹⁷⁰ Mâlikî mezhebinde ise her iki tarafın da gusül etmesinin gerekli olduğu söylenmiştir.¹⁷¹

1.2.1.2. Hüsnâ İle Arka Taraftan Birleşme

Hüsnâ da olsa birleşilen organ iki asli organdan biri olduğundan ve hüsnânın ön tarafındaki organlarında olan belirsizlik ve şüphe arka tarafında olmadığından,

¹⁶⁵ Mâide 5/6

¹⁶⁶ Cezeri, I, 97, 98.

¹⁶⁷ İbn Âbidîn, I, 300; Cezeri, I, 98.

¹⁶⁸ Şîrâzî, I, 116; Nevevî, *Ravdatu't-Talibin*, I, 118; Şîrvani, İbn Kasım Şîhabüddin Ahmed b. Kasım el-Abbadi, *Havaşi Ala Tuhfeti'l Muhtac bi-Şerhi'l-Minhac*, Beyrut 1996, I, 429; Şîrbînî, I, 117; Remlî, I, 214; Buceyrimi, Süleyman b. Muhammed b. Ömer, *Buceyrimi ale'l-hatib*, Beyrut 1996, I, 332; Cezeri, I, 98.

¹⁶⁹ Cezeri, I, 98.

¹⁷⁰ İbn Kudâme, *el-Muğni*, I, 237, İbn Kudâme, I, 57; Âsîmi, I, 273.

¹⁷¹ Cezeri, I, 98.

Mezhepler hüsnâ ile arkadan birleşme sonucunda her iki tarafa da guslün gerekli olduğunda ittifak etmişlerdir.¹⁷²

1.2.1.3. Hüsnânın Bir Başkasıyla Her İki Yoldan Birleşmesi

Hanefî mezhebi hüsnânın başkasının ön veya arkasına cinsel organını girdirdiğinde her iki tarafa da gusül gerekmeyeceği kanaatindedir. Hanefilerce hüsnâ olan kişinin hem kadın hem erkek olma ihtimali olduğundan kadın olma ihtimaline binaen onun erkeklik organı, parmak mesabesinde bir ziyadelik, erkek olma ihtimaline binaen ise kadınlık organı, yara hükmünde değerlendirilmiş ve böyle olunca da o'na bir şey girmekle gusül icap etmeyeceği ifade edilmiştir. Hanefiler konuyla alakalı bu görüşte olmakla birlikte böyle bir durumla karşılaşan hüsnânın gusletmesinin ihtiyaten daha iyi olacağını da söylemişlerdir.¹⁷³ Hanbelîler de Hanefî mezhebi gibi hüsnâ olan birisinin başkasıyla önden veya arkadan birleşmesi durumunda yahut da hüsnânın iki organından birisiyle bir başkasıyla cinsel ilişkide bulunması durumunda organlardan birinin zaid olma ihtimali olduğundan her iki tarafa da gusül gerekmeyeceği görüşündedirler.¹⁷⁴

Şâfî mezhebi ise hüsnâ'nın cinsel organını başkasının arkasına ve ön tarafına girdirdiği takdirde tam olarak cinsel ilişki deliğinin içine girdirildiğinde guslün her iki tarafa da farz olacağı, sadece cinsel organının iki dudakçığı arasına girdirildiğinde ise meni gelmeden gusül gerekmeyeceği görüşündedir.¹⁷⁵ Yine Şâfîler hüsnânın erkeklik organının hayvana, kadına ve erkeğin dübürüne girdiğinde gusül gerekmeyeceğini söylemişlerdir.¹⁷⁶ Şâfîlerin gusül ile alakalı bir görüşü de hüsnânın iki organından birisinden meni gelirse organlardan birinin zaid olma ihtimali olduğundan, hüsnâyâ guslün vacip olmayacağı; ancak meni, organlarının ikisinden beraberce gelirse veya birinden meni diğerinden hayız kanı gelirse guslün vacip

¹⁷² Şîrâzî, I, 116; Nevevî, *el-Mecmu'*, II, 58; Şîrvani, I, 429; Şîrbînî, I, 117; Cezeri, I, 98; Akyüz, Vecdi, *Mukayeseli İbadetler İlmihali*, İstanbul 1995, I, 270.

¹⁷³ İbn Âbidîn, I, 300; *Mevsua*, XX, 24.

¹⁷⁴ İbn Kudâme, *el-Muğni*, I, 237; Merdavi, Ebü'l-Hasan Alaeddin Ali b. Süleyman b. Ahmed, *el-İnsaf fî Ma'rifeti'r-Racih Mine'l-Hilaf ala Mezhebi'l-İmami'l-Mübeccel Ahmed b. Hanbel*, Beyrut 1955, I, 273; Âsimi, I, 273; *Mevsua*, XX, 24; Cezeri, I, 98; Akyüz, I, 270.

¹⁷⁵ Buceyrimi, I, 332; Cezeri, I, 98.

¹⁷⁶ Nevevî, *Ravdatu't-Talibin*, I, 118; Şîrbînî, I, 117; *Mevsua*, XX, 24.

olacağıdır.¹⁷⁷ Mâlikîler ise, hüsnânın cinsel organını bir başkasının asli organına girdirdiğinde guslü gerekli görmüşlerdir.¹⁷⁸

1.2.2. Abdest

Bir takım ibadetleri yerine getirebilmek için ön şart olarak kabul edilen abdest, bazı durumlarda bozular. Çalışmamız açısından Mezheplerin tamamınca olmasa da bir kısmınca abdesti bozan durumlar içerisinde zikredilen; kadına dokunma konumunda, hüsnâ'ya dokunmada abdestin durumu ve cinsel organa dokunmada, dokunan ve dokunulananın abdestinin durumunu inceleyeceğiz.

1.2.2.1. Kadına Dokunma Karşısında Hüsnâ

“Kadına dokunma” abdesti bozan hususlar içinde, üzerinde ihtilaf edilen meselelerdendir.¹⁷⁹ Yorum ve metot farklılıklarının tabîî bir neticesi olarak görülebilecek bu mevzu, mezhepler arasında tartışılmış olmakla birlikte sahabe ve tâbiînden de konuyla ilgili farklı kaviller nakledilmiştir. Abdeste tesiri bakımından erkeğin kadına dokunmasının mahiyeti ve sınırlarını tespit maksadıyla her müctehid veya doktrin kendi çerçevesinde bir yol takip etmiştir.¹⁸⁰ Tezimiz açısından biz bu meselenin ayrıntılarına girmeden hüsnâya dokunmada veya hüsnânın bir başkasına dokunmasında abdestin durumunu ele alacağız. Hanefî mezhebi kadına mücerred dokunmanın abdesti bozmadığı gibi şehvetle dokunmanın da abdeste zarar vermediği görüşündedir.¹⁸¹ Hüsnâ olan birisine dokunma ile ilgili olarak Hanefî mezhebinde özel bir hükme rastlayamadık. Hanefî mezhebinin kadına dokunma konusundaki görüşünden hareketle hüsnâya dokunmada tıpkı kadına dokunmada olduğu gibi, Hanefî mezhebince abdeste zarar vermeyeceği görüşüne varabiliriz. Şâfîler, hüsnâ-i müşkilin, bir başka hüsnânın cildine veya erkek ve kadın hüsnâya dokunduğunda veya da hüsnâ erkek veya kadına dokunduğunda hüsnânın durumunda ihtimal söz konusu olduğundan abdestlerinin bozulmayacağını, buna karşın hüsnânın erkek ve kadının cildine dokunduğunda hüsnânın abdestinin bozulacağını, hüsnânın

¹⁷⁷ Şirbînî, I, 117.

¹⁷⁸ *Mevsua*, XX, 24.

¹⁷⁹ İbn Rüşd, Ebû'l-Velid el-Kurtubi, *Bidâyetü'l Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid*, İstanbul Meylani, Ahmed, 1991, I, 29.

¹⁸⁰ Bu konuda geniş bilgi için bkz; GÖÇ, Emine Esin, “Lemsü'n-nisâ”nın Abdeste Etkisi Konusundaki Fıkhî Tartışmalar”, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2008, s. 35.

¹⁸¹ Kâsânî, I, 244.

dokunduğu erkek ve kadının ise abdestlerinin bozulmayacağını ifade etmişlerdir.¹⁸² Hanbelîler de Şâfiî mezhebi gibi hüsnâya dokunmanın abdesti bozmayacağını ileri sürmüşlerdir. Çünkü onlara göre böyle bir kimsenin kadın mı erkek mi olduğu konusunda şüphe vardır. Aslolan taharetin mevcudiyeti olduğuna göre böyle bir durumda taharetin şüphe ile ortadan kalkması mümkün değildir.¹⁸³ Yine Hanbelîler, hüsnânın hüsnâyı ellediğinde, elleyen haz bile olsa abdestinin bozulmayacağını söylemişlerdir.¹⁸⁴ Mâlikî mezhebi eserlerinde ise, konuyla ilgili bir hükme rastlayamadık.

1.2.2.2. Cinsel Organa Dokunma Karşısında Hüsnâ

Abdesti bozup bozmayacağı konusunda, üzerinde ihtilaf edilen hususlardan birisi de “Lems” yani cinsel organa elle temas konusudur.¹⁸⁵ Bu başlık altında hüsnânın cinsel organlarını elleme durumunda abdestin durumunu inceleyeceğiz. Hanefî mezhebi cinsel organa dokunmakla abdestin bozulmayacağını söylemiş ve şu hadisi delil göstermiştir: “Peygamber (s.a.s) Efendimiz’e: *‘Ya Rasûlallah, kişi abdest aldıktan sonra erkeklik organını ellese, ne lâzım gelir kanaatindesin?’* diye soruldu. Efendimiz, *‘O, senin bedeninin bir parçasından başka bir şey mi ki?’* diye cevap verdi”.¹⁸⁶

Hüsnânın cinsel organlarına dokunması durumunda abdestinin ne olacağı konusunda ise Hanefî mezhebinde özel bir görüşe rastlamadık. Ancak Hanefîlerin bu görüşü çerçevesinde hüsnânın cinsel organlarına dokunması durumunda abdestinin bozulmayacağını söyleyebiliriz. Şâfiî mezhebi dokunanın hüsnâ olup olmamasında ve dokunmanın bilerek veya bilmeyerek olmasında bir fark görmemiştir. Şâfiîler hüsnânın kadınlık veya erkeklik organına yahut da kendisinde bulunan bu iki organın dışındaki cinsel organ hükmündeki bir yerine dokunması halinde, o organların hangisinin aslî organ olduğu ortaya konmadığı sürece hüsnânın abdestinin bozulmayacağını, hangisinin aslî organ olduğu ortaya konduğunda ise, aslî olmayan

¹⁸² Nevevî, *el-Mecmu’*, II, 51; Cezeri, I, 76.

¹⁸³ İbn Kudâme, *el-Muğni*, I, 225, 226; Zeynüddin, Mer’i b. Yusuf b. Ebi Bekr Kermi Makdisi Hanbeli Mer’i b. Yusuf, *Gayetü'l-münteha fi'l-Cem Beyne'l-İkna’ ve'l-Münteha*, Kuveyt 2007, I, 84; Buhûfî, Mansur b. Yunus b. İdris, *Keşşafu'l-Kına ala Metni'l-İkna*, Beyrut 1983, I, 129;

¹⁸⁴ Cezeri, I, 76.

¹⁸⁵ Cezeri, I, 76.

¹⁸⁶ Abdürrezzâk, *el-Musannef*, I, 117; İbn Ebî Şeybe, *el-Kitâbü'l-Musannef fi'l-ehâdis ve'l-Asar*, I, 152.

diğer organlarına dokunmakla da hüsnânın abdestinin bozulmayacağını ifade etmişlerdir.¹⁸⁷ Buna karşın hüsnâ olan birisinin kendisinde bulunan iki cinse ait organlarının ikisine beraberce dokunduğunda abdestinin bozulacağını, iki organdan sadece birine dokunduğunda abdestinin bozulmayacağını söylemişlerdir.¹⁸⁸ Yine Şâfiîler hüsnânın bir başka hüsnânın iki organına birlikte dokunduğunda abdestinin bozulacağını, ikisinden birisine dokunduğunda bozulmayacağını; çünkü iki organdan birinin zaid olma ihtimali olduğunu ifade etmişlerdir.¹⁸⁹ Şâfiîlerin konuyla ilgili bir başka görüşü de iki organdan birinin zaid olma ihtimali olduğundan, bir erkek hüsnânın erkeklik organına ve bir kadın hüsnânın kadınlık organına dokunduğunda abdestlerinin bozulmayacağı, erkek hüsnânın kadınlık organına, kadın hüsnânın erkeklik organına dokunduğunda abdestlerinin bozulacağıdır.¹⁹⁰ Mâlikî mezhebi, baliğ olan birisi hüsnâ kişinin cinsel organına arada perde olmaksızın dokunduğunda abdestinin bozulacağı görüşündedir.¹⁹¹ Yine Mâlikîler, kendi erkeklik organına elleyen hüsnânın, abdestinin bozulacağını söylemişlerdir.¹⁹²

Hanbelî mezhebi ise konuyu ayrıntılarıyla ele almıştır. Buna göre; hüsnânın cinsel organlarının ikisinden birisine şehvetsiz kim dokunursa dokunsun, dokunanın ve hüsnânın abdestlerinin bozulmayacağı, ikisine beraberce dokunulması halinde dokunanın abdestinin bozulacağı, yine bir erkeğin hüsnânın erkeklik organına şehvetle dokunduğunda abdestinin bozulacağı, şehvetsiz dokunduğunda bozulmayacağı Hanbelîlerin bu konudaki görüşüdür. Hanbelîler bir kadın hüsnânın erkeklik organına şehvetsiz dokunduğunda abdestinin bozulmayacağını, şehvetle dokunduğunda abdestinin bozulacağını, kadının hüsnânın erkeklik organına dokunması durumunda abdestinin bozulmayacağını, iki hüsnâdan biri diğerinin erkeklik organına diğeri de onun kadınlık organına şehvetli veya şehvetsiz dokunduğunda ise, kadınlık organına dokunanın abdestinin bozulacağını söylemişlerdir.¹⁹³

¹⁸⁷ Şîrâzî, I, 99, 100; Nevevî, *Ravdatu't-Talibin*, I, 112, 113; Nevevî, *el-Mecmu'*, II, 33.

¹⁸⁸ Nevevî, *Ravdatu't-Talibin*, I, 112, 113; Nevevî, *el-Mecmu'*, II, 33.

¹⁸⁹ Nevevî, *el-Mecmu'*, II, 49; Şîrbînî, I, 70.

¹⁹⁰ Nevevî, *el-Mecmu'*, II, 49, 50; el-Ensârî, *Esna'l-Metalib Şerhu Ravdi't-Talib*, I, 171; Şîrbînî, I, 70.

¹⁹¹ Derdir, *Şerhu'l Kebir*, I, 77.

¹⁹² Hattab, VI, 433; Cezeri, I, 79.

¹⁹³ İbn Kudâme, *el-Muğni*, I, 206; İbn Kudâme, *el-Kâfi*, I, 55; Merdavi, I, 206; Zeynüddin, I, 83; Buhûtî, *Keşşafu'l-Kına*, I, 127, 128; Âsîmi, I, 250.

1.2.3. Namaz İbadeti Kapsamına Giren Hükümler

1.2.3.1. Ezan

Mezhepler ezanı okuyacak müezzinde birtakım şartlar aramışlardır. Bu şartlardan birisi de müezzinin erkek olmasıdır. Hünsâ olan birisinin erkek olup olmadığı belli olmadığı için ezan okumasının sahih olmayacağı konusunda Şâfiî,¹⁹⁴ Mâlikî¹⁹⁵ ve Hanbelî mezhepleri ittifak halindedir.¹⁹⁶ Hanefî mezhebi ezan okumak için erkek olmayı şart görmemiş, ezanın sıhhat şartlarından olmadığı gerekçesiyle hünsânın ezan okumasına cevaz vermiştir.¹⁹⁷ Hanefî mezhebindeki başka bir görüş de hünsânın namaz kılacağında ezan okumasının hükmü konusunda kadın gibi olduğundan ve ezansız namaz kılabileceğinden, hünsânın ezan okuması mekruh olmakla birlikte kılınan namazı ifsat etmeyeceğidir.¹⁹⁸

1.2.3.2. Cemaatle Namaz

Mezhepler, beş vakit farz namazda cemaatin gerekliliği hususunda ittifak etmişler, mükellefin, namazı özürsüz olarak tek başına kılmasını uygun görmemişlerdir. Cemaatle namaz kılarken imamın ve cemaatin nerede duracağı mezheplerce ele alınmış ve bu konuda hükümler ortaya konmuştur. Hünsâ olan kişinin cemaatle kılınan namazda safın ve imamın neresinde duracağını bu başlık altında ele alacağız.

Şâfiîlerce hünsâ olan kişinin kadınlar gibi namazlarını evlerinde kılmaları daha faziletli görülmele birlikte¹⁹⁹, hünsâ'nın cemaatle namaz kılması durumunda imamın ve safın neresinde duracağını dört mezhep de ayrı ayrı ele almıştır. Hünsâ'nın cemaatle namaz kıldığı zaman; erkeklerin arkasında, kadınların önünde saf tutarak kılması gerektiği, cemaatin erkek, kadın, erkek çocuk ve hünsâlardan oluşması durumunda, en önde erkeklerin, onların arkasında erkek çocukların, erkek

¹⁹⁴ Nevevi, *Ravdatu't-Talibin*, I, 227; Suyûti, 242; Şirbînî, I, 213.

¹⁹⁵ Derdir, *Şerhu'l Kebir*, I, 69.

¹⁹⁶ İbn Kudâme, *el-Muğni*, I, 259; Haccavi, I, 123; Buhuti, *Keşşafu'l-Kına ala Metni'l-İkna*, I, 232; Buhuti, *Şerhu Münteha'l-İradat*, I, 272; Asimi, I, 447; *Mevsua*, XX, 24; Cezeri, I, 285; Zuhayli, I, 541.

¹⁹⁷ Cezeri, I, 285.

¹⁹⁸ Tahtâvi, Ahmed b. Muhammed b. İsmail el-Hanefî, *Hâşiyetü't-Tahavi ala Meraki'l-Felah Şerhu Nuri'l-İzah*, Beyrut 1997, 199.

¹⁹⁹ Ensarî, Ebû Yahya Zekerîya b. Muhammed b. Ahmed b. Zekerîya, *Fethu'l-Vehhâb bi Şerhi Menheci't-Tullâb*, Beyrut t.y., I, 65.

çocukların arkasında hünsâların, hünsâların arkasında da kadınların saf tutarak cemaati oluşturacakları konusunda dört mezhep ittifak halindedir.²⁰⁰

Hanefilerce, erkeklerin safında namaz kıldığında hünsânın kendi namazının tam olacağı söylenmiş; fakat hünsânın kadın olmasına binaen sağındaki, solundaki ve arkasındaki birer kişinin namazları geçerli olmakla beraber yeniden kılmaları Hanefilerin bir kısmına göre gerekli görülürken²⁰¹, bir kısmına göre müstehap görülmüştür.²⁰² Hünsâ, kadınların safında namaz kıldığında ise kadın olma ihtimalinden dolayı, namazını yeniden kılması gerekeceği yine Hanefilerce ifade edilmiştir.²⁰³ Erkek veya hünsânın, hünsânın arkasında namaz kıldığında Şâfiilerce hünsânın durumu açığa çıkana kadar namazını iade etmesi istenmezken, erkek olduğu açığa çıkarsa Mezhepteki bir görüşe göre iade etmesi istenmemiş, bir diğer görüşe göre ise, iade etmesi istenmiştir.²⁰⁴ Hanbelîler, kadınların arkasında namaz kıldığında, hünsânın namazının geçersiz olacağı görüşündedirler.²⁰⁵

İmamla birlikte sadece hünsânın bulunması durumunda hünsânın, Şâfiiler imamın arkasında,²⁰⁶ Hanbelîler ise, imamın sağında durması gerektiğini, eğer solunda veya arkasında durursa namazının batıl olacağını söylemişlerdir.²⁰⁷ İmamla birlikte bir erkek ve bir hünsâ varsa Şâfiiler erkeğin imamın sağına, hünsânın erkeğin arkasına, Hanbelîler ise erkeğin imamın sağına, hünsânın imam ve erkekle aynı hizada olmamak şartıyla imamın soluna veya erkeğin arkasına duracağını ifade etmişlerdir.²⁰⁸ Yine Hanbelîler hünsânın tek başına olduğu zaman imamın sağına duracağı, sağına değil de arkasında veya solunda durduğunda ise, namazının batıl

²⁰⁰ Serahsi, XXX, 107; Kâsâni, X, 463; Mevsili, III, 39; Zeylai, VII, 441; Halebi, II, 335; İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-Raik Şerhu Kenzi'd-Dekaik*, IX, 335; Kadızâde X, 517; *el-Fetâva'l-Hindiyye*, VI, 438; Hattab, VI, 433; Şâfiî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdris, *el-Ümm*, Beyrut 1990, I, 196; Nevevî, *el-Mecmu'*, IV, 184; Nevevî, *Ravdatu't-Talibin*, I, 352; Suyûti, 245; Şirbînî, I, 374; Şirvani, III, 105; İbn Kudâme, *el-Muğni*, II, 47; Buhûtî, *Keşşafu'l-Kına*, I, 488, 489; İbn Âbidîn, X, 448; Mevsua, XX, 25; Cezeri, I, 432; Zuhayli, II, 246; Yıldırım, IV, 408.

²⁰¹ Serahsi, XXX, 107; Kâsâni, X, 463; Mevsili, III, 39; Halebi, II, 335; İbn Nüceym, 322; Kadızâde X, 517; *el-Fetâva'l-Hindiyye*, VI, 437; Mevsua, XX, 25; Zuhayli, II, 246; Yıldırım, IV, 408.

²⁰² İbn Âbidîn, X, 448.

²⁰³ Mevsili, III, 39; Zeylai, VII, 441; İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-Raik Şerhu Kenzi'd-Dekaik*, IX, 335; *el-Fetâva'l-Hindiyye*, VI, 438.

²⁰⁴ Nevevî, *el-Mecmu'*, IV, 184; Rafii, Ebû'l-Kâsım Abdülkerim b. Muhammed b. Abdülkerim, *el-Aziz Şerhi'l-Veciz*, Beyrut 1997, II, 171.

²⁰⁵ Âsîmi, II, 342.

²⁰⁶ Şâfiî, *el-Ümm*, I, 196; Mûzeni, Ebû İbrâhim İsmail b. Yahyâ b. İsmail eş-Şâfiî, *Muhtasarü'l-Mûzeni fi Furui's-Şâfiyye*, Beyrut 1998, 38; Şirvani, III, 105.

²⁰⁷ İbn Kudâme, *el-Muğni*, II, 46.

²⁰⁸ Şâfiî, *el-Ümm*, I, 196; İbn Kudâme, *el-Muğni*, II, 47; Buhûtî, *Keşşafu'l-Kına*, I, 489.

olacağı görüşündedir.²⁰⁹ Şâfiî mezhebinde namaz ibadetiyle ilgili rastladığımız bir diğer hüküm de namazdan sonra namaz kılınan yeri önce kadınların sonra hünsâların daha sonra ise erkeklerin terk edeceğidir.²¹⁰

1.2.3.3. Hünsânın Avreti ve Namazın Şartlarından Setr-i Avret Karşındaki Durum

Hünsânın avretinin ve namazda örtünmesinin nasıl olması gerektiği konularının birbiriyle olan irtibatı sebebiyle bu iki konuyu bir başlık altında incelemeyi uygun gördük. Hanefî ve Şâfiîler, hünsânın avreti konusunda hür ve köle ayrımı yapmışlar ve buna göre hükümler ortaya koymuşlardır. Hanefî mezhebine göre hünsâ köle olursa, avreti cariye'nin avreti gibidir. Hür olursa, hür kadınlar gibi örtünmesi ve belirtilen yerlerin dışındaki yerlerini açmaması söylenmiştir. Hanefîlerin hünsânın avreti konusundaki bir diğer görüşü de hünsânın buluğa girmeden önce örtünmesinin müstehap, buluğa girdikten sonra eğer hünsâ hür ise vacip olduğudur.²¹¹ Hanefî mezhebinin hünsânın namazda örtünmesi ile ilgili genel kanaati ise, hünsânın namazını başörtülü kılacağıdır.²¹² Fakat buluğa ermeden önce başörtüsüz kıldığı namazları iade etmesi istenmezken,²¹³ eğer hünsâ hürse buluğdan sonra başörtüsüz kıldığı namazları iade etmesinin müstehap olduğu söylenmiştir.²¹⁴ Hanefî mezhebine göre hünsâ köle olursa, avreti cariye'nin avreti gibidir. Hür olursa, hür kadınlar gibi örtünmesi ve belirtilen yerlerin dışındaki yerlerini açmaması söylenmiştir. Hür olan hünsâ sadece göbekte diz kapağı arasını örtüp de öylece namaz kıldığında, Hanefî fukahâsından bir kısmı namazını iade etmesi gerekeceğini, bir kısmı ise gerekmeyeceğini, namazını iade etmesini söyleyenler de bu durumda, hünsâdan namaz borcunun düşeceğini; fakat iade edilmesinin müstehap olduğunu ifade etmişlerdir.²¹⁵

Şâfiî mezhebinde hünsânın avreti konusunda iki görüş vardır. Şâfiîlerden bir kısmı; hünsânın avretinin hür de olsa köle de olsa kadının avreti gibi olduğunu ve

²⁰⁹ Cezeri I, 387.

²¹⁰ Suyûti, 245.

²¹¹ Zeylai, VII, 442.

²¹² Serahsi, XXX, 106; Zeylai, VII, 442; İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-Raik Şerhu Kenzi'd-Dekaik*, IX, 335; Kadızâde, X, 518; *el-Fetâva'l-Hindiyye*, VI, 438.

²¹³ Serahsi, XXX, 108; İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-Raik Şerhu Kenzi'd-Dekaik*, IX, 335.

²¹⁴ İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-Raik Şerhu Kenzi'd-Dekaik*, IX, 336.

²¹⁵ Serahsi, XXX, 108; İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-Raik Şerhu Kenzi'd-Dekaik*, IX, 335.

namazda bedenini tamamını örten bir elbise giymesi gerektiğini söylemişlerdir.²¹⁶ Şâfiî mezhebinin konu hakkındaki ikinci görüşü ise, hünsâ köle olursa avretinin, erkeğin avreti gibi olduğu ve sadece diz kapağı ile göbeği arasını örteceğidir. Eğer hünsâ hür ise, kadın olma ihtimali olduğundan erkeğin örtünmesine ziyade yapması gerekir. Hünsâ bu kurala uymadan sadece göbek ile diz kapağı arasını örterek namaz kılsa namazının sıhhati konusunda da Şâfiî mezhebinde sahih kabul edilen görüş; namazın şartlarından birini terk ettiği için hür olan hünsânın sadece göbek ile diz kapağı arasını örterek kıldığı namazın, geçerli olmadığıdır.²¹⁷ Hünsânın avretiyle ilgili Şâfiî mezhebindeki şu bilgiyi de burada aktarmakta fayda görüyoruz. Eğer hünsâ sadece ön ve arka avret mahallini örtecek kadar elbise bulursa ön avret mahallini örtmesi gerekir. Eğer kendisinde bulunan erkeklik ve kadınlık organlarının birini örtecek kadar bir şey bulursa, bulunduğu yerde erkekler varsa kadınlık organını, bulunduğu yerde kadınlar varsa erkeklik organını örtmesi daha öncelikli görülmüştür.²¹⁸ Hanbelî mezhebinde Hanefî ve Şâfiî mezhebinden farklı olarak hünsânın avreti konusunda hür ve köle ayrımı yapılmamış, buna karşılık iki görüş ortaya çıkmıştır. Bu iki görüşten birinci; hünsânın avretinin erkeğin avreti gibi olduğudur. Bu görüşte olanlara göre hünsâ kadın olma ihtimali var diye erkeğin örtünmesinin üzerine bir ziyade yapmaz. Kadın olma ihtimaline binaen kadınlar gibi örtünmesi gerekir denilerek tereddüt ve ihtimal üzerine hüküm verilemeyeceğinden, onun avretinin erkeğin avreti gibi olduğu söylenmiştir.²¹⁹

Hanbeli Mezhebindeki ikinci görüş ise, hünsânın, bâliğa hür kadın gibi örtünmesinin ihtiyaten daha uygun ve müstehap olacağıdır.²²⁰ Mâlikîler hünsânın ihtiyaten namazda kadınlar gibi örtüneceği görüşündedir.²²¹ Burada şunu da ifade etmek gerekir ki Şâfiîler hünsânın kasık tüylerini almada, hamama girmede, başını tıraş etmede, kadın hükmünde olduğunu söylemişlerdir.²²²

²¹⁶ Suyûti, 242; Şirbinî, I, 286, 288.

²¹⁷ Nevevî, *Ravdatu't-Talibin*, I, 291; Suyûti, 244.

²¹⁸ Nevevî, *Ravdatu't-Talibin*, I, 293.

²¹⁹ İbn Kudâme, *el-Muğni*, I, 675.

²²⁰ Haccavi, I, 134.

²²¹ Hattab VI, 433; *Mevsua*, XX, 24.

²²² Suyûti, 242.

1.2.3.4. Kıraatteki(Açıktan Okumadaki) Durum

Namazlarda açıktan okumayı mezheplerin vacip veya sünnet olarak değerlendirdikleri yerlerde hüsnânın açıktan okuyup okuyamayacağı konusunda Hanefî mezhebinde özel bir hükme rastlayamadık. Mâlikîler hüsnânın açıktan okuması gereken yerlerde gizli okuyacağını söylemişlerdir.²²³ Şâfiî mezhebinin bu konudaki görüşü ise, hüsnâ'nın açıktan okuma konusunda kadın gibi olduğu, gündüz kılacağı nafilelerde gizli, gece kılacağı nafilelerde esas olan görüşe göre, gizli ve açık arası orta bir okuyuşla okuyacağı, bundan istisna olarak da yanında namaz kılan yabancı erkekler veya uyuyanlar olması durumunda ve teravih namazında açık ve gizli arası orta bir okuyuşla değil de gizli okuyacağıdır. Ayrıca Şâfiî mezhebi açıktan okumasına cevaz verilen yerlerde okuduğunu yabancı erkekler duyacaksa gizli okuması gerektiği²²⁴ ancak açıktan okuyarak namazını kıldığında namazının batıl olmayacağı görüşündedir.²²⁵ Yine Şâfiîler hüsnânın, kadın ve erkeklerin huzurunda gizli okuyacağını söylemişlerdir.²²⁶ Hanbelî mezhebinde de hüsnâ açıktan okuma hususunda kadın gibi değerlendirilmiş ve bir başkası tarafından sesi işitilmediği sürece açıktan okumasında bir sakınca görülmemiştir.²²⁷ Ancak hüsnâ sesli okuduğunda erkekler duyacaksa, Hanbelîler sessiz okumasının vacip olduğu görüşündedir.²²⁸

1.2.3.5. Rükû, Secde ve Kaadelerdeki Durum

Şâfiî²²⁹ ve Hanbelî²³⁰ mezheplerine göre; hüsnâ rükû ve secdede kadın gibi karnını ve dirseklerini birbiriyle temas ettirerek toplanır bir vaziyette namaz kılar. Hüsnânın namazdaki oturuşunun kadın gibi yani ayaklarını yan tarafından çıkartarak ve kalçalarını yere yapıştırarak oturması gerektiği hususunda Hanefî,²³¹ Şâfiî²³² ve Hanbelî²³³ mezhepleri ittifak etmiştir. Hanefî mezhebi hüsnânın oturmada kadınlar

²²³ Hattab VI, 433.

²²⁴ Nevevî, *Ravdatu't-Talibin*, I, 261; Suyûti, 242; Şirbînî, I, 250; Cezeri, I, 222.

²²⁵ Nevevî, *Ravdatu't-Talibin*, I, 261; Suyûti, 242; Şirbînî, I, 250.

²²⁶ Şirbînî, I, 250.

²²⁷ Haccavi, I, 179; Buhuti, *Şerhu Münteha'l-İradat*, I, 415.

²²⁸ Buhuti, *Şerhu Münteha'l-İradat*, I, 415; Cezeri, I, 279.

²²⁹ Nevevî, I, 263; Merdavi, II, 90.

²³⁰ Haccavi, I, 191; Âsîmi, II, 83.

²³¹ Serahsi, XXX, 107; Mevsûli, III, 39; Zeylai, VII, 442; İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-Raik Şerhu Kenzi'd-Dekaik*, IX, 336; Kadızâde, X, 518; *el-Fetâva'l-Hindiyye*, VI, 438.

²³² Nevevî, I, 263; Merdavi, II, 90.

²³³ Merdavi, II, 90; Haccavi, I, 191; Âsîmi, II, 83.

gibi olmasının örtünmeye daha uygun olduğu, ayrıca hüsnânın eğer erkek olduğu hâlde kadınlar gibi oturduğunda namazın bir sünnetini yerine getirmemiş olacağı ve bunun caiz olduğu, eğer kadın olduğu hâlde erkekler gibi oturduğunda mekruh bir iş yapmış olacağından hüsnânın kadınlar gibi oturması gerektiği görüşündedir.²³⁴

1.2.3.6. İmamlık

Fakîhler, namaz için imam olacak kişi de birtakım şartlar aramışlardır. Bu şartlardan birisi de imamın erkek olmasıdır. Cemaatle kılınacak namazda hüsnâ olan bir kimsenin imamlığı ise, hüsnâ'nın hem erkek hem de kadın olma ihtimali düşünülerek ele alınmıştır. Buna göre cemaat erkeklerden teşekkül etmişse, kadın ve hüsnânın imamlık etmesi sahih görülmemiştir. Yine hüsnâ'nın hüsnâ'ya imameti de caiz görülmemiştir. Çünkü imamın kadın, imama uyanın erkek olma ihtimali vardır. Böyle olunca erkek kadına uymuş olur ve buna cevaz verilmemiştir. Eğer cemaat, kadınlardan teşekkül etmişse, onlara imamlık etmek için erkeklik şartı aranmadığı için hüsnâ birisinin bu şekilde tamamı kadınlardan oluşan bir cemaate imamlığı sahih görülmüştür. Malikîler dışındaki üç mezhep bu görüşte ittifak etmişlerdir.²³⁵ Hanbelîler hüsnânın erkeklere ve kadınlara imamlığı hususunda nafîle ve farz ibadet arasında fark görmemişlerdir.²³⁶ Yine Hanbelîler hüsnânın imamlığında kılınan namazın iadesi gerekli görürken²³⁷ hüsnâlığı şüpheli olan birinin imamlığında kılınan namazın ise sahih olacağını ifade etmişlerdir.²³⁸ Şâfiîler de kadın hüsnâyâ uyduğunda, hüsnânın erkek olduğu ortaya çıkarsa, namazını iade etmesi gerekmeyeceğini, hüsnâ hüsnâyâ uyduğunda her ikisinin erkek olduğu veya her ikisinin kadın olduğu yahut da imam olanın erkek imama uyanın kadın olduğu ortaya çıkarsa namazı iade etmelerinin gerekmeyeceğini söylemişlerdir.²³⁹

Şâfiîler erkeğin erkek zannederek hüsnâyâ uyması ve namaz bittikten sonra imamın hüsnâ olduğunun anlaşılması halinde namazın iade edilmesini gerekli

²³⁴ Serahsi, XXX, 107; Zeylai, VII, 442; İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-Raik Şerhu Kenzi'd-Dekaik*, IX, 336.

²³⁵ Tahtâvi, 288; Şâfiî, *el-Ümm*, I, 191; Şîrâzî, I, 322; Nevevî, *el-Mecmu'*, IV, 151; Nevevî, *Ravdatu't-Talibin*, I, 348, 349; Ensarî, *Fethu'l-Vehhâb bi Şerhi Menheci't-Tullâb*, I, 62; Ensarî, *Esna'l-Metalib Şerhu Ravdi't-Talib*, II, 29; Şîrvânî, III, 74; Şîrbînî, I, 365, 366; Kâsânî, II, 216; İbn Kudâme, *el-Muğni*, II, 34; Merdavi, II, 265; Zeynüddin I, 221; Buhuti, *Şerhu Münteha'l-İradat*, I, 566; Buhûtî, *Keşşafu'l-Kına*, I, 479; Âsîmî, II, 312; *Mevsua*, XX, 25.

²³⁶ Buhuti, *Şerhu Münteha'l-İradat*, I, 566.

²³⁷ İbn Kudâme, *el-Muğni*, II, 34.

²³⁸ İbn Kudâme, *el-Muğni*, II, 35.

²³⁹ Râfîi, II, 154.

görmüşlerdir.²⁴⁰ Ayrıca Şâfiîler hüsnânın kadının arkasında namaz kılması durumunda namazını iade edeceğini de ifade etmişlerdir.²⁴¹ Mâlikîler ise, kadının ve hüsnânın ne farzlarda, ne de nafilelerde erkek veya kadınlardan oluşan cemaate imamlık etmesini sahih görmemişler ve cemaat, kimlerden oluşursa oluşsun, imamın erkek olmasının şart olduğunu ifade etmişlerdir.²⁴²

1.2.4. Cuma Namazı

Cuma namazı farz olan bir ibadettir. Ancak Cuma namazının farz olabilmesi için belli birtakım şartların gerçekleşmiş olması gerekir. Bu şartlar vücûb şartları ve sıhhat şartları olmak üzere iki çeşittir. Vücûb şartları, cuma namazı kılmakla yükümlü olmanın şartlarıdır. Sıhhat şartları ise kılınan namazın sahih yani geçerli olmasının şartlarıdır. Cuma namazının tezimizi ilgilendiren kısmı ise Cuma namazının vücûb şartları arasında zikredilen şartlardan erkek olma şartı ve sıhhat şartlarından cemaat şartıdır.

1.2.4.1. Cuma Namazının Vucup/Mükellefiyet Şartları Açısından Hüsnânın Durumu

Cuma namazının vücûb şartlarından birisi erkek olmaktır. Cuma namazının erkeklere farz olup kadınlara farz olmadığı konusunda bütün fakîhler görüş birliği etmiştir.²⁴³ Hüsnâ olan birisine ise Cuma namazının farz olmadığı konusunda Hanefî,²⁴⁴ Şâfiî²⁴⁵ ve Hanbelî²⁴⁶ mezhepleri görüş birliği içerisindedirler. Hanefîler, hüsnâya Cuma namazının farz olmadığını; fakat Cuma namazını kılmak için evden çıktığında Cuma namazını kılmasının üzerine vacip olacağı görüşündedir.²⁴⁷ Şâfiîlerin konu hakkındaki bir görüşü hüsnânın erkekliği açıksa Cuma namazının farz olduğudur.²⁴⁸ Hanbelîler hüsnâların Cuma namazında bulunmalarının müstehap olduğunu ve Cuma namazında bulunmaları halinde üzerlerinden öğle namazının

²⁴⁰ Şîrbînî, I, 367.

²⁴¹ Ensarî, *Fethu'l-Vehhâb bi Şerhi Menheci't-Tullâb*, I, 65.

²⁴² Hattab, VI, 433; Huraşi, Ebû Abdullah Muhammed b. Abdullah el-Mâlikî, *el-Huraşi ala Muhtasari Seyyidi Halil*, Beyrut t.y., II, 22; Derdîr, *eş-Şerhu's-Sağîr*, IV, 433; *Mevsua*, XX, 25.

²⁴³ Cezerî, I, 344, 348.

²⁴⁴ Tahtâvi, 504.

²⁴⁵ Nevevî, *el-Mecmu'*, IV, 370; Nevevî, *Ravdatu't-Talibin*, I, 431; Suyûti, 242; Şîrbînî, I, 414, 422.

²⁴⁶ Haccavî, I, 292; Zeynüddin, I, 240; Buhûtî, *Keşşafu'l-Kına*, II, 24; Buhuti, *Şerhu Münteha'l-İradat*, II, 8; Âsimî, II, 426.

²⁴⁷ Tahtâvi, 504.

²⁴⁸ Şîrvani, III, 299.

düşeceğini söylemişlerdir.²⁴⁹ Şâfiîler de hünsâların Cuma namazında bulunmalarının müstehap olduğunu söylemekle birlikte hünsâ ile alakalı olarak, eğer özür sahibi birisi (Cuma namazı kılması müstehap olan birisi) cuma namazının vakti çıkmadan öğle namazını kılsa ve özrü geçse Cuma namazını kılması gerekmeyeceğini; fakat hünsâ olan birisi Cuma namazının vakti çıkmadan öğle namazını kılsa ve özrü ortadan kalksa yani erkek olduğu ortaya çıksa Cuma namazını kılması gerekeceğini²⁵⁰ yine hünsâ öğle namazını kılsa ve erkekliği ortaya çıksa Cuma namazına yetişme imkanı varsa yetişmek için çabalayacağı, eğer bunu yapamasa öğle namazını iade etmesi gerekeceği ifade edilmiştir.²⁵¹Hünsâ olan birisine Cuma namazının hükmü konusunda ulaşılabildiğimiz Mâlikî mezhebi kaynaklarında ise herhangi bir bilgiye rastlayamadık.

1.2.4.2. Cuma Namazının Sıhhat Şartları Açısından Hünsânın Durumu

Cuma namazı ancak cemaatle kılınan bir namaz olup münferiden, yani tek başına kılınmaz. Bunun yanı sıra diğer farz namazlarda imamla birlikte bir kişinin bulunması cemaat için yeterli olduğu halde, cuma namazında cemaat olabilmek için daha fazla kişinin bulunması, yani cemaati oluşturanların belli bir sayının altında olmaması gerekir. Mezhep imamları Cuma namazının cemaatsiz olarak kılınmasının sahîh olmayacağı hususunda görüş birliği etmişlerdir. Ancak Cumanın sahîh olması için gerekli olan cemaat sayısı ve şartlarına ilişkin olarak görüş ayrılığına düşmüşlerdir.

Hanefîler, Cuma namazının sahîh olabilmesi için gerekli olan cemaatin, imamdan başka en az üç kişiden oluşmasını ve bu üç kişilik cemaatin, köle, hasta, yolcu, ümmî veya sağır da olsalar, erkek olmalarını, Mâlikîler ise, Cuma namazının geçerli olması için imamdan ayrı olarak en azından on iki kişinin bulunmasını, aynı zamanda bu on iki kişinin, kendilerine Cuma namazı vacip olan kimselerden meydana gelmiş olmalarını gerekli görmüşlerdir.²⁵² Şâfiî ve Hanbelî mezheplerinin bu konudaki görüşleri ise, Cuma namazının sahîh olabilmesi için gerekli olan cemaatin imamla birlikte, en azından kırk kişi olmasıdır. Bundan az sayıdaki

²⁴⁹ Buhuti, *Şerhu Münteha'l-İradat*, II, 8.

²⁵⁰ Nevevî, *Ravdatu't-Talibin*, I, 431; Ensarî, *Fethu'l-Vehhâb bi Şerhi Menheci't-Tullâb*, I, 73.

²⁵¹ Suyûti, 246.

²⁵² Cezeri, I, 352.

cemaatle kılınan Cuma namazı geçerli olmaz. Cemaatteki kimselerin, Cuma şartlarını üzerinde taşıyan kimseler olmaları icap eder. Yani erkek, hür, yükümlü ve aynı yeri yurt edinmiş olmaları şarttır. Köle, çocuk, kadın ve misafirlerin meydana getirdiği cemaatle kılınan Cuma namazı geçerli olmaz.²⁵³

Mezhepler, Cuma namazında şart olan cemaatin kaç kişiden oluşması gerektiği konusunda farklı sayılar ortaya koymuşlardır. Buna karşın şart koşulan cemaati oluşturacaklarda aradıkları özellikler ise mezheplerin Cuma namazının kimlere vacip olduğu konusundaki görüşleriyle paralellik göstermektedir. Bu bağlamda hüsnâ olanların, mezheplerce ileri sürülen cemaat sayılarını tamamlayacak kişilerde aranan erkek olma özelliğine haiz olmadıkları için, şart koşulan cemaat sayılarını tamamlayamayacakları görüşüne varabiliriz.

1.2.5. Hac

Hac ibadetiyle yükümlü olmak için genel olarak bütün yükümlülükler de öngörülen Müslümanlık, akıl ve bulûğ şartı yanında, ayrıca hac yapmaya bedenî ve malî imkânların yeterli olması da şarttır. Beden ve malî imkânın yeterli düzeyde bulunmasına literatürde, yapabilme, güç yetirebilme anlamında istitâat denilir. İstitâat, teknik ifadesiyle söylenecek olursa, haccın vücûb şartıdır. Cumhura göre; hüsnâ haccın vücub şartlarında kadın gibidir.²⁵⁴

Haccın edasının, yani hac yükümlüsü tarafından bizzat ifa edilmesinin farz olması için bulunması gereken şartlara ‘haccın edasının şartları’ denir. Eda şartları açısından hüsnânın hac edebilmesi için Hanefîler; yanında erkeklerden bir mahremi bulunması gerektiğini söylerken,²⁵⁵ Şâfiîler yanında güvenilir erkek ve kadınların bulunmasını yeterli görmüşlerdir.²⁵⁶ Mâlikî mezhebinde de hüsnânın ancak mahremiyle haccetmesine cevaz verilirken, mahremi olmayan bir toplulukla veya sadece kadınlarla haccetmesine cevaz verilmemiştir.²⁵⁷ Hanbelîler kadınların

²⁵³ Ensarî, *Esna'l-Metalib Şerhu Ravdi't-Talib*, II, 149; Şirvani, III, 325; Şirbînî, I, 422; Merdavi, I, 378; Buhuti, *Şerhu Münteha'l-İradat*, II, 12; Cezeri, I, 352.

²⁵⁴ *Mevsua*, XX, 26.

²⁵⁵ Serahsi, XXX, 108; Mevsîli, III, 39; İbn Nüceym 322; Kadızâde, X, 520; *el-Fetâva'l-Hindîyye*, VI, 438; İbn Âbidîn, X, 449.

²⁵⁶ Yıldırım, IV, 409.

²⁵⁷ Hattab, VI, 433.

yanlarında mahremleriyle gitmeleri gerektiğini ve bu mahremın ancak erkek olması gerektiğini, hünsâ ya da kadından mahrem olamayacağını söylemişlerdir.²⁵⁸

Haccın geçerli yani sahih olabilmesi için gerekli olan şartlardan birisi de ihram giymektir. İhram ilmihal dilinde hac veya umre yapmaya niyet eden kişinin, diğer zamanlarda mubah olan bazı fiil ve davranışları belirli bir süre boyunca yani hac veya umrenin rükünlerini tamamlayıncaya kadar kendisine haram kılması anlamındadır.²⁵⁹ İhram erkek ve kadın için farklı özelliklere ve şartlara haizdir. Hünsâ ihramda ve genel olarak diğer hac menasikinde ihtiyaten kadın gibi değerlendirilmiştir. Mürâhik olduğu zaman ihramı konusunda Hanefî mezhebinde Ebu Yusuf “nasıl giyeceği konusunda bilgim yok” demiştir. İmam Muhammed ise örtünmeye daha uygun olduğu için mürâhik durumundaki hünsânın ihramda kadınların elbisesini giyeceği görüşündedir. O bu hükme varırken hünsânın durumundaki belirsizliğin bir özür olduğundan hareketle hünsânın özür durumunda dikişli elbise giymesinin caiz olacağını ve buluğa erdiği için de ona ihram yasaklarından dolayı bir ceza gerekmeyeceğini söylemiştir.²⁶⁰

Şâfiîlere göre hünsâ haccın tüm durumlarında kadın gibi değerlendirilmiştir.²⁶¹ Şâfiîler, hünsânın ihramda başını örtüp, yüzünü açacağını, renksiz ve dikişli elbise giyeceğini söylemişlerdir.²⁶² Ayrıca Şâfiîler, hünsânın ihramda yalnızca başını veya yüzünü örteceği, yalnız yüzünü veya yalnız başını örttüğünde fidye ödemesi gerekmediği, ikisini beraberce örttüğünde ise bir fidye ödemesi gerektiği görüşündedir.²⁶³ Burada şunu da belirtmek gerekir ki Şâfiî mezhebine göre hünsânın, ihramın rükünlerinden olan telbiyeyi yabancı erkeklerin yanında sesini yükseltmesi mekruh olduğundan her halükârda sessizce okuması sünnet görülüş²⁶⁴ ve tavafın sünnetlerinden olan remel ve ızdıba yapamayacağı da söylenmiştir.²⁶⁵

Hanbelî mezhebine göre hünsânın ihramı konusunda kesin bir hüküm yoktur. Ancak erkekler için yasak olan şeylerden kaçınması kesin olarak bilinmediğinden

²⁵⁸ Buhuti, *Şerhu Münteha'l-İradat*, II, 432.

²⁵⁹ Heyet, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, 300.

²⁶⁰ Serahsi, XXX, 106; Merğînâni, Ebu Hasan Ali b. Ebu Bekr, *el-Hidaye Şerhu Bidayeti'l-Mübtedi*, b.y., 1970, V, 262; X, 520; Zeylai, VII, 442, 443; Halebi, II, 335; İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-Raik Şerhu Kenzi'd-Dekaik*, IX, 336; *el-Fetâva'l-Hindiyye*, VI, 438; *Mevsua*, XX, 26; Yıldırım, IV, 409; Çeker, “a.g.m.”, XVIII, 492.

²⁶¹ Suyûti, 243.

²⁶² Suyûti, 244.

²⁶³ Nevevî, *el-Mecmu'*, VII, 277; Nevevî, *Ravdatu't-Talibin*, II, 402; Suyûti, 244.

²⁶⁴ Suyûti, 242. Cezeri, I, 582.

²⁶⁵ Suyûti, 243.

onun dikişli elbise giymesinde bir sakınca görülmemiştir. Dikişli elbise giydiğinde yüzünü örtmediği sürece ona fidye gerekmeyeceği mezhepte genel kanaat olmakla birlikte, dikişli elbise giydiğinde fidye ödemesi gerekeceğini söyleyenler de vardır. Hünsâ ihramda sadece yüzünü veya sadece başını örterse fidye ödemesi gerekmeyeceği, başını ve yüzünü birlikte örterse bazılarına göre başını örtmekten dolayı bazılarına göre de yüzünü örtmekten dolayı fidye ödeyeceği söylenmiştir.²⁶⁶ Yine hünsâ dikişli elbise giyerse veya dikişli elbise giymeksizin yüzünü ve bedenini örterse fidye ödemeyeceği; fakat yüzünü ve başını beraberce örterse veya dikişli elbise giymekle birlikte yüzünü örterse fidye ödeyeceği söylenmiştir.²⁶⁷ Mâlikî mezhebinin hünsânın ihramı konusundaki görüşü onun kadın gibi ihram elbisesi giyeceğidir.²⁶⁸ Ayrıca hac ile ilgili mezhepteki hünsâ ile ilgili bir diğer görüş de onun Arafat'ta kadınlar gibi oturarak dua edeceğidir.²⁶⁹

1.2.6. Oruç

Ramazan ayında oruçluyken yapılan birtakım fiiller orucu bozar. Orucun bozulması sonucunda işlenen fiile göre ne yapılması gerektiği fakîhlerce ortaya konmuştur. Orucu bozan durumlardan birisi, oruçlu kişinin cinsel ilişkide bulunmasıdır. Burada inceleyeceğimiz konu ise hünsâ olan birisiyle ramazanda oruçluyken cinsel ilişkide bulunulması halinde orucun durumunun ne olacağıdır. Bu konuda Şâfiî ve Hanbelî mezheplerinin görüş belirttiğini tesbit ettik. Şâfiî mezhebinin konu hakkındaki kanaati; ramazanda oruçluyken hünsâ'nın ön tarafına penisin başını girdirmekle orucun bozulmayacağıdır.²⁷⁰ Hanbelîlerin çoğunluğu ise, hünsâda bulunan her iki organın da asli organ olmadığından, bir erkek, cinsel organını, hünsânın ön tarafına girdirdiğinde veya hünsâ erkeklik organını, bir başka hünsânın veya kadının önüne girdirdiğinde meni gelmediği sürece oruçlarının ifsad olmayacağı; fakat meni geldiğinde sadece kaza gerekeceği görüşündedir.²⁷¹

²⁶⁶ İbn Kudâme, *el-Muğni*, III, 318; Haccavi, I, 574; Buhuti, *Şerhu Münteha'l-İradat*, II, 469, 470.

²⁶⁷ İbn Kudâme, *el-Muğni*, III, 318; Haccavi, I, 574; Buhuti, *Şerhu Münteha'l-İradat*, II, 469, 470.

²⁶⁸ Hattab, VI, 433; *Mevsua*, XX, 24.

²⁶⁹ Hattab, VI, 433.

²⁷⁰ Suyûti, 243.

²⁷¹ Zeynüddin I, 354; Buhuti, *Şerhu Münteha'l-İradat*, II, 364, 368; Âsîmi, III, 412.

1.2.7. Sünnet

Hünsâyı kimin sünnet edeceği konusunda fakihler arasında ihtilaf vardır. Hanefiler hünsâ buluşa ermemişse, onu kadın veya erkek birisinin sünnet etmesinde bir sakınca görmemişlerdir. Çünkü hünsâ buluşa ermeden önce çocuktur ve cinsel organa bakmakla şehvi duygular uyandırmayacağından, onu erkek veya kadından birisinin sünnet etmesi haram olarak değerlendirilmemiştir.²⁷² Eğer hünsâ buluşa ermiş ve cinsiyet durumu da açıklığa kavuşmamışsa; hünsânın hem kadın hem de erkek olma ihtimali olduğundan, onu kadının da erkeğin de sünnet etmesi caiz görülmemiştir. Çünkü her iki cinsin de hünsânın avret mahalline bakması haramdır. Bu durumda, hünsânın parası varsa, velisi ona bu konuda bilgili bir câriye satın alır ve o câriye onu sünnet eder. Hünsânın kendi parası yoksa babası ona bir câriye alır. Eğer babasının da parası yoksa devlet başkanı beytü'l-malden ona bir câriye satın alıp onu sünnet ettirir. Sonra da câriyeyi tekrar satarak parasını beytü'l-male verir. Câriyenin kadın olsun, erkek olsun sahibinin fercine bakması mubah olduğundan Hanefiler, hünsâyı ancak cariye'nin sünnet edebileceğini ifade etmişlerdir.²⁷³ Hanefilerin hünsânın sünneti konusunda ortaya koyduğu diğer bir yol da, hünsânın, kendisini sünnet edebilecek bir kadınla evlendirileceği, eğer hünsânın kadın olduğu ortaya çıkarsa, nikâhın bâtıl olacağı; fakat zaruret durumunda, bir kadının diğer bir kadının fercine bakması mubah olduğundan onu sünnet edebileceğidir. Eğer hünsânın erkek olduğu ortaya çıkarsa, bu defa nikâhın sahih olacağı ve kocasının fercine bakmış olacağından kocasını sünnet edebileceğidir.²⁷⁴

Şâfiîler; hünsânın küçükken sünnet edilmeyeceğini söylemişlerdir. Buluşa erince ise mezhepte iki görüş vardır. Bu görüşlerden birincisi; fercinden sünnet edileceği, ikincisi ise, hünsânın durumu ortaya çıkıncaya kadar bekleneneğidir.²⁷⁵ Mezhepteki bir başka görüş ise, hünsânın durumunda şüphe olduğundan sünnet edilmeyeceğidir.²⁷⁶ Hanbelîler buluşa erince hünsânın önünden sünnet olmasının

²⁷² Semerkandî, III, 358; Mevsili, III, 39; *el-Fetâva'l-Hindiyye*, VI, 439; İbn Âbidîn, X, 448; Yıldırım, IV, 409.

²⁷³ Serahsi, XXX, 110; Semerkandî, III, 358; Kâsâni, VIII, 215, 216; Mevsili, III, 40; Zeylai, VII, 442; Halebi, II, 335; İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-Raik Şerhu Kenzi'd-Dekaik*, IX, 336; Kadızâde, X, 518, 519; *el-Fetâva'l-Hindiyye*, VI, 435; İbn Âbidîn, X, 448.

²⁷⁴ Serahsi, XXX, 110; Kâsâni, VIII, 216; Mevsili, III, 40; Zeylai, VII, 442; Halebi, II, 335; İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-Raik Şerhu Kenzi'd-Dekaik*, IX, 336; 728; Kadızâde, X, 518, 519; İbn Âbidîn, X, 448.

²⁷⁵ Şirbînî, IV, 268.

²⁷⁶ Suyûti, 244.

vacip olduğu, buluğa ermeyince mükellef olmadığı için buluğa kadar bekleneceği, eğer hüsnâya bir zarar vermekten korkulursa ondan sünnet olmanın vucûbiyyetinin düşeceği görüşündedirler.²⁷⁷ Hanbeli mezhebinde buluğa girince sünnet edilir diyenler, onun hem erkeğin hem de kadının sünnet olduğu şekilde sünnet edileceğini, yani hem erkek gibi haşefesinin üzerinin alınacağını hem de kadın gibi fercinin üzerinin alınacağını söylemişlerdir.²⁷⁸ Hanbeli mezhebinde hüsnânın sünneti ile ilgili bir diğer görüş; onun erkek gibi zekerinden sünnet edileceğidir.²⁷⁹ Tarayabildiğimiz Malîkî mezhebi klasik kaynaklarında hüsnânın sünneti ile alakalı bir hükme rastlayamadık. Günümüz eserlerinde ise Mâlikîlerin hüsnânın sünneti konusunda Şâfiîlerle aynı görüşte oldukları ifade edilmiştir.²⁸⁰

1.2.8. Kurban Kesmedeki Hüküm

Fakîhler kurban kesecek kişide birtakım şartlar öne sürmüşlerdir. Hüsnânın kurban kesip kesemeyeceği hususunda görüş beyan eden Şâfiîler hüsnânın bu konuda kadın gibi olduğunu,²⁸¹ kesmesinin mekruh olduğunu²⁸² ve kurban kesilmesi için vekâlet vermesinin sünnet olduğunu ifade etmişlerdir.²⁸³ Onlara göre kurban kesmede; erkeğin kesmesi hüsnâdan, hüsnânın kesmesi de kadından daha evladır.²⁸⁴ Mâlikîler de mekruh olmakla birlikte kesmesinin helal olacağını söylemişlerdir.²⁸⁵

1.2.9. Vefat Sonrası İşlemler

1.2.9.1. Yıkanması

Hüsnânın erkek veya kadın olduğu belli olmadığı için onu kimin yıkayacağı veya yıkanıp yıkanmayacağı konusu mezheplerce ortaya konmuştur. Bu konuda fakîhler farklı görüşler öne sürmüşlerdir. Hanefîlerde bir görüşe göre ölen hüsnâ evli ise onu zevcesinin yıkayacağı söylenmiştir.²⁸⁶ Hanefîlerce; eğer hüsnâ durumu belli olmadan

²⁷⁷ Buhuti, *Şerhu Münteha'l-İradat*, I, 86.

²⁷⁸ Âsîmi, I, 161; Haccavi, I, 35.

²⁷⁹ Merdavi, I, 125.

²⁸⁰ Yaşar, "a.g.m.", III, 330.

²⁸¹ Suyûti, 243.

²⁸² Suyûti, 243; Şîrbînî, IV, 353.

²⁸³ Şîrbînî, IV, 378.

²⁸⁴ Suyûti, 245.

²⁸⁵ Huraşi, II, 22; Derdir, *Şerhu'l Kebir*, I, 498; Cezeri, II, 25.

²⁸⁶ Serahsi XXX, 105; Semerkandî, III, 358; İbn Âbidîn, X, 450.

önce, murâhık olduğu halde ölürse avrete bakmak haram olduğundan ve ölümle de bu haramlık ortadan kalkmayacağından erkek olma ihtimalinden dolayı onu kadının, kadın olma ihtimalinden dolayı da erkeğin yıkayamayacağını ve teyemmüm ettirileceğini söylemişlerdir.²⁸⁷ Yine Hanefiler, Murâhık, setri avretin vucubu konusunda bâliğ gibi olduğundan, onu teyemmüm edecek mahrem olan bir akrabası ise, bir bez parçası olmadan teyemmüm edebileceğini, eğer yabancı birisi ise, bir bez parçasıyla teyemmüm ettireceğini²⁸⁸ ve kadın olma ihtimalinden dolayı teyemmüm ettirenin yüzünü çevirmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Hanefiler hünsâ, küçükse onu çocuk hükmünde değerlendirmişler ve onu kadının da erkeğin de yıkayabilmesine cevaz vermişlerdir.²⁸⁹ Ayrıca Hanefiler hünsânın bir cenazenin yıkanması sırasında yanında bulunamayacağını ve erkeği de kadını da yıkayamayacağını²⁹⁰ sadece elbise üzerinden teyemmüm ettirebileceğini ifade etmişlerdir.²⁹¹

Şâfîiler, hünsâ küçükse, diğer çocuklar gibi onu erkeğin de kadının da yıkayabileceğini söylemişlerdir.²⁹² Eğer hünsâ çocukluk devresini geri de bırakmışsa onun yıkanması konusunda mezhepte muhtelif görüşler vardır. Bu görüşlerden birisi, onun teyemmüm ettirilip, defnedilebileceği yönündedir. Başka bir görüş hünsâyı yıkayan mahremi olmayan bir erkekse, gözlerini yumarak ve ellerini dokundurmadan, kadın olursa gözlerini yumarak bedenini kaplayacak şekilde bir kez yıkayacağıdır.²⁹³ Yine istishaben hünsâ küçük hükmünde değerlendirilmiş ve zarurete binaen onu erkeğin de kadınında yıkayabileceği söylenmiştir.²⁹⁴ Mezhepteki bir diğer görüş ise ölen hünsânın varsa terekesinden yoksa beytü'l-malden para alınarak cariye satın alınacağı ve cariyenin hünsâyı yıkayacağıdır ki bu görüşün sahih olmadığı ifade edilmiştir.²⁹⁵

²⁸⁷ Semerkandî, III, 358; İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-Raik Şerhu Kenzi'd-Dekaik*, IX, 337; İbn Âbidîn, X, 450; Cezeri, I, 459.

²⁸⁸ Semerkandî, III, 358; Zeylai, VII, 443; İbn Âbidîn, X, 450.

²⁸⁹ Serahsi, XXX, 105, 106; Kâsâni, X, 462, 463; Mevsili, III, 40; Baberti, Ebu Abdullah Ekmeleddin Muhammed b. Mahmud, *el-Înâye (Fethu'l-Kadirle birlikte)*, b.y., 1970, X, 520; Halebi, II, 336; *el-Fetâva'l-Hindiyye*, VI, 439; İbn Âbidîn, X, 450; Cezerî, I, 506; *Mevsua*, XX, 31; Yıldırım, IV, 409; Akyüz, II, 270; Çeker, "a.g.m.", XVIII, 492.

²⁹⁰ İbn Âbidîn, X, 450; Cezeri, I, 459.

²⁹¹ Cezeri, I, 459.

²⁹² Nevevî, *Ravdatu't-Talibin*, II, 30, 31; Nevevî, *el-Mecmu'*, V, 121; Cezeri, I, 460; *Mevsua*, XX, 31; Akyüz, II, 270.

²⁹³ Nevevî, *Ravdatu't-Talibin*, II, 30, 31; Nevevî, *el-Mecmu'*, V, 121; Cezeri, I, 460; *Mevsua*, XX, 31; Akyüz, II, 270.

²⁹⁴ Nevevî, *Ravdatu't-Talibin*, II, 30, 31.

²⁹⁵ Nevevî, *Ravdatu't-Talibin*, II, 30, 31.

Mâlikîler hünsâyâ parası varsa kendi parasından, parası yoksa beytü'l-malden para alınarak bir cariyeye satın alınıp bu cariye hünsâyı yıkayacağını, cariyeden başkasının onu yıkayamayacağını söylemişlerdir.²⁹⁶ Hanbelîlerin hünsânın yıkanması konusundaki görüşü; yedi yaşındaki veya daha büyük yaştaki bir hünsâ öldüğünde, eğer bir cariyesi varsa, cariyesi tarafından yıkanacağı, cariyesi yoksa ele direkt teması engelleyen bir şey sararak teyemmüm ettirmek gerektiği ve kadına nispetle de erkeğin teyemmüm ettirmesinin daha uygun olduğudur.²⁹⁷

1.2.9.2. Kefenlenmesi

Hünsânın kefeni konusunda görüş bildiren Hanefî²⁹⁸, Şâfiî²⁹⁹ ve Hanbelî mezhepleri; hünsânın kadınlarda olduğu gibi beş kat beyaz elbiseyle kefenlenmesi gerektiğinde ittifak etmişlerdir. Zira bu, örtünmeye daha uygundur ve eğer o, kadınsa sünnete uyulmuş olur. Erkekse üç kat üzerine ziyade yapılmış olur ki, bunda bir sakınca görülmemiştir.³⁰⁰ Şâfiî ve Hanbelî mezheplerine göre kefenin beş parçadan fazla olması ise mekruh sayılmıştır.³⁰¹ Şâfiîler hünsâyı, sadece sağlıklıdayken giymesinin caiz olduğu şeylerle kefenlemenin caiz olacağını söylemişlerdir. Buna göre Şâfiîler hünsânın ipek ve safranlı elbiselerle kefenlenmesini, başka kumaşların mevcut olması hâlinde caiz görmemişler, zaruret halinde bu türden kefene cevaz vermişler, aspur boyasıyla boyanmış bezle kefenlenmesini de caiz görmemişlerdir.³⁰² Hanbelîlerce de hünsânın sağlıklıda, Cuma ve bayramlarda giydiği elbiseyle kefenlenmesinin vâcib olduğu;³⁰³ beyaz, ketenden veya pamuktan kumaş ile kefenlenmesinin ise, sünnete uygun olacağı söylenmiştir.³⁰⁴

1.2.9.3. Cenaze Namazı

Mezheplerin, hünsânın cenaze namazı ile alakalı görüş bildirdiği konular; hünsâ ile birlikte başka cenazelerin olması durumunda hünsânın konacağı yer ve

²⁹⁶ Hattab, VI, 433; Cezerî, I, 459; Akyüz, II, 270.

²⁹⁷ İbn Kudâme, *el-Muğni*, II, 396; Haccavi, I, 334, 335; Buhuti, II, 91; Buhuti, *Şerhu Münteha'l-İradat*, II, 83; Cezerî I, 459; *Mevsua*, XX, 31; Akyüz, II, 270.

²⁹⁸ Serahsi, XXX, 105; Kâsânî, X, 462, 463; Mevsili, III, 40; Zeylai, VII, 444; Baberti, X, 520; Kadızade, X, 521; İbn Âbidîn, X, 450; Cezerî, I, 466.

²⁹⁹ Nevevî, *Ravdatu't-Talibin*, II, 36; Suyûtî, 242; Şîrvânî, IV, 52.

³⁰⁰ Merdavi, II, 514; Haccavi, I, 346; Âsîmi, III, 74.

³⁰¹ Nevevî, *Ravdatu't-Talibin*, II, 30, 31; Buhuti, *Şerhu Münteha'l-İradat*, II, 104.

³⁰² Cezerî, I, 466.

³⁰³ Cezerî, I, 468.

³⁰⁴ Buhuti, *Şerhu Münteha'l-İradat*, II, 104; Âsîmi, III, 74; Cezerî, I, 468.

imamın ve cemaatin cenaze namazında hünsânın neresinde duracaklarıdır. Buna göre; aynı anda birden fazla cenaze olduğunda cenaze tertibinde, hünsânın namazdaki durumuna binaen, cenazesinin kadın cenazenin önüne, erkek cenazenin arkasına konulacağı hususunda Hanefî³⁰⁵, Şâfiî³⁰⁶, Mâlikî³⁰⁷ ve Hanbelî³⁰⁸ mezhepleri ittifak etmişlerdir. İmamın ve cemaatin cenazenin nerede duracağına gelince; Hanefîlerce imamın ve cemaatin ölünün göğüs hizasında durması mendup sayılmıştır. İmam ve cemaatin cenaze namazında cenazenin Şâfiîler kuyruk sokumu hizasında,³⁰⁹ Hanbelîler vücudunun ortası hizasında,³¹⁰ Mâlikîler ise, omuz hizasında duracağı görüşündedir.³¹¹ Ayrıca Şâfiîler hünsânın erkek ölünün cenaze namazını kılarken kuyruk sokumu hizasında duracağını söylemişlerdir.³¹² Hünsânın cenaze namazıyla alakalı bu iki konunun haricinde Hanbelîlerce cenaze namazında cenaze için nidâ edilirken ve dua ederken hünsânın cinsiyeti belli olmadığı için “bu meyyit veya bu şahıs” şeklinde müzekker sığası kullanılması gerektiği ifade edilmiştir.³¹³

1.2.9.4. Taşınması

Hanefî mezhebine göre Hünsânın defnedileceği yere götürülürken erkeklerin kadına benzetilme, kadınlarında erkeklere benzetilme ihtimali olduğundan tabut üzerinde ters çevrilmiş bir vaziyette taşınması güzel görülmüştür. Yine tabutun içinde kadın varmış gibi kapak örtülmesi de Hanefîlerce caiz sayılmıştır.³¹⁴ Taşınmasıyla ilgili Şâfiî mezhebindeki bir görüşe göre birden fazla cenaze olduğunda ilk önce erkek cenazenin, sonra hünsâ cenazenin daha sonra ise kadın cenazenin taşınması daha faziletli görülmüştür.³¹⁵

³⁰⁵ Serahsi, XXX, 107, Kâsâni, VIII, 216; Zeylai, VII, 443; Halebi, II, 335; Kadızade, X, 521.

³⁰⁶ Şâfiî, *el-Ümm*, II, 314; Nevevî, *el-Mecmu'*, V, 182; Nevevî, *Ravdatu't-Talibin*, II, 39; Suyûti, 245.

³⁰⁷ Hattab, VI, 433.

³⁰⁸ İbn Kudâme, *el-Muğni*, II, 421; Merdavi, II, 515; Buhûtî, *Keşşafu'l-Kına*, II, 212; Buhuti, *Şerhu Münteha'l-İradat*, II, 109.

³⁰⁹ Cezeri, I, 470.

³¹⁰ Merdavi, II, 517; Haccavi, I, 350; Buhûtî, *Keşşafu'l-Kına*, II, 212; Buhuti, *Şerhu Münteha'l-İradat*, II, 109.

³¹¹ Hattab, VI, 433.

³¹² Cezeri, I, 476.

³¹³ Buhûtî, *Keşşafu'l-Kına*, II, 114; Buhuti, *Şerhu Münteha'l-İradat*, II, 313.

³¹⁴ Serahsi, XXX, 105; Merdavi, II, 522.

³¹⁵ Suyûti, 245.

1.2.9.5. Defnedilmesi

Hünsânın defni konusunda ele alınan konular; hünsâyı kabre kimin koyacağı, defnedilirken üzerinin örtülüp örtülmeyeceği ve bir kabre birden fazla cenaze konması gerektiğinde nasıl hareket edileceğidir. Hanefiler hünsâyı kabre mahreminin koyacağını söylemişlerdir.³¹⁶ Hanefî, Şâfiî ve Hanbelî mezheplerine göre hünsâ defnedilirken kabrinin perdelenmesi güzel görülmüştür.³¹⁷ Bir zorunluluk nedeniyle kadın, erkek ve hünsâların bir kabre defnedilmesine Hz. Peygamberin(sav)'in Uhud savaşındaki uygulamasına dayanılarak, Hanefî ve Şâfiî mezheplerince cevaz verilmiştir.³¹⁸ Bu şekilde birden fazla cenaze aynı kabre konacağı zaman ise, iki kabir hükmünde olması için iki ölü arasına yüksek bir engel konacağı söylenmiş³¹⁹ ve sıralamanın ise önce erkek, sonra erkek çocuklar, sonra hünsâlar ve sonra kadınlar şeklinde olacağı ifade edilmiştir.³²⁰

1.3. AİLE HUKUKU AÇISINDAN

1.3.1. Radâ'

Evlenme engellerinden birisi olduğu hususunda fakîhlerin ittifak ettiği radâ'; lûgatta süt emmek, meme emmek mânâsına gelir. Şer'i bir terim olarak ise radâ': "Bir kadının sütünün vakti mahsûsunda bir çocuğun midesine gitmesinden ibarettir."³²¹ Radâ'nın evlenmeye engel teşkil etmesi için fakîhler birtakım şartlar aramışlardır. Bu şartlardan, dört mezhebin üzerinde ittifak ettiği şart ise sütü emilen kişinin kadın olmasıdır. Hünsâdan süt gelmesi halinde bunun radâ'dan doğan mahremiyeti oluşturup oluşturmayacağı hakkındaki dört mezhebin görüşünü bu bölümde inceleyeceğiz. Hanefilerin bu konudaki genel görüşü; hünsânın sütüyle

³¹⁶ Serahsi, XXX, 105; Zeylai, VII, 444; Halebi, II, 335; İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-Raik Şerhu Kenzi'd-Dekaik*, IX, 337; İbn Âbidîn, X, 450.

³¹⁷ Serahsi, XXX, 105; Zeylai, VII, 443; Halebi, II, 335; İbn Nüceym, 337; İbn Âbidîn, X, 450; Şirvânî, IV, 117; Buhuti, *Şerhu Münteha'l-İradat*, II, 136; Âsîmi, III, 116.

³¹⁸ Nevevî, *Ravdatu't-Talibin*, II, 57.

³¹⁹ İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-Raik Şerhu Kenzi'd-Dekaik*, IX, 337; Nevevî, *Ravdatu't-Talibin*, II, 57.

³²⁰ Serahsi, XXX, 107; Zeylai, VII, 443, 444; Halebi, II, 335; İbn Nüceym, 337; İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-Raik Şerhu Kenzi'd-Dekaik*, IX, 337; Kadızade, X, 521; Nevevî, II, 57; İbn Âbidîn, X, 450.

³²¹ Bilmen, II, 79.

haramlık sabit olmayacağıdır.³²² Mezhepteki bir diğer görüşe göre hünsâdan süt gelmesi halinde kadınlar bu gelen süte bakarlar. Bu süt katı olduğu ve ancak kadınlarda bulunabilir olduğu açıkça görüldüğünde, emilmesinin süt mahremiyetini gerekli kılacağı, buna karşılık hünsâdan gelen sütün kadın sütü olmadığı söylenirse, bu sütün emilmesiyle mahremiyet oluşmayacağı, ikinci görüşü savunanlarca ifade edilmiştir.³²³

Şâfiîler konuyla ilgili hünsânın erkek olduğu biliniyorsa süt mahremiyetinin oluşmayacağını, hünsânın kadın olduğu biliniyorsa süt mahremiyetinin oluşacağını söylemişlerdir.³²⁴ Hünsâ-i müşkilden süt gelmesi halinde ise, Şâfiîler erkekten de süt gelebilir diyerek kadınların hünsâdan gelen süte bakmasına ve ona göre hüküm verilmesine itiraz etmişler ve böyle bir durumda yapılan nikahın mevkuf olduğunu,³²⁵ hünsânın durumu belli olana kadar bekleneceğini, eğer kadın olduğu anlaşılırsa haramlığın gerçekleşeceği, anlaşılmazsa haramlığın gerçekleşmeyeceğini ifade etmişlerdir.³²⁶ Şâfiî mezhebinin konu hakkındaki bir diğer görüşü ise, bir çocuk hünsânın sütünü emerse bunun süt mahremiyeti oluşturmayacağı,³²⁷ fakat bir kız çocuğunun hünsânın sütünü emmesi durumunda hünsânın kendisinden süt emen bu kız çocuğuyla evlenmesinin haram olacağıdır.³²⁸ Hanbelîlerin çoğunluğu; hünsâda süt bulursa dâhi bununla haramlık sabit olmayacağı görüşündedir.³²⁹ Bu görüşte olanlar, hünsânın kadın olduğunun kesin olmadığını ve şek ile haramlık sabit olmayacağından, hünsânın sütünün radâ' mahremiyetini gerekli kılmayacağını belirtmişlerdir.³³⁰

Hanbelîlerin bu konudaki bir diğer görüşü ise; İbn-i Hâmid (403/1013)'in görüşüdür ki hünsânın durumu açığa çıkana kadar radâ'dan doğacak mahremiyetin mevkuf olduğu, eğer hünsânın kadın olduğu ortaya çıkarsa mahremiyetin oluşacağıdır.³³¹ Mâlikîler ise, diğer üç mezhebin genel görüşlerinden farklı olarak,

³²² İbn Âbidîn, X, 447.

³²³ Cezeri, IV, 226.

³²⁴ Şîrâzî, IV, 590.

³²⁵ Şîrâzî, IV, 590.

³²⁶ Şâfiî, *el-Ümm*, V, 38, 39; Müzeni, 303.

³²⁷ Suyûti, 243; Müzeni, 303; Cezeri, IV, 255.

³²⁸ Müzeni, 303; Cezeri, IV, 227.

³²⁹ İbn Kudâme, *el-Muğni*, IX, 206; Âsîmi, VII, 98; Cezeri, IV, 261.

³³⁰ İbn Kudâme, *el-Muğni*, IX, 206; İbn Kudâme, *el-Umde fi'l-Fıkhî'l-Hanbelî*, I, 159; Merdavi, IX, 332, 333; Âsîmi, VII, 98; Cezerî, IV, 232; *Mevsua*, XX, 27.

³³¹ İbn Kudâme, *el-Muğni*, IX, 206; Merdavi, IX, 332, 333.

hünsânın sütünü emme durumunda radâ'dan doğan mahremiyetin oluşacağı görüşündedirler.³³²

1.3.2. Nikâh

Hünsânın nikâhı hakkında farklı görüşler olmakla birlikte, Mezheplerin genel görüşü hünsâ-i müşkil ile yapılan nikâhın sahih olmadığıdır.³³³ Konuyu ayrıntılarıyla ele alan Hanefiler; hünsâ, bülüğa ermeden önce babası tarafından bir erkekle veya bir kadınla evlendirilirse, nikâhlarının mevkuf olduğunu,³³⁴ bülüğa erene kadar nikâhlarının geçerli olmadığı gibi batıl da olmadığını ve böyle bir evlilik durumunda birisi ölürse diğerinin ona vâris olamayacağını söylemişlerdir.³³⁵ Hünsâ bülüğa erince ise, Hanefiler kadın veya erkek olduğu ortaya çıkarsa, ona göre nikahın geçerli olacağı, bu durumda hünsâ, kız kabul edilip erkekle evlendirilmişse, bâliğ olunca kız olduğu açığa çıkarsa yapılan nikahın geçerli olacağı, erkek olduğu ortaya çıkarsa nikâhın geçersiz sayılacağı, eğer iki hünsâ-i müşkil biri erkek, biri kız diye evlendirilirse, ikisinin de durumu belli oluncaya kadar bekleneceği görüşündedirler.³³⁶ Yine Hanefiler; durumları belli olur da ikisi de kadın veya ikisi de erkek olursa nikâhlarının bâtil olacağını, biri erkek, biri kadın olursa nikâhlarının geçerli olacağını,³³⁷ durumları belli olmazsa yani müşkil olarak kalırlarsa yine nikâhlarının mevkuf olacağını ifade etmişlerdir. Hanefilerin konu hakkındaki bir diğer görüşü ise, hünsâ şahıslar birbirilerini tanımazlar ve ikisini de babaları evlendirirse nikâhlarının geçerli olduğudur. Zira onlardan birisinin babası, onun erkek olduğunu, diğerinin babası da kız olduğunu söylemiştir ve aksi de bilinmedikçe bunların sözleri şer'an makbuldür.³³⁸

Şâfî mezhebinde hünsânın nikahı konusunda farklı görüşler vardır. Şâfîlerin bir görüşüne göre hünsânın evlenmesi sahih kabul edilmemiştir.³³⁹ Bir diğer görüş ise, hünsânın erkeklik organından idrarını yapıyorsa kadınlarla, kadınlık organından idrarını yapıyorsa erkeklerle evlenebileceği, müşkil konumda ise, hünsânın

³³² Cezeri, IV, 227.

³³³ Cezeri, VI, 10.

³³⁴ Serahsi, XXX, 106, 110; İbn Âbidîn, IV, 61.

³³⁵ Serahsi, XXX, 110; Kâsâni, X, 466; Mevsili, III, 40; *el-Fetâva'l-Hindiyeye*, VI, 439, 440.

³³⁶ Serahsi, XXX, 113; Zeylai, VII, 446.

³³⁷ Kâsâni, X, 466; Mevsili, III, 40; *el-Fetâva'l-Hindiyeye*, VI, 439, 440.

³³⁸ *el-Fetâva'l-Hindiyeye*, VI, 440.

³³⁹ Şîrâzî, IV, 166; Nevevî, *el-Mecmu'*, XVII, 312; Suyûti, 245; Şîrbînî, III, 269; Cezeri, IV, 174.

evlenmesi konusunda kendi görüşüne itibar edileceği ve hüsnânın kadın ve erkekten dilediğiyle evlenebileceği, bu evlenmeden sonra diğer cinsle evlenemeyeceğidir. Onun için Mezhepteki azhar görüşe göre hüsnâ bu şekilde evlenmeden önce durumundaki belirsizlik giderilirse bu evlilikte fesih hakkı olmadığı, bir diğer görüşe göre ise muhayyerlik hakkı olduğu ve bu muhayyerlik kullanıldığında nikâhın batıl olacağı söylenmiştir.³⁴⁰ Eğer hüsnâ cinsiyetini belirleyici alametlerle erkeklerin hükümleri kendisi için geçerli olacağı söylenirse ve kadınla evlenirse kendisinde bulunan kadınlık organı fazlalığı dolayısıyla yapılan nikâhta kadının muhayyerlik hakkı olup olmadığı konusunda Şâfiî mezhebinde iki görüş vardır. Birinci görüş eğer hüsnâ erkeklerin idrarını yaptığı yerden idrarını yapar ve erkek olduğuna hükmedilerek kadınla evlenirse hükümde kat'ilik olduğundan bu nikâhta muhayyerlik hakkı olmadığı, eğer onun erkek olduğuna, idrarını yaptığı organa göre değil de idrarın önce çıkmasına ve idrarın çokluğuyla hükmedildiyse hükümde kesinlik olmadığından muhayyerlik hakkı olduğudur. Yine hüsnânın alametlerle kadınlığına hükmedilirse ve erkekle evlenirse, bu nikahta Şâfiîlerin bir kısmı muhayyerlik hakkı vardır derken bazıları da yoktur demişlerdir. Bu hükümlerin erkekliğine hükmedilen ve kadınlarla evlenmek isteyen hüsnâ için de geçerli olduğu söylenmiştir.³⁴¹ Ayrıca Şâfiîler, hüsnânın cinsiyeti konusundaki belirsizlik giderilmeden ve onun kendi durumu hakkındaki görüşü, tercihi alınmadan erkek olarak evlenirse kadın olma ihtimali olduğundan ve kadın olarak evlenirse erkek olma ihtimali olduğundan bu şekilde yapılan nikahın batıl olduğunu söylemişlerdir.³⁴²

Hanbelî mezhebinde hüsnânın nikâhı konusunda ihtilaf vardır. Mezhepteki genel görüş hüsnânın durumu ortaya çıkana kadar nikâhlanmasının haram olduğu ve³⁴³ müşkil konumdaysa hüsnânın hiçbir durumda evlenemeyeceğidir.³⁴⁴ Çünkü onun evlenmesini mubah hale getirecek durum gerçekleşmemiştir ve bu durum da evlenme engellerindedir. Mezhebin bu konudaki diğer bir görüşü ise Şâfiî

³⁴⁰ Şâfiî, *el-Ümm*, V, 44; Müzeni, 238, 239, 303; Maverdî, IX, 380; Nevevî, *el-Mecmu'*, II, 52; Şirbînî, III, 269.

³⁴¹ Maverdî, IX, 383.

³⁴² Maverdî, IX, 383.

³⁴³ İbn Kundüs, Ebû Bekr Takiyüddin b. İbrâhim b. Yusuf, *Havaşi İbn Kundüs ala Kitâbi'l-Furu' li-İbn Müflih el-Hanbeli min Kitâbi'l-Feraiz ila Ahiri'l-Hudud*, Kahire t.y., 187; Haccavi, III, 347; Buhuti, *Şerhu Münteha'l-İradat*, V, 179; Âsîmi, VI, 312, 340.

³⁴⁴ İbn Kudâme, *el-Umde fi'l-Fıkhî'l-Hanbeli*, I, 140.

mezhebinin bu konudaki genel görüşüne paralel olan Hiraki'nin görüşüdür. Hiraki'ye göre bu hususta hüsnânın sözüne müracaat edilir. Eğer kendisinin erkek olup tabiatının kadınlara meyli bulunduğunu ifade ederse kadınlar ile evlenebilir. Bilakis kendisinin kadın olup tabiatının erkeklere meyli bulunduğunu söylerse erkeklerle evlenebilir. Çünkü hüsnânın cinsiyeti konusundaki belirsizlik gizli bir durumdur ve bunu açığa çıkarmak kendisinin ifadesiyle mümkün olur. Hüsnâ bir kadınla veya erkekle evlendikten sonra durumunun aksini iddia etse; mesela erkeğim deyip kadınla evlense ve sonra kadın olduğunu iddia etse sözüne itibar edilmeyeceği; çünkü kendisini yalanlamış ve hem erkekle hem kadınla evlenebilecek bir durumu ortaya çıkarmış olacağı, yine hüsnâ bir kadınla evlense ve daha sonra “Ben kadını, erkek değilim” dese bu ikrarına binaen nikâhın fesih olacağı; fakat vereceği mehrin kendisinden düşmeyeceği, bunun tersi olursa yani erkekle evlenip sonradan “ben erkeğim, kadın değilim derse” nikâhın fesih olmayacağı; çünkü bu halde kendi lehine, başkasının aleyhine ikrarda bulunmuş olacağı da Hanbelîlerce ifade edilmiştir.³⁴⁵ Hanbelî mezhebinde hüsnâ müşkil durumdayken evlendiği takdirde bir görüşe göre bu nikahta muhayyerlik hakkı olduğu bir diğer görüşe göre muhayyerlik hakkı olmadığı söylenmiştir.³⁴⁶

Mâlikî mezhebinin konu hakkında mezhep eserlerinden “*Müdevvene*” adlı eserde hüsnânın nikâhı konusunda İmam Mâlikten bir söz işitilmediği³⁴⁷ belirtilmekle birlikte, mezhebin hüsnânın nikâhı ile ilgili görüşü onun durumunun evlenmeye engel olan durumlardan olduğu ve evlenmesinin sahih olmadığıdır.³⁴⁸ Ayrıca Mâlikîler; eşlerin birinin hüsnâ olmasını müşterek fesih sebebi saymışlar ve hiçbir ön şart olmaksızın bu şekilde gerçekleşen nikâhta bu durumun eşlere nikâhı feshetme hakkı kazandıracağını ifade etmişlerdir.³⁴⁹ Hüsnânın nikâhı konusunda şunu da ifade etmek isteriz ki konuyu tıp alanında işlerken hüsnâ kapsamına giren insanların çocuk sahibi olamayacağı vakaların olduğunu ifade etmiştik ifade etmiştik. Bu bilgiden hareketle, biz de hüsnâ-i müşkil durumda olan kişilerin kendilerinin ve evlenecekleri kişinin ve hatta ailelerin ileride evlilik bağlarında sıkıntı yaşamamaları

³⁴⁵ İbn Kudâme, *el-Muğni*, VII, 619, 620; Âsîmi, VI, 312; Bilmen, V, 368.

³⁴⁶ İbn Kudâme, *el-Muğni*, VII, 579.

³⁴⁷ Sehnûn, *el-Müdevvenetü'l-Kübrâ*, II, 173.

³⁴⁸ Hattab, VI, 432; Derdir, *eş-Şerhu's-Sağir*, II, 373; Derdir, *Şerhu'l Kebir*, I, 601.

³⁴⁹ Cezeri, IV, 164.

adına çocuk sahibi olamayacaklarını bilerek evlenmelerinin daha uygun olacağı kanaatindeyiz.

1.4. HÜNSÂNIN MİRAS HÜKÜMLERİ

Dört Mezhep de hünsânın mirastan ne kadar pay alacağı konusundaki görüşlerini, Hz. Peygamber(sav)'in, hünsânın mirası konusundaki hadisine dayanarak ortaya koymuşlardır. İbn Abbas'tan rivayet edilen bu hadise göre Hz. Peygamber (s.a.v.)'e hünsâ-i müşkil hakkında: **“Nasıl miras verilecek”** diye sorulmuş. Hz. Peygamber (s.a.v.): **“Bevl etmesine göre miras verilir”**³⁵⁰ buyurmuştur. Bu hadis ışığında hünsâ, hadiste belirtilen bevl etmesine ve birtakım alametlere dayanılarak erkek veya kadın cinsinden birisine dâhil edilebiliyorsa yani hünsâ-i gayri müşkil konumdaysa, mirasının yakın olduğu cinse göre olacağı mezheplerce ifade edilmiştir. Buna göre mezhepler, hünsâ-i gayri müşkilin mirasının, yakın olduğu cins esas alınarak belirleneceğinde, yani erkek olduğu ortaya çıkarsa erkek mirasçı gibi; kadın olduğu ortaya çıkarsa, kadın mirasçı gibi pay alacağına ittifak halindedirler.³⁵¹

Hanefilere göre hünsâ hangi cinsiyete göre daha az alıyorsa ona göre alır. Eğer takdire göre mirastan mahrum ise kendisine bir şey verilmez.³⁵² Hünsânın hünsâ-i müşkil olduğu durumda ise, varislerden altı kişinin hünsâ olma ihtimali göz önüne alınarak onun mirastaki payının ne olacağı açıklanmıştır.³⁵³ Varislerden altı kişinin hünsâ olma ihtimali şu şekildedir.³⁵⁴

- A. Erkek evlat
- B. Kız evlat
- C. Oğlun erkek ve kız çocukları
- D. Erkek kardeş
- E. Amca
- F. Amca çocukları

³⁵⁰ Beyhâki, Ferâiz 52, VI, 427; Dârimi, Ferâiz 25, II, 822.

³⁵¹ Kâsâni, X, 463; Şîrâzî, IV, 100; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VII, 115; Sabık, III, 454; Zuhayli, VIII, 426; *Mevsuatu'l-Fıkhiyye*, “İrs” maddesi, Kuveyt 1983, III, 63, 64.

³⁵² İbn Âbidîn, X, 450.

³⁵³ Yıldırım, III, 307.

³⁵⁴ Yıldırım, III, 307.

Varislerden altı kişinin hünsâ olma ihtimali bu şekilde olmakla beraber, Anne ve babanın bir de karı kocanın hünsâ-i müşkil olmasının düşünülmemeyeceği, Hünsâ-i müşkile miras bırakıldığında, kendisinden başka mirasçı bulunmadığı takdirde, tek başına bütün mala varis olacağı da ifade edilmiştir.³⁵⁵ Fakat kendisinden başka varis bulunursa Ebu Hanife; iki hissedenden az olanın verileceğini söylemekle, bir taraftan hünsâ-i müşkile yakinen bilinen hakkı verilirken, diğer taraftan öteki mirasçıların hakları da ihlâl edilmemiş olacağı, yani hünsâ-i müşkil, bir defa erkek bir defa da kadın farz edilerek mirası hesaplanacağı, şayet hünsâ-i müşkilin kadın veya erkek olmakla hissesi değişmiyorsa, problem çıkmadan mirasın dağıtılacağı, eğer birinde mirasçı oluyor, diğerinde olmuyorsa, Mâlikî ve Hanbelî mezhepleri hariç diğer mezheplere göre; hiçbir şey verilemeyeceği ifade edilmiştir.³⁵⁶

Hünsâ-i müşkilin payı bu iki duruma göre yani bir kız bir de erkek kabul edilmesine göre değişiyorsa; ona ne kadar verileceği konusunda Hanefî mezhebinde ihtilaf vardır. Ebû Hanîfe (ra) hünsâyaya mirasta ihtiyaten iki hissedenden az olanın verileceği görüşündedir. Bu görüşe göre; Mesela bir hünsânın babası öldükten sonra, geride bir oğlu ile hünsâ kalırsa; oğluna iki hisse hünsâyaya da bir hisse verilir. Eğer ölen baba, oğul değil de bir kız bırakmışsa, malı, o kız ile hünsâ arasında yarı yarıya taksim edilir. Eğer ölen zat, baba bir kız kardeşini, anasını ve baba bir kardeşi olan bir hünsâyı ve bir de asabe bırakmışsa, o zaman, baba bir kız kardeşine yarı; üçte ikiyi tamamlamak için hünsâyaya altıda bir baba bir kız kardeşmiş gibi verilir. Kalan da asabenin olur. Ölen kimse, bir kadın olur ve geride kocası, anası ve ana baba bir hünsâ bir kardeşi kalırsa; kocası için yarı hisse; anasına altıda bir hisse verilir; kalan da hünsânın olur. Şayet, ölen kadının geride kocası, baba ana bir kız kardeşi ve baba bir hünsâsı kalırsa; o, mirastan düşer ve asabe kılınır. Bir adam ölür ve geride hünsâ olan bir çocuğu ile hünsâ olmayan bir oğlunu ve bir de asabesini bırakır; sonra da çocuğu, hünsânın hâli belli olmadan önce ölürse; İmâm Ebû Hanîfe, İmâm Muhammed ve İmâm Ebû Yûsuf'un ilk görüşü hünsâyaya mîrasın, kadın olarak verileceğidir ki bu, mirasın yarısına tekabül eder ve yarısı da asabenindir. Şayet

³⁵⁵ Bilmen, V, 368; Yazır, II, 380; Yıldırım, III, 307; Yaşar, "a.g.m.", III, 330.

³⁵⁶ Serahsi, XXX, 92, 103; Kâsânî, X, 463, 464; Mevsîli, V, 115; Zeylai, VII, 444; Baberti, X, 521, 522; Halebi, II, 336, 337; İbn Nüceym, *el-Bahrü'r Raik Şerhu Kenzi'd-Dekaik*, IX, 341; Kadızade, X, 521; İbn Âbidîn, X, 450, 451; Sabık, III, 454; Bilmen, V, 368; *Mevsuatu'l-Fıkhiyye*, "İrs" maddesi, III, 64; Yazır, II, 380, 381; Zuhayli, VIII, 427, 428; Yıldırım, III, 307; Yaşar, "a.g.m.", III, 330; Aktan, Hamza, *Mukayeseli İslâm Miras Hukuku*, İstanbul 1991, 216, 217.

ölenin, hünsâ ile birlikte belirli bir oğlu varsa, İmâm Ebû Hanîfe ve İmâm Muhammed malın, aralarında ikili birli taksim edileceğini söylemişlerdir.³⁵⁷

Eğer hünsâ, onlar öldükten sonra sağ kalır; durumu da açıklığa kavuşmaz ise hâkim malı bilinen vârise verirse İmâm Ebû Hanîfe ondan kefil alınmayacağı, İmameyn ise ihtiyaten kefil alınacağı görüşündedir. İmameyn hünsânın erkek olduğu açığa çıkmışsa, kefil almış olduğu şeyi kardeşine geri vereceğini, kadınlığı açığa çıkmışsa, alınan malın geçerli olacağını ifade etmiştir. Ölen bir zatın, kardeşinin bir hünsâ kızı, bir de kardeşinin oğlunun oğlunun bir hünsâ kızı; bir de kardeşinin oğlunun hâli bilinen bir oğlu olursa; bütün Hanefî âlimlere göre, bunlar, aralarında üç hisseyi ortaklaşa alırlar. Ölen zatın bu iki hünsâdan başka vârisi olmazsa biri kardeşinin hünsâsı; diğeri ise, kardeşin oğlunun hünsâsı olduğundan ve birinci hünsâ, diğerinden yukarıda olduğundan malının tamamı, yukarda bulunan hünsâyaya verilir. Bir adam hünsâ bir kız ile hünsâ bir kız kardeş bıraksa bunlar birbirine mukabil olmadıkları ve ikisi de kadın olduğundan hünsâ kız, yarısını alır, kalan kız kardeşine kalır. Kız kardeş kızla birlikte asabe olduğu için Ebu Hanife, İmam Muhammed ve Ebu Yusuf'un önceki kavlinde taksim böyle olduğu ifade edilmiştir.

Bir adam ölüp; geride hünsâ olan kız kardeşi ile kardeşinin hünsâ olan bir kızı kalırsa; bir de asabesi bulunursa; iki hünsâ kadın olarak değerlendirildiğinden mirasın yarısının bacısına yarısının da asabeye verileceği ve kardeşin hünsâ olan kızına bir şey verilmeyeceği, şayet ölenin asabesi olmaz ise, malın tamamı farz olarak ve red olarak kız kardeşine verileceği, keza, bir adam ölüp; hünsâ bir kız ile hünsâ bir kardeş kızı kalır; asabesi de bulunmazsa taksim aynı olduğu da yine ifade edilmiştir. Eğer bir kızı hünsâ olarak bırakır; bir de hünsâ olarak oğlunun kızı kalır; bunun yanında oğlunun oğlunun hünsâ olarak kızı kalır ve de asabesi bulunursa; Hanefîler, bu üç hünsâdan en yukarıdakine yarı; üçte ikiyi tamamlamak için ortada olan hünsâyaya, üç verileceği, kalanın da asabenin olacağı, en aşağıda olan hünsâyaya bir şey verilmeyeceği görüşündedirler. Şayet bir kız, üç de oğul kızı bırakır; onlar da birbirinden aşağı olurlar ve bunlar hünsâ olur; bir de asabesi bulunursa; Hanefîlere göre kızına yarı hisse verilir; altıda bir en yukarda olan hünsâyaya; kalanı da asabeye verilir. Çünkü bu hünsâlar, hâlleri belli olmadığından kadın hükmünde değerlendirilmişlerdir. Şayet asabesi olmamış olsaydı, kalan mîras kızı ile oğlunun

³⁵⁷ Zeylai, X, 450, 451.

kızına miraslarının dörtte biri kadarı red edileceği söylenmiştir. Eğer onlardan en aşağıda olanı, oğlan olursa, o zaman, Hanefilere göre mirasları kızı için yarı; yukarda olan oğlunun hünsâ kızı için, üçte ikiyi tamamlamak için altıda bir; kalan mîras da en aşağıda olan oğlana verilir. Ondan yukarda olan hünsâ ve en aşağıda olan yâni oğlanın bacası olan hünsâ, arasında (ikili birli) taksim edilir. Bir adam ölür, geride karısı ile ana bir iki kardeşini ve baba bir kız kardeşini ve anasını bırakırsa; baba bir kız kardeşi de hünsâ olursa; bu durumda, Hanefilere göre, dörtte biri karasına; üçte biri, iki adet olan ana bir kardeşlerine; geride kalan da hünsâ olan baba bir kız kardeşine verilir.³⁵⁸

Şâfiîler hünsâ-i müşkil'in mirastaki payı erkek veya kadın olmasıyla değişmiyorsa ve mirasçılar da erkek olsun, kadın olsun bundan etkilenmiyorsa, terekenin normal şekilde (tabii mecrasında) taksim edileceğini söylemişlerdir.³⁵⁹ Meselâ mirasçılar anne, ana-bababir olan kardeş ve anabir olan hünsâ'dan ibaretse, miras sanki hünsâ yokmuş gibi taksim edilir. Çünkü hünsâ'nın, ister erkek, ister kadın olsun burada payı değişmez. O her durumda terekenin 1/6'ini alır. Çünkü annenin çocuğu ister erkek, ister kadın olsun terekenin 1/6'ini alır. Ortada birden fazla kardeş olduğu için anne de 1/6'ini alır. Geriye kalan mal ise asabe sıfatıyla ana-baba bir olan kardeş alır.³⁶⁰ Hünsâ'nın erkek veya kadın olması halinde bir sıfatıyla miras alacak, diğer sıfatıyla da miras alamayacak olursa, hünsâ'nın durumu (erkeklik veya kadınlığı) kesinleşinceye kadar kendisine mirastan pay verilmeyeceği veya mirasçılarla anlaşığı takdirde anlaşığı miktarın verileceği, kadın mirasçıların bazıları erkek, erkek mirasçıların bazıları kadın olup mirastan pay alamayacak olurlarsa, hünsâ'ya mirastan bir şey verilmeyeceği de Şâfiîlerce ifade edilmiştir. Meselâ ölen kişinin geride hanımı, amcası ve kardeşinin hünsâ bir çocuğu kalmışsa, kadın 1/4 alır, hünsâ'nın erkek veya kadın olması onun payını etkilemez. Amcaya ise hünsâ'nın durumu müşkil oldukça bir şey verilmez; zira hünsâ erkek kabul edilirse amca mirastan mahrum edilir. Bu durumda hünsâ-i müşkil'e de mirastan bir şey verilmez, çünkü onun kadın olması söz konusudur ve kardeş kızının mirasta hissesi yoktur. Bu durumda terekenin üç tane 1/4'i bekletilir; hünsâ erkek çıkarsa o malı

³⁵⁸ Serahsi, XXX, 92, 103; Kâsâni, X, 463, 464; Mevsili, V, 115; Zeylai, VII, 444, 445; Baberti, X, 521, 522; Halebi, II, 336, 337; İbn Nüceym, *el-Bahrü'r Raik Şerhu Kenzi'd-Dekaik*, IX, 341; Kadızade, X, 522, 523; İbn Âbidîn, X, 451, 452.

³⁵⁹ Şirbînî, III, 41; *el-Fıkhu'l-Menhecî alâ Mezhebi'l-İmam ş-Şâfiî*, V, 128.

³⁶⁰ Şirbînî, III, 41; *el-Fıkhu'l-Menhecî alâ Mezhebi'l-İmam ş-Şâfiî*, V, 128, 129.

kendisi alır, kız çıkarsa o malı amca alır.

Hünsâ'nın kadın veya erkek olması miras payını değiştirirse ve hünsâ ile beraber olan mirasçıların payları da değişirse, bu değişiklik dikkate alınarak mirasın hangi şekilde payı az ise onun verileceği veya bir kısmının taksim edileceği ve geri kalan kısım ise hünsâ'nın durumu açığa çıkıncaya kadar bekletileceği, Hünsâ'nın durumu kesinleşince duruma göre miras paylarının dağıtılacağı veya hünsâ diğer mirasçılarla anlaşıncaya kadar terekenin bekletileceği, Şâfiîlerin bu konudaki bir diğer görüşüdür. Buna göre; meselâ ölen kişinin geride bir oğlu, bir de hünsâ-ı müşkil çocuğu kalırsa, hünsâ'nın erkek olması halinde tereke iki kardeş arasında eşit bir şekilde taksim edilir.³⁶¹ Hünsâ kız olursa tereke'nin 2/3'si erkek çocuğa, 1/3'i de kıza verilir. Bu durumda hünsâ kız olarak kabul edilir ve tereke'nin 1/3'i verilir, hünsâ'nın erkek olma ihtimali de dikkate alınarak erkek kardeşe malın yarısı verilir. Tereke'den geriye kalan ise hünsâ-ı müşkil'in durumu kesinleşinceye kadar bekletilir; hünsâ erkek çıkarsa o malı alır, kadın çıkarsa o malı erkek kardeşi alır. Eğer hünsâ'nın durumu açığa çıkmazsa, kardeşiyle anlaşarak geriye kalan o malı paylaşırlar.³⁶²

Mâlikî mezhebinde ise hünsânın mirası ne az ne çok pay üzerinden değil de orta dereceli olarak değerlendirilmiştir. Buna göre Mâlikîler hünsâ-i müşkile, kadın olarak alacağı hissenin yarısı ile erkek olarak alacağı hissenin yarısının verileceği,³⁶³ iki durumdan birisine göre vâris oluyor, diğerine göre olmuyorsa, varis olarak alacağı hissenin yarısını alacağını ifade etmişlerdir.³⁶⁴ Hanbelîler hünsâ'nın ne erkek ne de kadın olduğu, cinsiyeti belirsiz olarak dünyaya geldiği ve bu yüzden bir zarara uğramaması gerektiği düşüncesiyle hünsânın mirastaki payı konusunda ihtiyatlı bir taksim olması gerektiği görüşündedirler.³⁶⁵ Buna göre Hanbeliler; Eğer ileride hünsâ'nın durumunun anlaşılma ihtimali varsa, hünsânın mirastan en az payı alacağını ve geri kalanın bekletileceğini, durumun anlaşılma ihtimali yoksa taksim; Mâlikî'lerin görüşü gibi olacağı yani kadın olarak alacağı hissenin yarısı ile erkek

³⁶¹ Şirbînî, III, 41; *el-Fıkhü'l-Menhecî alâ Mezhebi'l-İmam ş-Şâfiî*, V, 129; *Mevsuatu'l-Fıkhıyye*, "İrs" maddesi, III, 64.

³⁶² Şirâzî, IV, 100; *el-Fıkhü'l-Menhecî alâ Mezhebi'l-İmam ş-Şâfiî*, V, 130; Bilmen, V, 368.

³⁶³ Hattab, VI, 428; Bilmen, V, 368.

³⁶⁴ Hattab, VI, 428; Derdir, *Şerhu'l Kebir*, II, 1646; Derdir, *eş-Şerhu's-Sağir*, IV, 719, 720.

³⁶⁵ İbn Kudâme, *el-Muğni*, VI, 220, 223; VII, 114, 120; Haccavi, III, 223, 224; Buhuti, *Şerhu Münteha'l-İradat*, IV, 624; Âsîmi, VI, 169.

olarak alacağı hissenin yarısının verileceği görüşündedirler.³⁶⁶

1.5. KAMU GÖREVLERİ AÇISINDAN

1.5.1. Devlet Başkanlığı

Cumhur, hilâfet için Hz Peygamber (s.a.v.)'in: **“Bir kadını devlet başkanı yapan millet dirlik bulmaz.”**³⁶⁷ hadisine dayanarak, erkek olma şartı getirmiştir.³⁶⁸ Hünsâ bir kimsenin halifeliğinin sahih olmayacağına ise dört mezhep ittifak halindedir.³⁶⁹

1.5.2. Hâkimlik

Hanefî hukukçular malî konularda hünsânın hâkimliğine cevaz verirlerken, ceza davası kapsamına giren hadler ve kısas davalarına bakmasına kadın olma ihtimali olduğundan hünsâyı kadın gibi değerlendirmişler ve cevaz vermemişlerdir.³⁷⁰ Hanbelî, Mâlikî ve Şâfiî fukahası da erkek olma şartını öne sürerek ve hünsânın cinsiyetindeki kapalılığı dikkate alarak onun hâkimliğini uygun bulmamışlardır.³⁷¹ Hatta Şâfiîler şahitliğinin kabul edildiği hususlar hakkında bile hünsânın hâkimliğe tayin edilemeyeceği görüşündedirler.³⁷²

³⁶⁶ İbn Kudâme, *el-Muğni*, VI, 220, 223; VII, 114, 120; Haccavi, III, 223, 224; Buhuti, *Şerhu Münteha'l-İradat*, IV, 624; Âsîmi, VI, 169; *Mevsuatu'l-Fıkhiyye*, “İrs” maddesi, III, 64.

³⁶⁷ Buhari, Muhammed b. İsmail b. İbrahim, *Sahihu'l-Buhârî*, b.y., 1991, Megâzi, 82, V, 158.

³⁶⁸ Senhuri, Abdu'r-Rezzâk Ahmet, *Fıkhu'l-Hilâfeti ve Tatavvuriha*, Mısır 1993, 97; Zuhayli, Vehbe, *el-Fıkhu'l-İslâmi ve Edilletuhu*, Dimaşk 1996, VI, 66; VI, 693; Akyüz, Vecdi, *Hilafetin Saltanata Dönüşmesi*, İstanbul 1991, 119.

³⁶⁹ Cezeri, Abdurrahman b. Muhammed b. İyaz, *Fıkhu'l-Mezahibi'l-Erbaa*, Beyrut 2003, V, 366.

³⁷⁰ İbn Âbidîn, VIII, 144; *Mevsua*, XX, 28; Çeker, “a.g.m.”, XVIII, 492.

³⁷¹ Derdir, *eş-Şerhu's-Sağir*, IV, 87; Derdir, *Şerhu'l-Kebir*, y.y., 2006, II, 137; Suyûti, 243; Şirbînî, IV, 502; el-Ensârî, Ebu Yahya Zeynüddin Zekeriyâ b. Muhammed b. Ahmed Zekeriyâ, *Esna'l-Metalib Şerhu Ravdi't-Talib*, Beyrut 2001, IX, 100; Remlî, Şemseddin Muhammed b. Ahmet b. Hamza, Şemsuddin Muhammed b. Ebi'l-Abbâs Ahmed b. Hamza el-Ensârî, *Nihâyeti'l-Muhtâc ilâ Şerhi'l-Minhâc*, Beyrut 1992, VIII, 238; İbn Kudâme, *el-Kaflî Fî Fıkhi'l-İmami'l-Mübeccel Ahmed b. Hanbel*, Beyrut 1982, VI, 86; *Mevsua*, XX, 28; Cezeri, V, 284; Çeker, “a.g.m.”, XVIII, 492.

³⁷² Şirbînî, IV, 502.

1.6. CEZA HUKUKU AÇISINDAN

1.6.1. Kıyas

Fakîhler, hünsânın kasten öldürmesi veya kasten öldürülmesi halinde kıyas hükümlerinin geçerliliği konusunda görüş birliği içerisindeyler.³⁷³ Zira öldürme karşılığı olan kıyas cezalarının tatbiki konusunda cinsiyet farkı gözetilemeyeceği İslam hukukunda yerleşik bir kuraldır. Öldürme dışındaki müessir fiillere kıyas cezasının uygulanmasında ise fakîhler farklı görüşlere sahiptir.

Hanefîler; müessir fiillerde denklik açısından kadınlarla erkeklerin organları arasında fark görmemişlerdir. Hanefîler şüphenin hadd ve kıyas cezalarının düşürülmesinin önemli gerekçeleri arasında olduğunu, hünsâsının durumunun ise daha şüpheli olduğunu, bu prensip gereği bir hünsâ-i müşkilin elini kasten kesen faile, fâil kadın olsa bile kıyasın infaz edilebilmesi için fiil ve faillerde infaza engel en zayıf bir şüphenin bulunmaması zorunlu olduğundan, kıyas uygulanamayacağını ifade etmişlerdir. Hünsâ-i müşkilin cinsiyet durumunun tamamıyla şüpheli olması ve şüphenin kıyas cezasının uygulanmasına engel teşkil etmesi sebebiyle Hanefîler, fail buluşa ermiş ise kendi malından suçun diyetini tazmin edileceği, aksi halde âkilesine tazmin ettirileceği görüşündedirler.³⁷⁴ Hanbelî, Mâlikî ve Şâfiî hukukçular ise bir kıyas suçunda organlar arasında kadın ve erkek ayırımı kabul etmediklerinden hünsâ-i müşkilin elini ister kadın ister erkek kessin ya da hünsâ-i müşkil erkek veya kadının elini kessin her iki durumda faillere cezanın infazını gerekli görmüşlerdir.³⁷⁵

1.6.2. Diyet

Eğer hünsâ-i müşkil maktûl(öldürülen kişi) ise, Hanefî, Mâlikî ve Hanbelîler; hünsânın hem kadın hem erkek olma ihtimali olduğundan, onun diyetinin, erkek ve kadının diyetlerinin yarısı hesap edilip bunların ortalaması alınarak belirleneceği görüşündedirler. Şâfiîler, hünsâ kadına daha yakın olduğundan, kadın için gereken

³⁷³ Serahsi, XXX, 108; Kâsâni, X, 466, 467, Mevsili, III, 40; İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-Raik Şerhu Kenzi'd-Dekaik*, IX, 338; İbn Nüceym, *Zeynüddin(Zeynulâbidin) b. İbrahim Muhammed, el-Eşbah ve'n-Nezair*, Beyrut 1993, 322; *el-Fetâva'l-Hindiyye*, VI, 440, 441; Şâfiî, *el-Ümm*, VI, 26, 27; İbn Kudâme, *el-Muğni*, IX, 379; Buhûtî, *Keşşafu'l-Kına*, V, 524; Buhuti, *Şerhu Münteha'l-İradat*, VI, 58; *Mevsua*, XX, 28; Cezeri, V, 250; Yıldırım, IV, 410.

³⁷⁴ Serahsi, XXX, 108; Kâsâni, X, 466, 467, Mevsili, III, 40; İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-Raik Şerhu Kenzi'd-Dekaik*, IX, 338; *el-Fetâva'l-Hindiyye*, VI, 440, 441; *Mevsua*, XX, 28; Yıldırım, IV, 410.

³⁷⁵ Nevevî, *Ravdatu't-Talibin*, VII, 36; İbn Kudâme, *el-Muğni*, IX, 379; *Mevsua*, XX, 28.

diyetin ödeneceği görüşündedir.³⁷⁶ Hanbeliler kadın ve erkeğin diyetinin yarısı hesap edilip bunların ortalaması alınacağını söylemekle birlikte bunun erkeğin diyetinin dörtte üçüne tekabül edeceğini ifade etmişlerdir.³⁷⁷ Hüsnânın kâtil(öldüren kişi) olması durumunda ise diyeti ödemedede erkek ve kadından farklı görülmemiştir.³⁷⁸ Hüsnâ-i müşkilin yaralanması halindeki diyeti, Hanefî ve Şâfîlerce; erkeğin diyetinin yarısı, Mâlikî, Hanbeli ve Şâfîlerden bir başka görüşte olanlarca hüsnânın diyeti tam diyetin üçte birine ulaşınca kadar erkeklerin diyetiyle eşit olarak belirlenmiştir. Üçte birine ulaşması veya fazla olması halinde, Şâfî ve Mâlikîler; diyeti yarı yarıya düşürürken, yani erkeklerin diyetinin yarısı olduğunu ifade ederken, Hanbelîler; erkeklerin diyetinin dörtte üçüne tekabül edeceğini söylemişlerdir.³⁷⁹

1.6.3. Hüsnâya Karşı İşlenen Suçların Cezası ve Ceza Hukuku Alanına İlişkin Bazı Hükümler

Hanefîlerin dışındaki diğer üç mezhep hüsnânın cinsel organlarına karşı işlenen cinayetlerde ne gerekeceği ile ilgili görüşlere sahiptirler. Bu görüşlere geçmeden önce konunun işlenişi sırasında sıkça geçecek olan “hükümet” kavramını açıklamak istiyoruz. Şahıs aleyhine işlenen suçlardan ölümle sonuçlanmayan yaralama ve sakatlamalarda mağdura ödenmesi gereken ve miktarı belirlenmiş olan bedele erş, erşin dışında kalan ve miktarı belirlenmeyip yetkili mercilerce takdir edilecek olan diyete de hükümet-i adl denir.³⁸⁰

Şâfî ve Hanbeli mezhepleri hüsnânın zekerini, testislerinin ve kadınlık organın dudakçıklarını kesme halinde ne gerekeceğini ayrıntılı olarak ele almışlardır. Buna göre Şâfîler, bir kimsenin, hüsnânın zekerini, kadınlık organının iki dudakçığını ve testislerini kesmesi halinde, hüsnâ; durumu açığa çıkmadan hakkını talep eder ve hak olarak kısas isterse kadın olma ihtimali olduğundan kısasın

³⁷⁶ Serahsi, XXX, 110; Hattab, VI, 433; Şâfî, *el-Ümm*, IV, 114, 115; Nevevî, *Ravdatu't-Talibin*, VII, 121; Suyûti, 243; İbn Kudâme, *el-Muğni*, IX, 670; İbn Kudâme, *el-Kâfi*, IV, 79; İbn Kudâme, *el-Umde fi'l-Fıkhî'l-Hanbeli*, I, 140; Merdavi, X, 64; Âsîmi, VII, 247; *Mevsua*, XX, 29; Cezerî, V, 324; Çeker, “a.g.m.”, XVIII, 492.

³⁷⁷ İbn Kudâme, *el-Kâfi*, V, 220.

³⁷⁸ Şâfî, *el-Ümm*, IV, 114, 115; Nevevî, *Ravdatu't-Talibin*, 121; İbn Kudâme, *el-Muğni*, IX, 670; Âsîmi, VII, 247; *Mevsua*, XX, 29; Çeker, “a.g.m.”, XVIII, 492.

³⁷⁹ Nevevî, VII, 209; Şîrbînî, IV, 88; İbn Kudâme, *el-Muğni*, IX, 670; *Mevsua*, XX, 29.

³⁸⁰ Bilmen, III, 15; Heyet, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, 274.

uygulanmayacağını ve kesme işini yapana her hangi bir şey de gerekmeyeceğini,³⁸¹ hünsânın durumu açığa çıkana kadar durumun idrak edilmediği yerde kısas uygulamanın caiz olmadığı için kısasın mevkuf olduğunu,³⁸² erkek olduğu açığa çıkarsa hünsânın zekerini kesenin hünsâ kısas talep ederse öldürüleceği söylenmiştir.³⁸³ Hünsâ kısas değil de mal talep ederse ve mal talep etmesiyle kısastan vazgeçiyorsa ona kadınlık organının iki dudakçığını kesmekten dolayı kadının diyeti ve zekerini ve testislerini kesmekten dolayı hükümet ödeneceği,³⁸⁴ eğer hünsâ durumu açığa çıkmadan ölürse erkek veya kadın olma ihtimaline binaen ihtiyaten onun için tam kadın diyeti ve hükümet ödeneceği de Şâfiîlerin bu konudaki görüşlerindedir.³⁸⁵ İmam Şâfiî bu genel hükümden ayrı olarak kesme işini yapanın hatâen yapması halinde tam diyet ödeyeceğini ifade etmiştir.³⁸⁶

Hanbeliler hünsânın zekerini kesme durumunda eğer kısas talep edilirse kısasın mevkuf olduğunu ve kesilen organın asli organ olup-olmadığı bilinmediğinden kısas uygulanamayacağını söylemişlerdir. Diyet talep edilmesi durumunda ise hünsânın durumunun açığa çıkma ümidi varsa ona yakın olan diyetin ödeneceği ki bu da kesilen organdan dolayı hükümet ödeneceği, zekerini, testislerinin ve kadınlık organın dudakçıklarını kesme durumunda kadınlık organını kesmekten dolayı kadının diyeti ve erkeklik ve testislerini kesmekten dolayı bir hükümet ödeneceği, hünsânın durumunun açığa çıkma ümidinin olmadığı zaman ise verilecek diyetlerin yarısının ve hükümetlerin yarısının verileceği Hanbelîlerce ifade edilmiştir.³⁸⁷ Hanbelîlerin genel görüşü bu olmakla beraber Hanbelîlerden İbn-i Hâmid (403/1013), hünsânın durumunda noksanlık olduğundan gerekli görülen durumlarda hükümet ödenmeyeceği görüşündedir.³⁸⁸ Mâlikîler, hünsânın zekerini kesme durumunda yarım diyet ve yarım hükümet ödeneceğini söylemişlerdir.³⁸⁹

Mezhep eserlerinde, hünsâ ile ilgili olarak yer alan ceza hukukuna ilişkin birkaç noktayı daha burada zikretmek istiyoruz. Diyet bölümü içerisinde değerlendirilen cenine karşı işlenen cinayetlerde gurre ödenmesi hususunda Hz.

³⁸¹ Şîrâzî, IV, 590.

³⁸² Şâfiî, *el-Ümm*, VI, 131; Mûzeni, 315.

³⁸³ Şâfiî, *el-Ümm*, VI, 131.

³⁸⁴ Mûzeni, 315; Şîrâzî, V, 46.

³⁸⁵ Şâfiî, *el-Ümm*, VI, 131; Şîrâzî, V, 46.

³⁸⁶ Şâfiî, *el-Ümm*, VI, 131.

³⁸⁷ İbn Kudâme, *el-Muğni*, IX, 428.

³⁸⁸ İbn Kudâme, *el-Kâfi*, V, 161.

³⁸⁹ Hattab, VI, 433.

Peygamber(sav), iki kadın arasındaki bir kavga sonunda hamile olanın çocuğu düşünce bir köle veya câriye ödenmesine hükmetmiştir.³⁹⁰

Hanbelî mezhebi, Hz. Peygamber(sav)'in bu hadisine dayanarak hünsâ olan kişinin erkek veya kadın, bir başka ifadeyle köle veya cariye'den hangisine dahil olduğu bilinmediğinden gurre olarak verilemeyeceğini söylemişlerdir.³⁹¹ Şâfiî mezhebi de ceninin düşürülmesinde gurre olarak hünsânın kabul edilmesinin zorunlu olmadığını ve kabul edilmesi konusunda da diyet hakkına sahip olanın mecbur edilemeyeceğini ifade etmişlerdir.³⁹² Hünsânın çenesi yok edildiğinde ödenecek hükümetin miktarı, bu hünsânın bir köle farz edilerek çenesinin giderilmesiyle zînetini yitiren bir köleye ödenmesi gereken hükümetin miktarı kadar olacağında, dört mezhep ittifak halindedir.³⁹³ Hanefiler hünsânın hırsızlık yapması durumunda elinin kesileceğini söylemişlerdir.³⁹⁴ Şâfiîler bir kişinin hünsânın göğüslerini sıkığında süt çıksa bile hükümet ödemeyeceği, yine göğüslerine vurarak onları yok etse eğer hünsânın erkek olduğu ortaya çıkarsa hükümet ödemeyeceğini, kadın olduğu ortaya çıkarsa hükümet ödeyeceğini söylemişlerdir.³⁹⁵ Şâfiî mezhebi içki haddini uygulayacak kişilerin erkelerden olacağı, hünsâ olanların had uygulayamayacağı görüşündedir.³⁹⁶ Hanbelîler hünsânın zekerinin bir kadının cinsel organında kaybolmasıyla zina haddi uygulanmayacağını söylemişlerdir.³⁹⁷ Yine Şâfiîler hünsânın fericiyle bir kızın bekâreti giderilmiş olsa hükümet ödeneceği, fakat ödenecek bu hükümetin bekâretini gidermeden dolayı değil de yaralamadan ve acı vermeden dolayı ödeneceği, zira bekâreti gidermenin ancak asli organla olacağı görüşündedir.³⁹⁸ Ceza hukuku açısından burada zikredilebilecek bir mesele de hünsâ olan kişilerin hürriyeti bağlayıcı cezaya çarptırıldıklarında nereye konacaklarıdır. Bu konuda hukukçular hünsâ kişilerin erkeklerden ve kadınlardan ayrı mekanlara kapatılması gerektiğini vurgulamışlardır.³⁹⁹

³⁹⁰ Ebû Dâvûd, *Diyât*, 19; Tirmizî, *Diyât*, 15; Nesâî, *Ebu Abdurrahman Ahmed b. Şuayb b. Ali b. Bahr b. Sinan b. Dinâr, Sünenü Nesâî*, İstanbul 1992, Kasâme, 39.

³⁹¹ İbn Kudâme, *el-Muğni*, IX, 541; Buhuti, *Şerhu Münteha'l-İradat*, VI, 104.

³⁹² Ensarî, *Esna'l-Metalib Şerhu Ravdi't-Talib*, VIII, 223; Şirbînî, IV, 135.

³⁹³ Cezeri, V, 311.

³⁹⁴ Serahsi, XXX, 108.

³⁹⁵ Suyûti, 243; Şirbînî, IV, 88.

³⁹⁶ Cezeri, V, 33.

³⁹⁷ Buhuti, *Şerhu Münteha'l-İradat*, VI, 187.

³⁹⁸ Nevevî, *el-Mecmu'*, XX, 543; Şirbînî, IV, 100.

³⁹⁹ Desûkî, Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Arafe, *Hâşiyetü'd-Desuki ala Şerh'l Kebir*, Beyrut t.y., III, 280; *Mevsuatu'l-Fıkhiyye*, "Habs" maddesi, Kuveyt 1989, XVI, 317.

1.6.4. Âkileye Katılma

Âkile, kasıtsız olarak işlenen cinayet diyetini veya “gurre” denilen malî tazminatı yüklenip ödeyen asabe, aşiret, divan üyeleri, meslek kuruluşları vb. dir.⁴⁰⁰ Hünsâ-i müşkilin âkileye girmesi konusunda fakîhlerin görüşleri şöyledir: Hanefî, Şâfiî, Mâlikî ve Hanbeliler; hünsâ-i müşkilin, kadın olma ihtimalinden dolayı âkileye dahil edilemeyeceğinde ittifak etmişlerdir.⁴⁰¹ Akile ile ilgili olarak Mâlikîler çocuklukta, bulûğda, delilikte, akıllılıkta, yoksullukta, zenginlikte, gaiplikte, hazırda bulunmakta muteber olan vaktin, diyetin âkileye tevzî edildiği vakit olduğunu ve hünsânın akile tevzi edildiği esnada hünsâyken bilâhare erkekliği belirginleşirse, artık diyet payı ödemekle yükümlü kılınmayacağını söylemişlerdir.⁴⁰²

1.6.5. Kasameye Katılma

Kasâme, kâtili bilinmeyen ve üzerinde katledildiğine dair emareler bulunan bir maktûlün bulunduğu mahaldeki elli kişinin, onu öldürmediklerine, öldüreni bilmediklerine dair yemin etmeleridir.⁴⁰³ Hünsâ-i müşkilin kasâmeye katılması konusunda fakîhler ihtilaf etmiştir. Bu ihtilafa göre, Hanefîlerin ve Hanbelîlerde mezhep içinde sahih görülen çoğunluğun görüşü; hünsâ-i müşkil âkileye dâhil olmadığından ve öldürme vak’aları kadınlara benzeyenlerin şehâdetiyle(yeminiyle) sabit olmayacağından hünsânın kasâmeye katılamayacağıdır.⁴⁰⁴ Hanbelîlerden bazıları da hünsânın kasâmeye katılacağını ve erkek gibi ona yemin ettirileceğini ifade etmişlerdir.⁴⁰⁵ Mâlikîler; kasâme için gerekli olan sebep kendisinde var olduğundan ve hünsânın da kanı dava etme hakkı olduğundan ve bu sebeple yemin etmesine de hukukî bir engel bulunmadığından, hünsâ-i müşkilin kasâmeye katılabileceğini söylemişlerdir.⁴⁰⁶ Şâfiîler; şüpheden dolayı, hünsâ-i müşkile kasâmede normal sayıdan daha çok sayıda, elliden fazla yemin ettirileceği, sonra bu

⁴⁰⁰ Bilmen, III, 7; Erdoğan, 10.

⁴⁰¹ Serahsi, XXX, 109; Mevsîli, III, 40; Nevevî, VII, 205; Suyûti, 246; İbn Kudâme, *el-Muğni*, IX, 26; Buhuti, *Şerhu Münteha'l-İradat*, VI, 146; *Mevsua*, XX, 29.

⁴⁰² Cezeri, V, 336.

⁴⁰³ Bilmen, III, 56; Erdoğan, 232.

⁴⁰⁴ Serahsi, XXX, 109; Kâsânî, X, 467; Mevsîli, III, 40; Zeylai, VII, 444; İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-Raik Şerhu Kenzi'd-Dekaik*, IX, 338; İbn Kudâme, *el-Muğni*, IX, 25, 26; Merdavi, X, 143; *Mevsua*, XX, 29.

⁴⁰⁵ İbn Kudâme, *el-Muğni*, X, 25, 26.

⁴⁰⁶ *Mevsua*, XX, 29.

yemin normal sayıdan daha az kabul edilip, kalanın sulh veya beyana kadar davalıya bırakılacağı görüşündedirler.⁴⁰⁷

1.6.6. Kazf(Nitelikli İftira)

Kazf Fıkhî ıstılahta; namuslu bir kimseye sarahaten veya delâleten zina isnadında bulunmaktır. İffetli Müslümanlara zina isnadında bulunmaya kazf denir.⁴⁰⁸ Hanefîler bir şahsın, bülüğdan önce bir hünsâ-i müşkile “zina yaptı” diye iftira etmesi veya hünsâ-i müşkilin, bir adama bu şekilde iftira etmesi halinde, kazftan dolayı hadd uygulanabilmesi için bülüğ şart olduğundan her iki durumda da hadd gerekmeyeceği,⁴⁰⁹ hünsâ-i müşkil, bülüğa erdikten sonra fakat; henüz durumu ortaya çıkmadan önce birisi ona iftira ettiğinde yine bu durumda iftira edene hadd gerekmeyeceği görüşündedirler. Çünkü kazf haddi, erkeğe “zina yaptı”, kadına “mübaşerete imkân verdi”, anlamına gelen ifadelerle olur. Bu durumda ise kâzifin (iftira atanın) hangi fiile nispet ederek iftira ettiği bilinmez. Hünsâ-i müşkil, Hanefîlerce mecbub(tenasül uzvu kesik olan erkek) veya retka (tenasül uzvu bir et parçası ile kapalı olan kadın) hükmünde değerlendirilmiş ve bu durumdaki kişilere zina isnadında bulunulması halinde nasıl hadd gerekmezse, hünsâ-i müşkile de iftira edilmesi halinde hadd gerekmeyeceği; ama kendisi birisine iftira ettiğinde balığ ve mükellef olduğunda kazf haddi uygulanacağı ifade edilmiştir.⁴¹⁰ Şâfiî mezhebi de hünsâyâ yapılan zina iftirasında kazf haddinin uygulanamayacağı görüşünde olmakla birlikte⁴¹¹ Şâfiîlerden bazıları; hünsânın zâniyelikle suçlanması veya “zina etti” şeklinde hünsâ kelimesi zikredilerek hitabın ona olması halinde bu ifade açık olduğu için kazf haddinin gerekli olacağını söylemiştir.⁴¹² Yine Şâfiîler hünsânın dübüründen zina ettiğini iddia eden kimseye zina lekesi sürmesi sebebiyle kazf haddi uygulanacağını söylemişlerdir.⁴¹³ Mâlikî mezhebi de hünsâyâ yapılan zina iftirasında

⁴⁰⁷ *Mevsua*, XX, 29.

⁴⁰⁸ Cezeri, V, 189.

⁴⁰⁹ Serahsi, XXX, 107, 108; Kâsâni, X, 466, 467; Mevsili, III, 40; İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-Raik Şerhu Kenzi'd-Dekaik*, IX, 338; *el-Fetâva'l-Hindiyye*, VI, 440; Derdir, *eş-Şerhu's-Sağir*, IV, 463; Yıldırım, IV, 410.

⁴¹⁰ Serahsi, XXX, 108; Kâsâni, X, 466, 467; Mevsili, III, 40; İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-Raik Şerhu Kenzi'd-Dekaik*, IX, 338; *el-Fetâva'l-Hindiyye*, VI, 467; Derdir, *eş-Şerhu's-Sağir*, IV, 463.

⁴¹¹ Cezeri, V, 197.

⁴¹² Şirbînî, III, 482.

⁴¹³ Cezeri, V, 197.

zina isnadında bulunanın iddiasını delillendirmediği sürece had cezasına çarptırılmayacağı görüşündedir.⁴¹⁴

1.6.7. Dinden Dönme(İrtidat)

Müslüman olan bir hünsâ-i müşkilin, gerek bülüğ öncesi, gerekse bülüğ sonrası İslâm'dan irtidat etmesi halinde Hanefiler; öldürme şüphe kabul etmeyen bir ceza olduğundan ve hünsâ-i müşkilin de kadın olma ihtimali olduğundan, onun idam edilmesinin gerekmeyeceğinde ittifak içerisinde dir.⁴¹⁵ Bu konuda, ulaşabildiğimiz kaynaklarda Hanefî mezhebi dışındaki mezheplerin görüşlerine rastlayamadık.

1.7. HÜNSÂ İLE İLGİLİ DİĞER HÜKÜMLER

1.7.1. İsim Koyma

Gerek ahiret hayatı gerekse dünya hayatı için doğan çocuğun güzel bir isme sahip olması önem arz etmektedir. Hz. Peygamber (s.a.v.): **“Kıyamet günü şüphesiz isimlerinizle ve babalarınızın isimleriyle çağrılacaksınız, öyleyse isimlerinizi güzel koyunuz.”**⁴¹⁶ buyurarak kişi için sahip olduğu isminin ahiret hayatı için önemine işaret buyurmuştur. Kişinin dünya hayatında da güzel bir isme sahip olması birçok açılardan gereklidir. Buradan hareketle şunu söyleyebiliriz ki toplumumuzun geneli, doğan çocuklarına güzel isim konmasına ve kız ve erkek çocuk için genel kabul gören isimlerden konmasına önem vermişlerdir. Hünsâ durumunda olan kişilere isim konacağı zaman ise, onların sahip oldukları özel durum dikkate alınarak yaşadığı toplumda hem kız hem de erkek çocuk için kullanılan “Yaşar, Uğur, İsmet, Fikret, Hikmet, Ayhan, Deniz, İlke, Yüksel, Özden,....”⁴¹⁷ gibi bir isim konulması faydalı olacaktır. Zira hünsâ'nın ileride tıbbın imkânları ve klasik eserlerde yer alan alametler vasıtasıyla gerçek cinsiyetine kavuşması yani hem erkek hem de kadın olma ihtimali söz konusudur. Klasik eserlerde hünsâ'ya isim konması hususunda herhangi bir bilgi yer almamıştır. Hünsâ'ya isim konulurken; hem kız hem de erkek

⁴¹⁴ Cezeri, V, 197.

⁴¹⁵ Serahsi, XXX, 109; Mevsili, III, 40; Zeylai, VII, 444; İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-Raik Şerhu Kenzi'd-Dekaik*, IX, 338; *el-Fetâva'l-Hindiyye*, VI, 438; Yıldırım, IV, 410.

⁴¹⁶ Dârimi, İsti'zan 59, II, 748.

⁴¹⁷ Duman, 314.

için kullanılan bir isim konulduğunda, ileri de isim konusunda her hangi bir problem oluşmayacağı kanaatini taşımaktayız.

1.7.3. Velilik ve Vekillik

Şâfiîler vekillik konusunda hünsâyı kadın gibi değerlendirmişler⁴¹⁸ ve nikâhta,⁴¹⁹ kurban kesmede, tatavvu hedyini kesmede vekâletini geçerli görmemişlerdir.⁴²⁰ Yine Şâfiîlerce nikâhın rükünlerinden birisi olarak kabul edinilen velilik⁴²¹ meselesinde hünsânın veli sıfatıyla nikah akdetmesinin sahîh olmayacağı ifade edilmiştir.⁴²²

1.7.2. Giyim ve Takı

Hanefîlere göre, hünsâ-i müşkilin erkek olma ihtimalinden dolayı ipek elbise giymesi ve takı takması mekruh görülmüştür.⁴²³ Hanefî fakîhlerden Serahsi'nin(483/1090) bu konudaki görüşlerini aynen aktarmakta fayda mülâhaza ediyoruz ki Serahsi şunları söylemiştir: *“Hünsâ hayattayken ipek giymesini ve zîynet eşyası kullanmasını mekruh sayarım. Çünkü Hz. Peygamber'in altını sağ eline, ipeği sol eline alıp **“bu ikisi ümmetinden erkek olanlara haramdır, kadınları için helal kılınmıştır”**⁴²⁴ dediği rivayet edilmiştir. Bunların giyilmesini ancak giyenin kadın olması koşuluyla mübah saymıştır. Hünsâda ise bu koşulun bulunup bulunmadığı kesin olarak bilinmemektedir. Mübah ya da kararsızlık edilen şeyde ise sakıncalık yönü tercih edilir. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.v.) **“Haramlar apaçık bellidir, helaller apaçık bellidir. Bu ikisi arasında şüpheli olanlar vardır. Sana şüpheli olanı, şüpheli olmayan karşılığında bırak”**⁴²⁵ buyurmuştur. İpek giymeyi bırakmak hünsâyâ şüphe vermez. Giymek ise şüphe verir. Bunun açıklaması şöyledir:*

⁴¹⁸ Suyûti, 243.

⁴¹⁹ Cezeri, IV, 22.

⁴²⁰ Suyûti, 243; Ensarî, *Esna'l-Metalib Şerhu Ravdi't-Talib*, V, 104.

⁴²¹ Cezeri, IV, 22.

⁴²² Hisnî, Ebû Bekr Takıyyüddin b. Muhammed b. Abdülmü'min, *Kıfayetu'l-Ahyar fî Halli Gayeti'l-İhtisar*, Beyrut t.y., II, 88, Cezeri, IV, 22.

⁴²³ Serahsi, XXX, 106; Semerkandî, III, 358; Kâsânî, X, 466; Mevsîlî, III, 39; Zeylai, VII, 442; Baberti, X, 519; İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-Raik Şerhu Kenzi'd-Dekaik*, IX, 336; *el-Fetâva'l-Hindîyye*, VI, 438; ; İbn Âbidîn, X, 449; Çeker, “a.g.m.”, XVIII, 492.

⁴²⁴ Ebu Davud, Süleyman b. el-Eş'as b. İshak el-Ezdî es-Sicistânî, *Sünenü Ebu Davud*, Beyrut 1988, Libas 14, II, 458; Nesâî, Zinet 40, VIII, 160.

⁴²⁵ Buhârî, İman 40, I, 25, Buyû 2, III, 5; Müslim, Müsakât 107, II, 1219; Ebu Davud, Buyû 3, II, 263; Tirmizî, Muhammed b.İsâ b. Sevre, *Sünenü't-Tirmizî*, İstanbul 1992, Buyû 1, III, 511; Nesâî, Buyû 2, VII, 242.

*Haramdan sakınmak farzdır. Oysa mubahı yapmak farz değildir. Buna göre, şayet hünsâ erkek ise harama düşmüş olmaması için ihtiyatlı olan ipek giymemesidir.*⁴²⁶

Hanefilerin hünsânın ipek kullanması konusundaki genel görüşü Serahsi'nin görüşleriyle paralellik arz etmektedir. Hanefilere göre hünsânın altın ve ziynet eşyası takması da mekruh görülmüştür.⁴²⁷

Şâfîiler hünsâyı giyinme konusunda erkek gibi değerlendirmişler ve onun ibrişim (böceğin koza içinde ölmesinden sonra çıkarılan), kazz (böcekten sağken kendisinden çıkarılan) ve harîr (ibrişim'i de kazz'ı da kapsayan) kelimeleriyle ifade edilen ipeğin her çeşidini giymesinin haram olduğunu söylemişlerdir.⁴²⁸ Buna göre hünsânın arada ayırıcı bir perde bulunmaksızın, ipekten yapılmış bir sergi üzerinde oturması veya ipekten yapılmış bir yastığa yaslanması da haram görülmüştür. Ancak mesela ipekten yapılmış bir serginin üzerine pamuktan dokunmuş bir bez serilirse, ipeğe dikilmiş olmasa bile üzerine oturmak helâl sayılmıştır. Hünsânın zaruret nedeniyle veya ihtiyaçtan dolayı, uyuzluğu veya biti gidermek için, namazda avret yerlerini örtebilmek için, başka bir giysi bulamadığı takdirde avret yerlerini insanların gözünden korumak için ipek giysiler giymesine cevaz verilmiştir. Yine hünsânın bir kısmı ipek, bir kısmı da yün, ya da pamuk veya keten veya bunlara benzer başka bir şeyden dokunmuş olan elbiseyi giymesi, ipeğin bu sayılan doku maddelerine eşit, ya da az olması şartıyla caiz görülmüş; ancak ipek çoğunlukta olursa giymesi helâl görülmemiştir.⁴²⁹ Yine Şâfîilerce bir kısmı ipek bir kısmı başka kumaştan elbise konusunda ipek ve başka kumaştan yapılmış elbisede ipek zahirse, açıkça görülüyorsa, ipeğin miktarı az bile olsa haram olduğu, diğer kumaş ipeği gizlemişse ipeğin miktarı çok olsa bile helal olduğu ifade edilmiştir.⁴³⁰ Hünsâ için tamamı veya büyük bir kısmı safran bitkisiyle boyanmış olan, örf'e göre kendisine; "Bu safranla boyanmıştır" denilebilen elbiseyi giymenin haram olduğu,⁴³¹ ama safran boyasının bazı damlacıklarının bulaşmış olduğu elbisenin böyle olmayıp giyilebileceği, aynı kayıtlar çerçevesinde aspurla boyanmış giysiyi giymenin de

⁴²⁶ Serahsi, XXX, 106.

⁴²⁷ Serahsi, XXX, 109; Kâsâni, X, 466; Mevsili, III, 39; Baberti, X, 519; İbn Nüceym, IX, 336; *el-Fetâva'l-Hindiyye*, VI, 438; İbn Âbidîn, X, 449; Çeker, "a.g.m.", XVIII, 492.

⁴²⁸ Nevevî, *Ravdatu't-Talibin*, II, 161; Suyûti, 243; Cezeri, II, 14.

⁴²⁹ Nevevî, *Ravdatu't-Talibin*, II, 161; Cezeri, II, 14.

⁴³⁰ Nevevî, *Ravdatu't-Talibin*, II, 161.

⁴³¹ Nevevî, *Ravdatu't-Talibin*, II, 161; Cezeri, II, 14.

mekruh olduğu da Şâfiîlerce ifade edilmiştir.⁴³² Hünsânın altından yüzük ve diğer ziynet eşyası kullanması haram sayılırken, gümüşten kullanması erkeğe kıyasla helal görülmüştür.⁴³³ Ayrıca Şâfiîlerce hünsânın ellerini kına ile boyaması da erkekler gibi caiz görülmemiştir.⁴³⁴

Hanbelîlerin konu hakkındaki görüşü bazı farklar olmakla birlikte Şâfiîlerinkine yakındır. Buna göre Hanbelîler; ister elbise şeklinde, ister başka şekillerde olsun, giyilen elbise ipekle astarlı olsa veya giyilen ipek elbise başka maddelerle astarlı da olsa da, ipekli kullanmanın hünsâlara haram olduğunu ifade etmişlerdir. Yine şalvar veya don uçkurunun, tespîh ipinin ve benzeri şeylerin ipekten olması, ipek sergi üzerine oturmak, ipeğe yaslanmak, ipek yastık kullanmak haram görülmüştür. Hünsânın, yarıdan azı veya en fazla yarısı ipek, diğer kısmı yün, pamuk ve keten gibi başka maddelerden mamul elbiseyi giymesine cevaz verilirken, çoğunluğu ipek olan elbiseyi giymesinin haram olduğu; ancak ipek daha ağır olur da diğer maddeler görünüm bakımından daha fazla yer tutarlarsa bu takdirde giymesinin helâl olacağı söylenmiştir. Hanbelîler hâlis ipek anlamına gelen dibâcı da ipek hükmünde değerlendirmişlerdir. Bitleri gidermek veya ipek giysi giymenin yararlı olacağı bir hastalığı izâle etmek, mübah maksatlı bir savaşta ihtiyaç duyulmasa bile miğfer ve zırh astarı için ipek giymek veya kullanmak, sıcaktan veya soğuktan korunmak ya da düşmana karşı muhafaza olunmak ve benzeri sebepler için ipek giymek mübah sayılırken, hünsânın safran bitkisiyle boyanmış elbiseyi, hâlis kırmızı renkteki giysiyi veya safran bitkisiyle boyanmış bir giysiyi giymesi mekruh görülmüştür. Yine altın veya gümüşten dokunmuş elbise giymek hünsâlara haram görülürken,⁴³⁵ gümüşten yüzük takması ve yakut, zümrüt gibi madenlerden yapılmış takı kullanması mübah sayılmıştır.⁴³⁶

1.7.4. Halvet ve Yolculuk

Hanefîler ve Şâfiîler hünsâ, bir erkekle yalnız kalırsa, kadın olma ihtimalinden dolayı yabancı bir kadınla erkeğin halveti gerçekleşeceğinden, bir kadınla yalnız kalırsa, bu kez de erkek olma ihtimalinden dolayı yine yabancı bir

⁴³² Nevevî, *Ravdatu't-Talibin*, II, 161; Cezeri, II, 14.

⁴³³ Nevevî, *Ravdatu't-Talibin*, II, 161; Şîrbînî, I, 579, 580.

⁴³⁴ Nevevî, *Ravdatu't-Talibin*, II, 355.

⁴³⁵ Haccavi, I, 441; Cezeri, II, 15.

⁴³⁶ Buhuti, *Şerhu Münteha'l-İradat*, II, 266, 268.

kadınla bir erkeğin halveti gerçekleşeceğinden hünsânın mahremi olmayan kadınla veya mahremi olmayan erkekle yalnız kalmasına⁴³⁷ ve erkeklerin yanında açılmasına cevaz vermemişlerdir.⁴³⁸ Bunun gibi Hanefiler hünsânın, kadın olma ihtimalinden dolayı erkeklerden mahremi olan birisi beraberinde olmadan yolculuk yapmasını ihtiyaten caiz görmezken,⁴³⁹ Şâfiîler kadınlar gibi mahremi olmadan yolculuğunun caiz olmadığını söylemişlerdir.⁴⁴⁰ Ancak Hanefiler hünsânın yanında iki kadınla beraber yolculuk yapmasına cevaz vermişlerdir.⁴⁴¹ Hanefiler mahremi olan veya olmayan kadının hünsânın kadın olma ihtimali olduğu ve bu durumda iki kadının yanlarında erkek mahremi olmadan yolculuğa çıkmış olacaklarından ve bunun haram olacağından, hünsâ ile yolculuğa çıkmasının mekruh olduğunu ifade etmişlerdir.⁴⁴² Hanefiler hünsâyı bir erkeğin öpmesi halinde hısımlık mahremiyetinin oluşacağını söylerken,⁴⁴³ Şâfiîler ve Hanbelîler hünsânın tenasül organından yapılan cinsel temasın hısımlık mahremiyetini oluşturmayacağını söylemişlerdir.⁴⁴⁴ Burada zikredilmesi gereken bir husus da hünsânın durumunu açığa çıkartmak için onun avret yerine bakma meselesidir. Hanefilerce buluğa erdikten sonra erkek ve kadının, hünsânın durumunu araştırmak için avret yerine bakması karşı cinse bakma ihtimalinden dolayı mekruh görülmüştür. Bunun yerine hünsânın durumunu araştırmak için hünsâsının malı varsa malından yoksa devlet hazinesinden bu işleri bilen bir cariye satın alınacağı ve o cariyenin hünsânın durumunu inceleyeceğini, böyle olunca hünsâ eğer kadınsa kadının kadına bakması, eğer erkekse cariyesinin efendisine bakması söz konusu olacağından bunun caiz olacağını ifade edilmiştir.⁴⁴⁵ Burada şunu da ifade etmek gerekir ki Şâfiî alimlerce yalnız başına bulunan genç kadına selam vermek haram görülmüş ve yalnız başına bulunan hünsâ-i müşkile de selam vermek hünsâ genç kadın hükmünde değerlendirilerek haram sayılmıştır.⁴⁴⁶

⁴³⁷ Serahsi, XXX, 108; Mevsili, III, 39; Halebi, II, 335; İbn Nüceym, IX, 336; Kadızâde, X, 520; İbn Âbidîn, X, 449; Suyûti, 243; Yıldırım, IV, 409; Çeker, “a.g.m.”, XVIII, 492.

⁴³⁸ Mevsili, III, 39; Zeylai, VII, 442; İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-Raik Şerhu Kenzi'd-Dekaik*, IX, 336.

⁴³⁹ Serahsi, XXX, 108; Mevsili, III, 39; Zeylai, VII, 442; İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-Raik Şerh Kenzi'd-Dekaik*, IX, 336; Kadızâde, X, 520; İbn Âbidîn, X, 449.

⁴⁴⁰ Suyûti, 243.

⁴⁴¹ Zeylai, VII, 442.

⁴⁴² Serahsi, XXX, 109; İbn Âbidîn, X, 449.

⁴⁴³ Serahsi, XXX, 106; İbn Âbidîn, X, 449.

⁴⁴⁴ Cezeri, IV, 65.

⁴⁴⁵ Serahsi, XXX, 108.

⁴⁴⁶ Cezeri, II, 52.

1.7.5. Şahitlik

Hünsânın şahitliği konusunda görüş bildiren mezhepten birisi olan Hanefiler, buluğa ermeyen hünsânın erkek çocuk veya kız çocuk hükmünde olduğunu ve şahitlik şartlarından olan buluğa erme şartına haiz olmadığı için şahitliğinin geçerli olmadığını belirtmişlerdir. Buluğa eren hünsânın şahitliği ise, Hanefilerce kadın gibi değerlendirilmiş ve kısas ve had dışındaki durumlarda şahitliğinin geçerli olduğu ifade edilmiştir.⁴⁴⁷ Şâfîiler hünsânın şahitliğini kadın gibi değerlendirmişlerdir. Buna göre Şâfîiler; hünsâ nikahta şahitlik ederse ve sonra erkek olduğu açığa çıkarsa nikahın geçerli olacağı görüşünde olmakla birlikte, erkeklikleri açığa çıkmamış iki hünsânın şahitliğini, daha sonra birinin erkek diğeri kadın olduğu ortaya çıkarsa, nikahta iki erkek şahit şart olduğundan ve bu şart gerçekleşmemiş olduğundan akdedilen nikahın sahih olmayacağını ifade etmişlerdir.⁴⁴⁸ Mâlikî fakîhler de hünsânın sadece mallarla ilgili işlerde şahitliğinin kabul edileceğini ve şahitliğinin kabul edildiği yerde de onun kadın hükmünde değerlendirileceğini ifade etmişlerdir.⁴⁴⁹

1.7.6. Yeminler

Hünsânın üzerine, hünsâ zikredilerek yapılan yeminlerin durumu hususunda sadece Hanefî kaynaklarında bilgilere rastladık. Buna göre bir adam karısına: “Eğer önce oğlan doğurursan sen benden boşsun” veya câriyesine: “Eğer önce oğlan doğurursan sen hürsün” dese, o da hünsâ-i müşkil doğursa, hünsâ-i müşkilin durumu belli olana kadar karısının boş olmayacağı ve cariyesinin de hür olmayacağı, sonraki bir dönemde hünsânın erkek olduğu açığa çıkarsa karısının boş ve de cariyesinin hür olacağı, şayet kadın olduğu belli olursa karısının boş olmayacağı, cariyesinin de hür olmayacağı Hanefilerce ifade edilmiştir.⁴⁵⁰

⁴⁴⁷ Serahsi, XXX, 109; *el-Fetâva'l-Hindiyye*, VI, 442; İbn Âbidîn, VIII, 190; *Mevsua*, XX, 28; Çeker, “a.g.m.”, XVIII, 492.

⁴⁴⁸ Suyûti, 243; Cezeri, IV, 23.

⁴⁴⁹ Hattab, VI, 432.

⁴⁵⁰ Serahsi, XXX, 106; Mevsli, III, 40; Zeylai, VII, 443; Halebi, II, 336; İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-Raik Şerhu Kenzi'd-Dekaik*, IX, 337; Kadızade, X, 519; *el-Fetâva'l-Hindiyye*, VI, 441.

1.7.7. Vakıf Kurumu

Bu başlık altında bir kimsenin vakfetme sırasında kullanılan sîğa ile hünsânın vakıf lehtarları kapsamına girip girmeyeceğini inceleyeceğiz. Araştırmalarımız neticesinde Şâfiî ve Hanbelî mezheplerinin bu konuda görüş beyan ettiklerini tesbit ettik. Buna göre; Şâfiîler, bir adam “evlatlarıma vakfettim” derse bu sözün içersine erkek, kız ve hünsâ evlatların dâhil olacağı, buna karşılık “erkek evlatlarıma” veya “kız evlatlarıma” şeklinde vakıfta bulunduğu hünsânın erkek veya kız olduğu bilinmediğinden onun vakfedilene dâhil olmayacağı görüşündedirler.⁴⁵¹ “Erkek ve kız evlatlarıma” şeklinde vakfedildiğinde bunun içersine hünsânın dâhil olup olmayacağı hususunda mezhepte iki görüş vardır. Birinci görüşte olanlar hünsânın ne erkek ne de kız olduğundan dâhil olmayacağını, ikinci görüşte olanlar ise, hünsânın ya erkek ya da kız olduğu, bu iki cinsten birisinden olmaktan uzak olmadığı için dâhil olacağını ifade etmişlerdir.⁴⁵²

Hanbelî mezhebinin konu hakkındaki görüşü; eğer bir adam “evladım üzerine vakfettim” derse bu sözün içersine erkek, kız ve hünsâ olan tüm evlatların dâhil olacağıdır.⁴⁵³ Bu görüşte olanlara göre; cemi müzekker sîğasıyla “evlatlarım” şeklinde yapılan vakıftan erkek, kız ve hünsâ evlatlar eşit olarak faydalanır. Yine bir adam “Beni Haşim” gibi kabile ismi şeklinde; “beni fulan” diyerek vakfetse; erkek, kız ve hünsâ olanlar lafzın gerektirdiğinin ortak olmak olduğu gerekçesiyle bu söze dâhil edilirken,⁴⁵⁴ bir kimsenin oğulları üzerine veya kızları üzerine vakfettiğinde hünsâ bu vakfedilene dâhil edilmemiştir.⁴⁵⁵ Hünsânın kız ve erkek evlatlar diye yapılan vakfa ancak kendisinin dâhil olduğu açıklandığında dâhil olacağı da Hanbelî âlimler tarafından ifade edilmiştir.⁴⁵⁶

1.7.8. Vasiyet

Vasiyet lügatte emir; bir işi bir şahsa ısmarlama, demektir. Vasiyetin çoğulu vesâya’dır. Şer’i olarak ise vasiyet; bir malı veya menfaati, ölümden sonra’ya izafe ederek, bir şahsa veya bir hayır cihetine teberru yoluyla (yani, meccanen karşılıksız

⁴⁵¹ Nevevî, *el-Mecmu’*, XVI, 278.

⁴⁵² Şîrâzî, III, 685; Nevevî, *el-Mecmu’*, XVI, 279.

⁴⁵³ Buhuti, *Şerhu Münteha'l-İradat*, IV, 367.

⁴⁵⁴ Buhuti, *Şerhu Münteha'l-İradat*, IV, 375.

⁴⁵⁵ Buhuti, *Şerhu Münteha'l-İradat*, IV, 375.

⁴⁵⁶ Buhuti, *Şerhu Münteha'l-İradat*, IV, 375.

olarak) temlik etmektir.⁴⁵⁷ Vasiyet esnasında veya bu manaya gelebilecek bir durumda kullanılan sözler açısından hüsnânın durumunu bu başlık altında inceleyeceğiz. Hanefiler erkek karısına “ilk doğurduğun çocuk erkek olursa sen boşsun” dese ve sonra kadın, hüsnâ-i müşkil bir çocuk doğursa, çocuğun cinsiyeti netleşmeden talak(boşama) gerçekleşmez demişlerdir.⁴⁵⁸ Bir şahıs, bir kadının karnındaki çocuğun erkek olması halinde ona bin dirhem, kız olması halinde ise beş yüz dirhem vereceği vaadinde bulunsa ve çocuk dünyaya hüsnâ-i müşkil olarak gözlerini açsa, ona beş yüz dirhem verileceği, kalan beş yüz dirhem de hüsnânın durumu belli olana kadar bekletileceği, hüsnânın durumu belli olup, erkek olduğu anlaşılırsa o beş yüz dirhem ona verileceği, kız olursa veya durumu belli olmazsa, beş yüz dirhem vasinin vârislerine verileceği de Hanefilerce ifade edilmiştir.⁴⁵⁹

Şâfîiler bir adam oğullarıma 1000, kızlarıma 100 veriyorum diye vasiyette bulunsa ve çocuklarından birisi hüsnâ olsa, hüsnâ yakın olan hakkını yani 100’ü alacağı, geri kalan kısmın ise, durumu açığa çıkana kadar bekletileceği görüşündedir.⁴⁶⁰

Hanbelîler, bir kimsenin kızlarına vasiyette bulunduğunda, hüsnânın bu vasiyete dâhil olmayacağı görüşündedirler.⁴⁶¹ Yine Hanbelîler bir kimse kölelerine vasiyette bulunduğunda bu vasiyetin içersine erkek, kadın ve hüsnâ kölelerin gireceği, bir kimsenin “abd” kelimesini kullanarak kölelerine vasiyette bulunduğunda bunun ancak erkek köleler için geçerli olacağı, “kadın kölelerim” veya “cariyelerim” diye vasiyette bulunduğunda bunun da kadın köleler için geçerli olacağı ve bu şekilde yapılan vasiyetten hüsnâyâ bir şey verilmeyeceğini ifade etmişlerdir.⁴⁶² Ayrıca Hanbelî âlimler bir kimsenin “oğluma” veya “filanın oğluna” diye vasiyete bulunduğunda bu vasiyete hüsnânın dâhil olmayacağını, buna karşın “filanın çocuğuna” diye vasiyette bulunduğunda erkek, kadın ve hüsnânın bu türde yapılan vasiyete dâhil olacağını belirtmişlerdir.⁴⁶³

⁴⁵⁷ Cezeri, III, 277.

⁴⁵⁸ Serahsi, XXX, 109.

⁴⁵⁹ Serahsi, XXX, 109; Kâsânî, X, 467; Mevsîli, III, 40; İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-Raik Şerhu Kenzi'd-Dekaik*, IX, 338; *el-Fetâva'l-Hindiyye*, VI, 442.

⁴⁶⁰ Şîrâzî, III, 731; Nevevî, *el-Mecmu'*, XVI, 453; Ensarî, *Esna'l-Metalib Şerhu Ravdü't-Talib*, IV, 114.

⁴⁶¹ İbn Kudâme, *el-Muğni*, VI, 501, 502.

⁴⁶² İbn Kudâme, *el-Muğni*, VI, 502.

⁴⁶³ İbn Kudâme, *el-Muğni*, VI, 502

1.7.9. Savaşla İlgili Hükümler

1.7.9.1. Cizye

Cizye, gayr-i müslimlerin mükellef olan erkeklerinden seneden seneye alınan şahsî bir vergidir ki buna “harâcu’r ruûs” da denilir.⁴⁶⁴ Hanefî, Şâfiî ve Hanbelî mezhebindeki sahih kabul edilen görüş; hünsânın cizye ödemekle yükümlü olmadığıdır.⁴⁶⁵

1.7.9.2. Hünsânın Savaşa Katılmasının Hükümü ve Savaşa Katılması Halinde Ganimetten Alacağı Pay

Hanefilere göre savaşa katılma hususunda hünsâ çocuk gibi değerlendirilmiş ve savaşa katılması halinde, durumu netlik kazanmadan ganimetten pay alması caiz görülmemiştir. Hanefiler, hünsânın savaşa katılması halinde onun durumunda ihtimal söz konusu olduğundan kendisine ganimetten pay değil de hediye cinsinden şeyler verileceği,⁴⁶⁶ bu ihtimale binaen de hediyenin miktarı hususunda onun hakkında iki durumdan en aşağı olanın sabit olacağı görüşündedirler.⁴⁶⁷ Ayrıca Hanefiler hünsânın savaşta şehit olması halinde bir pay da verilmeyeceğini ifade etmişlerdir.⁴⁶⁸ Şâfiîler hünsânın savaşa katılma konusunda kadın gibi olduğunu⁴⁶⁹ ve savaşa katılmasının vacip olmadığını⁴⁷⁰; fakat erkek olduğu açığa çıkarsa savaşa katılmasının vacip olduğunu,⁴⁷¹ hünsâ-i müşkil olduğu halde savaşa katıldığında ise, kendisine ganimetten pay değil de hediye cinsinden şeyler verileceğini ifade etmişlerdir.⁴⁷² Hanbelîlerce hünsâ kadın gibi değerlendirilmiş ve savaşa katılması vacip görülmemiş,⁴⁷³ savaşa katılması durumunsa ise, ganimetten bir hediye

⁴⁶⁴ Bilmen, IV, 97.

⁴⁶⁵ Serahsi, XXX, 109; Mevsîli, III, 40; Zeylai, VII, 444; *el-Fetâva'l-Hindiyye*, VI, 441; Şîrâzî, V, 321; Suyûti, 243; Ensarî, *Esna'l-Metalib Şerhu Ravdi't-Talib*, VIII, 540; Şîrbînî, IV, 325; Haccavî, II, 129; Buhutî, *Şerhu Münteha'l-İradat*, III, 94; Âsîmî, IV, 306.

⁴⁶⁶ Serahsi, XXX, 109; Zeylai, VII, 444; İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-Raik Şerhu Kenzi'd-Dekaik*, IX, 338.

⁴⁶⁷ Serahsi, XXX, 109; Kâsânî, X, 463; Mevsîli, III, 40; İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-Raik Şerhu Kenzi'd-Dekaik*, IX, 338.

⁴⁶⁸ *el-Fetâva'l-Hindiyye*, VI, 441.

⁴⁶⁹ Suyûti, 243.

⁴⁷⁰ Şîrâzî, V, 270.

⁴⁷¹ Şîrbînî, IV, 287.

⁴⁷² Nevevî, *Ravdatu't-Talibin*, V, 329; Suyûti, 243.

⁴⁷³ İbn Kudâme, *el-Muğni*, X, 369; Haccavî, II, 64; Buhûtî, *Keşşafu'l-Kına*, II, 324; Buhutî, *Şerhu Münteha'l-İradat*, III, 5.

verileceği söylenmiştir.⁴⁷⁴ Ayrıca Hanbelîler; hünsânın mirasta olduğu gibi verilecek hediyein veya payın yarısını alma olasılığı olduğundan savaşın gerekliliğinden önce veya sonra olmasına bakılmaksızın onun erkek olduğu açığa çıkarsa erkeğin payının tamamını alacağını ifade etmişlerdir.⁴⁷⁵ Mâlikî mezhebinde hünsânın savaşa katılması halinde ganimetten alacağı pay hususunda iki görüş vardır. Bir görüşe göre hünsânın ganimetten diğerlerinin alacağı payın yarısını alacağı, diğer görüşe göre de dörtte birini alacağı söylenmiştir.⁴⁷⁶

1.7.9.3. Esirlik

Hanefîler gerek buluşdan önce, gerekse buluşdan sonra olsun, savaşta esir alınan bir hünsâ-i müşkilin, kadın olabileceği ihtimali dikkate alınarak öldürülmesine cevaz vermemişlerdir.⁴⁷⁷ Erkek veya kadın olma ihtimali olduğundan Şâfiîler ve Hanbelîler de hünsânın öldürülmesine cevaz vermemişlerdir.⁴⁷⁸

⁴⁷⁴ İbn Kudâme, *el-Muğni*, X, 444; Buhuti, *Şerhu Münteha'l-İradat*, III, 59.

⁴⁷⁵ İbn Kudâme, *el-Muğni*, X, 444.

⁴⁷⁶ Hattab, VI, 432.

⁴⁷⁷ Serahsi, XXX, 109; Kâsânî, X, 466, 467; Mevsîlî, III, 40; Zeylai, VII, 444; İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-Raik Şerhu Kenzi'd-Dekaik*, IX, 338.

⁴⁷⁸ Şîrâzî, V, 249; Şîrbînî, IV, 287; Merdavi, IV, 129; Haccavi, II, 73; Buhuti, *Şerhu Münteha'l-İradat*, III, 18; Âsîmî, IV, 271.

SONUÇ

Bir kimsenin biyolojik olarak hem kadınlık hem de erkeklik özelliği taşıması veya cinsiyetinin belirsiz olması farklı bir durum olup, rastlanan bu tür yapısal bozukluklar İslami gelenekte tabii karşılanmış ve tâbi olacağı dini ve hukuki hükmü belirleyebilmek için bazı kriterler kullanılması, bazı uyarıların yapılması yoluna gidilmiştir.

Tıpsal açıdan hünsâ kişilerin birden fazla çeşidi vardır ve her biri farklı yapıda ve özelliktedir. Bu kişilerin durumlarının iyi tetkik edilmesi ve hünsânın hangi türden olduğunun belirlenmesi hastalığın tedavisinde önem arz etmektedir. Hukuksal açıdan bakıldığında kanunlarımızda hünsâ kişilerin gerçek cinsiyetlerine döndürülmeleri için yapılacak ameliyat ve ameliyat sonrası yeni nüfus cüzdanına sahip olmasının sağlanması dışında herhangi özel bir düzenleme yer almamaktadır. Bu durum hünsâlar için problem teşkil etmektedir ve konuyla ilgili yeni kanunî düzenlemelere ihtiyaç olduğunu düşünmekteyiz. Bu noktada hünsâların gerçek cinsiyetlerine kavuşturulmaları için uygulanacak tıbbî müdahalelerin, İslam hukukucuları tarafından caiz olduğunu ortaya koyduk.

Hünsânın İslâm hukukundaki yeri ise, diğer insanlardan yani kadın ve erkeklerden çok farklı değildir. Çünkü İslâm'da önemli olan insan olmaktır. Hak ve sorumluluklara ehil olabilmek için insan olmak ve akıl, buluğ gibi bir takım şartlara haiz olmak yeterlidir. Ancak bu hak ve sorumlulukların keyfiyetinde cinsiyet faktörü önem kazanır. Cinsiyete göre bunları yerine getirme şekilleri değişir. Bu doğrultuda hünsâların gerçek cinsiyetlerine kavuşabilmeleri için İslam Hukuku klasik eserlerinde başvurulabilecek bir çok kriter ortaya konmuştur. Bu kriterlerden en önemlisi ve de üzerinde ittifak edilen kriter bevl etmesine göre hünsânın cinsiyetinin belirlenmesidir. Zira Hz. Peygamber'in (sav); "İdrarını yaptığı organa göre" buyurduğu hadiste, bevl etmesinin, hünsânın cinsiyetini belirleyebilmek için başvurulacak bir yol olduğu ifade edilmiştir.

Bevl etmesi dışındaki diğer kriterler üzerinde ise fıkıhçıların ihtilafı söz konusudur. Meni ve hayız alametinin, bazı şartları taşımak kaydıyla hünsânın cinsiyetini belirlemede kullanılabileceği ifade edilirken, kaburga alametinin ise, geçerli bir yöntem olmadığı söylenmiştir. Hünsânın cinsiyetini belirlemede ikrarı da önem arz etmektedir. Tıp, karineler ve ikrar metotları kullanılarak hünsânın erkek

veya kadından hangisine dâhil edilirse kendisi için dâhil edildiği cinsin hükümleri geçerlidir.

Eğer tıp, klasik eserlerde zikredilen alametler ve ikrar kriterleri kullanılarak, hünsâlar erkek veya kadından birisine dâhil edilemezse bu tür kişiler İslam hukukunda “hünsâ-i müşkil” başlığı altında ele alınmış ve İslam hukukunun alanına giren bütün konularda olmamakla birlikte bir çok konuda kendisi için hangi hükümlerin uygulanacağı ortaya konmuştur. Cinsiyeti belli olmayan hünsâ-i müşkil kişilerle ilgili olarak, fıkıhçılar hüküm verirken ihtiyat prensibinden hareket etmişler ve hünsâyı ihtiyaten bazen kadın gibi, bazen erkek gibi kabul etmişlerdir. Bazen de onun hakkında iki cinsten de farklı yeni bir düzenleme getirilmiştir. Buna göre farklı yaklaşımlar bulunmakla birlikte genel olarak hünsâ, miras, diyet, kazf, irtidat, nikâh, gusül, abdest, namaz, cenaze, isim koyma, sünnet, yemin, vakıf, vasiyet konularında kadın ve erkekte farklı; emzirme konusunda erkek gibi; âkile, kasâme, ganimet, savaş, cizye, hâkim olma, hilâfet, cuma namazı, ezan, imamlık, hac, tesettür, giyim ve takı, yolculuk ve halvet, şehâdet ve kurban kesme konusunda kadın gibi; ehliyet ve kısas konusunda kadın ve erkekte aynı hüküm verilmiştir. Böylelikle hünsâların, bu alanlarda karşılaştıkları problemlere çözümler getirilmiş ve haklarını elde edebilmeleri, sorumluluklarını yerine getirebilmeleri sağlanmıştır.

KAYNAKÇA

- ABDÜRREZZÂK**, Ebû Bekr Abdürrezzâk b. Hemmam Abdürrezzâk es-San'ani, *el-Musannef*, (thk. Habîbürrahman el-A'zamî), Beyrut 1403.
- AKTAN**, Hamza, *Mukayeseli İslâm Miras Hukuku*, İstanbul 1991.
- AKYÜZ**, Vecdi, *Hilafetin Saltanata Dönüşmesi*, İstanbul 1991.
- _____ *Mukayeseli İbadetler İlmihali*, İstanbul 1995.
- APAYDIN**, Yunus, "İhtiyat" maddesi, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul 2000.
- ASİMİ**, Abdurrahman b. Muhammed b. Kâsım, *Hâşiyetü'r-Ravzü'l-Mürbi' Şerhi Zadi'l-Müstekni*, y.y., h. 1397.
- BABERTİ**, Ebu Abdullah Ekmeleddin Muhammed b. Mahmud, *el-İnâye (Fethu'l-Kadirle birlikte)*, b.y., 1970.
- BAŞARAN**, Nurettin, *Tıbbi Genetik*, Eskişehir 1996.
- BEŞER**, Faruk, *Fetvalarla Çağdaş Hayat*, İstanbul 1997.
- BEYHAKİ**, Ahmed b. Hüseyin, *Sünenü'l-Kübrâ*, Beyrut 1994.
- BİLMEN**, Ömer Nasuhi, *Hukuki İslâmiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu*, İstanbul 1985.
- BUCEYRİMİ**, Süleyman b. Muhammed b. Ömer, *Büceyrimi ale'l-Hatib*, Beyrut 1996.
- BUHARİ**, Muhammed b. İsmail b. İbrahim, *Sahihu'l-Buhârî*, b.y., 1991.
- BUHUTİ**, Şeyh Mansur b. Yunus b. Selahiddin Hanbeli, *Şerhu Münteha'l-İradat*, Beyrut t.y.
- _____ *Keşşafu'l-Kına ala Metni'l-İkna*, Beyrut 1983.
- CEZERİ**, Abdurrahman b. Muhammed b. İyaz, *Fıkh Ale'l-Mezahibi'l-Erbaa*, İstanbul 1987.
- ÇEKER**, Orhan, "Hünsâ" maddesi, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1997.
- DÂRİMİ**, Ebu Muhammed Abdullah b. Abdurrahman et-Temîmî es-Semarkandi, *Sünenü'd-Dârimi*, Beyrut 1991.

DERDİR, Ebu'l Berakât Ahmed b. Muhammed b. Ahmed, *eş-Şerhu'l- Kebîr*, y.y., 2006.

_____ *eş-Şerhu's-Sağır ala Akrabi'l-Mesalik*, Kahire t.y..

DESÛKÎ, Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Arafe, *Hâşiyetü'd-Desuki ala Şerhu'l-Kebir*, Beyrut t.y.

DUMAN, Hilal, İslâm Hukukunda Hünsâ (Çift Cinsiyetliler), *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2002.

el-HÎN, Mustafa, **el-BUĞA**, Mustafa, **eş-ŞERBECÎ**, Ali, *el-Fıkhu'l-Menhecî alâ Mezhebi'l-İmam eş-Şâfiî*, Beyrut 1996.

EBU DAVUD, Süleyman b. el-Eş'as b. İshak el-Ezdî es-Sicistâni, *Sünenü Ebu Davud*, Beyrut 1988.

el-KURTUBÎ, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Ensârî, *el-Câmi li Ahkâmi'l-Kur'an*, Beyrut 2006.

ERDOĞAN, Mehmet, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, İstanbul 1988.

el-ENSÂRÎ, Ebu Yahya Zeynüddin Zekeriyya b. Muhammed b. Ahmed Zekeriyâ, *Esna'l-Metalib Şerhu Ravzi't-Talib*, Beyrut 2001.

_____ *Fethu'l-Vehhâb bi Şerhi Menheci't-Tullâb*, Beyrut t.y.

GÜVEN, Kudret, *Cinsiyet Değişikliği Ve Hukukî Sonuçları*, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Ankara 1997.

HACCAVÎ, Ebü'n-Neca Şerefeddin Musa b. Ahmed b. Musa, *el-İkna' li-Talibi'l-İntifa'*, Riyad 2002.

HALEBÎ, İbrahim b. Muhammed, *Mültekâ'l-Ebhur*, Beyrut 1989.

HATTAB, Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed b. Muhammed b. Abdurrahman Ruayni, *Mevahibü'l-Celil li-Şerhi Muhtasari Halil*, y.y. 1992.

SÖYLEMEZ, Haşim, Neo-Cinsiyetliler, *Aksiyon Dergisi*, 2002.

HEYET, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, DİB. y., Ankara 2006.

HEYET, *İlmihal*, TDV, Ankara 2006.

HEYET(Şeyh Nizam Burhanpurlu ve diğerleri), *el-Fetâvâ'l-Hindiyye fi Mezhebi'l-İmâmi'l-Azam Ebî Hanîfe*, Beyrut 1999.

HISNÎ, Ebû Bekr Takıyyüddin b. Muhammed b. Abdülmü'min, *Kifayetü'l-Ahyar fi Halli Gayeti'l-İhtisar*, Beyrut t.y.

HURAŞİ, Ebû Abdullah Muhammed b. Abdullah el-Mâlikî, *el-Huraşi ala Muhtasari Sîdî Halil*, Beyrut t.y.

İBN ÂBİDÎN, Muhammed b. Ömeri'l-Hanefî, *Reddi'l-Muhtar ale'd-Dûruri'l-Muhtar*, Beyrut 2003.

İBN EBÎ ŞEYBE, Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed b. İbrâhim, *el-Kitâbü'l-Musannefi'l-ehâdis ve'l-Asar*, (thk. Kemâl Yûsuf el-Hût), Riyad 1409.

İBN HACER el-ASKALANÎ, Ebü'l-Fazl Şehabeddin Ahmed, *Telhisü'l-Habir fi Tahric-i ehadisi'r-Rafiiyyi'l-Kebir*, Medine 1384.

İBN KESİR, Ebü'l-Fida İmadüddin İsmail b. Ömer, *Tefsirü'l-Kur'âni'l-Azim*, Riyad 1997.

İBN KUDÂME, Muvaffakuddin Abdullah b. Ahmed, *el-Muğni ve's-Şerhu'l-Kebir ala Metni'l-Mukni*, Beyrut 1997.

_____ *el-Umde fi'l-Fıkhi'l-Hanbelî*, Dımaşk 1990.

_____ *el-Kaşi Fî Fıkhi'l-İmami'l-Mübeccel Ahmed b. Hanbel*, Beyrut 1982.

İBN KUNDÛS, Ebû Bekr Takiyüddin b. İbrâhim b. Yusuf, *Havaşi İbn Kundüs ala Kitâbi'l-Furu' li-İbn Müflih el-Hanbeli min Kitâbi'l-Feraiz ila Âhiri'l-Hudud*, Kahire t.y.

İBN MANZUR, Ebu'l-Fadl Cemaluddin Muhammed, *Lisanü'l-Arab*, Beyrut 1990.

İBN MÜFLİH, Ebû İshak Burhaneddin İbrâhim b. Muhammed, *el-Mübdî' fi Şerhi'l-Mukni*, Beyrut 2000.

İBN NÜCEYM, Zeynüddin(Zeynulâbidîn) b. İbrahim Muhammed, *el-Bahr'r Raik Şerhu Kenzi'd-Dekaik*, Beyrut 1997.

_____ *el-Eşbah ve'n-Nezair*, Beyrut 1993.

İBN RÜŞD, Ebü'l-Velid, el-Kurtubi, *Bidâyetü'l Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid*, İstanbul 1991.

KADIZÂDE, Ahmed Şemsettin Edirnevi Rumi, *Netâicu'l-Efkâr fi Keşfi'r-Rumuz ve'l-Esrar (Tekmileti Şerhi Fethu'l-Kadir)*, b.y., 1970.

KARAMAN, Hayrettin, Mukayeseli *İslam Hukuku*, İstanbul 1996.

KÂSÂNİ, Alaüddin Ebu Bekr b. Mes'udi'l-Hanefî, *Bedâiu's-Sanâi fi Tertibi's-Şerâi*, Beyrut 1997.

KOMİSYON, *Türkçe Sözlük*, Ankara 1988.

MAVERDÎ, Ebû'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Habib el-Basrî, *el-Havi'l-Kebir Şerhu Muhtasari'l Müzenî fi Fıkhî Mezhebi'l-İmâm eş-Şâfiî*, Thk. Seyh Ali Muhammed Muavvız, Beyrut 1999.

MERDAVÎ, Ebü'l-Hasan Alaeddin Ali b. Süleyman b. Ahmed, *el-İnsaf fi Ma'rifeti'r-Racih Mine'l-Hilaf ala Mezhebi'l-İmami'l-Mübeccel Ahmed b. Hanbel*, Beyrut 1955.

MERĞİNÂNİ, Ebu Hasan Ali b. Ebu Bekr, *el-Hidaye Şerhu Bidayeti'l-Mübtedi*, b.y. 1970.

MEVSİLİ, Ebu'l-Fazl Mecduddin Abdullah b. Mahmud, *el-İhtiyar li Talil Muhtar*, İstanbul 2007.

el-Mevsuatu'l-Fıkhıyye, "Hünsâ" maddesi, Kuveyt 1990.

_____ "Habs" maddesi, Kuveyt 1989.

_____ "İrs" maddesi, Kuveyt 1983.

MUTÇALI, Serdar, *Arapça-Türkçe Sözlük*, İstanbul 1995.

MÛZENİ, Ebû İbrâhim İsmail b. Yahyâ b. İsmail eş- Şâfiî, *Muhtasarü'l-Müzeni fi Furui's-Şâfiyye*, Beyrut 1998.

MÜSLİM, Ebu'l-Hüseyin Müslim b. Haccâc el-Kuşeyri, *Sahih-i Müslim*, İstanbul 1991.

NESÂÎ, Ebu Abdurrahman Ahmed b. Şuayb b. Ali b. Bahr b. Sinan b. Dinâr, *Sünenü Nesâî*, İstanbul 1992.

NEVEVÎ, Ebû Zekerıyyâ Muhyiddin Yahyâ b. Seref en-Nurî, *el-Mecmu' Şerhu'l-Mühezzeb*, Mektebetü'l-İrşad, Cidde t.y.

_____ *Ravdatu't-Tâlibin*, Beyrut 1995.

RAFÎİ, Ebü'l-Kâsım Abdülkerim b. Muhammed b. Abdülkerim, *el-Aziz Şerhi'l-Veciz*, Beyrut 1997.

REMLÎ, Şemsuddin Muhammed b. Ebi'l-Abbâs Ahmed b. Hamza el-Ensârî, *Nihayetü'l-Muhtac ilâ Şerhi'l-Minhac*, Beyrut 1404.

ROBBY, Stanley j. ve Diğerleri, "Pathology of Abnormal Sexual Development" (Edisyon: H. Fox, M. Wels), *Hanes & Taylor Obstetrical and Gynaecological Pathology*, Newyork 1995.

- OKUMUŞ**, Nurullah ve Diğerleri (Editörler: Nurullah Okumuş, Sami Selçukbiricik), *Pediyatri*, İstanbul 2000.
- ONAT**, Taner ve Diğerleri (Editör: Taner Onat, Kaya Emerk), *Temel Biyokimya*, İzmir 1996.
- ÖZTÜREL**, Adnan, Transseksüalizm İle Hermafrodizmde Yasasal Tıpsal ve Adlî Tıp Problemleri, Ankara Üniversitesi Dergisi, 1981.
- SABIK**, Seyyid, *Fıkhu 's-Sünne*, Beyrut 1992.
- SADLER**, T. W, *Medikal Embriyoloji* (Çeviri Editörü: A. Can Başaklar), Ankara 1995.
- SAĞLAM**, İpek, *Türk Medeni Kanununun Madde 40 Üzerine Bir Değerlendirme*, Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi, Erzurum 2004.
- SEHNÛN**, İbn Saïd et-Tennûhî, *el-Müdevvenetü 'l-Kübrâ*, Beyrut 1994.
- SEMERKANDÎ**, Ebû Bekr Alaeddin Muhammed b. Ahmed b. Ebî Ahmed, *Tuhfetü 'l- fukaha*, Beyrut 1984.
- SENHURÎ**, Abdu'r-Rezzâk Ahmet, *Fıkhu 'l-Hilâfeti ve Tatavvuriha*, Mısır 1993.
- SERAHSÎ**, Şemsü'l Eimme Ebu Bekr Muhammedi'l-Hanefî, *el-Mebsut*, Beyrut 1409.
- SUYÛTÎ**, Ebû'l-Fazl Celaleddin Abdurrahman b. Ebî Bekr, *el-Eşbah ve'n-Nezair fi Kavaid ve Furuu fıkhi 'ş-Şâfiyye*, 1983.
- ŞAFÎ**, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdris, *el-Ümm*, Beyrut 1990.
- ŞİNGÎTÎ**, Muhammed b. Muhammed el-Muhtar, *Ahkamü'l Cerâhati't Tıbbiyyeti ve'l Âsâru'l Müterattibetü Aleyhâ*, Cidde 1994.
- ŞİRÂZÎ**, Ebû İshak Cemaleddin İbrâhim b. Ali b. Yusuf, *el-Mühezzeb fi Fıkhi 'l-İmam eş-Şâfi*, Dimaşk 1996.
- ŞİRBÎNÎ**, Şemsüddin b. Ahmed, *Muğni 'l-muhtâc ilâ Ma'rifati Meâni 'l-Minhâc*, Beyrut 1997.
- ŞİRVANÎ**, İbn Kasım Şihabüddin Ahmed b. Kasım el-Abbadi, *Havaşi Ala Tuhfetü'l Muhtac bi-Şerhi 'l-Minhac*, Beyrut 1996.
- TABERÎ**, Ebû Cafer İbn Cerir Muhammed b. Cerir b. Yezid, *Câmiü'l-Beyân fi Tefsiri 'l-Kur 'ân*, Kahire 1955.

TAHTAVÎ, Ahmed b. Muhammed b. İsmail el-Haneffî, *Hâşiyetü't-Tahavi ala Meraki'l-Felah Şerhu Nuri'l-İzah*, Beyrut 1997.

TEHÂNEVÎ, Muhammed b. Ali, *Keşşafu Istilahâtü'l-Fünûn*, Beyrut t.y.

TİRMİZİ, Muhammed b.İsâ b. Sevre, *Sünenü't-Tirmizi*, İstanbul 1992.

WALSH PC, *Campbell Üroloji*, In: Alan R, Darracott V, Alan W, editors, (Çeviri editörü: Anafarta MK, Yaman MO), İstanbul 2005.

YAŞAR, Ahmet, “Hünsâ” maddesi, *Şamil İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2000.

YILDIRIM, Celal, *Kaynaklarıyla İslam Fıkhı*, Konya t.y.

YAVUZ, Yunus Vehbi, “Hünsâ” maddesi, *İslam'da İnanç İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi*, İstanbul 1997.

YAZIR, Elmalılı Hamdi, *Alfabetik İslam Hukuku ve Fıkh Istilahatları Kâmusu*, İstanbul 1996.

ZEYLÂÎ, Fahreddin Osman b. Ali, *Tebyinü'l-Hakaik fî Şerhi Kenzi'd-Dekâik*, Beyrut 2000.

ZEYNUDDİN, Mer'i b. Yusuf b. Ebi Bekr Kermi Makdisi Hanbeli Mer'i b. Yusuf, *Gayetü'l-Münteha fî'l-Cem Beyne'l-İkna' ve'l-Münteha*, Kuveyt 2007.

ZUHAYLÎ, Vehbe, *el-Fıkhü'l-İslâmi ve Edilletuhu*, Dımaşk 1996.

İNTERNET KAYNAKLARI

KARAMAN, Hayrettin,

_____ <http://www.hayrettinkaraman.net/yazi/hayat2/0106.htm> (24.04.2011);

_____ <http://www.hayrettinkaraman.net/sc/00208.htm> (24.04.2011)

<http://www.startimes.com/f.aspx?t=24729293> (12.02.2011)

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler:

Adı ve Soyadı: İlyas ÇALIŞKAN
Doğum Yeri: Emet/KÜTAHYA
Doğum Yılı: 12.10.1983
Medeni Hali: Evli ve 1 Çocuk Babası

Eğitim Durumu:

Lise: 1997–2000 Hisarcık İmam-Hatip Lisesi
Lisans: 2003–2007 Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fak.
Yüksek Lisans: 2008–2011 Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü